

Hg.

Hrvatski glasnik

Glasilo Hrvata Crne Gore

br. 205 ■ listopad 2026.

9 771800 517005

DVOSTRUKA MJERILA SJEĆANJA

EUROPA
PRED RAMPOM MORINJA

Hrvatsko građansko
društvo
Crne Gore-Kotor

AKTUALNO

"Hrvatski glasnik" dobio status projekta od posebnog značaja

Pratite nas i online.

www.hrvatskiglasnik.me

Uvodnik

Crna Crna Gora želi postati članicom Europske unije, ali još nije spremna prijeći prag europske kulture: suočavanje s prošlošću. Bivši logor u Morinju, u kojem su početkom devedesetih bili zatočeni civili i ratni zarobljenici s dubrovačkog područja, nije epizoda koju je moguće potisnuti administrativnim manevrom ili relativizacijom. Morinj provjerava sposobnost države da odgovornost ne skriva iza zaborava.

Na tom ispitu Crna Gora pada. Komemoracija se održava pred rampom vojnog objekta, uz policiju i vojsku, bez javnosti i medija. Dok su druge komemoracije institucionalno podržane i predstavljene kao izraz državnog pijeteta, žrtvama Morinja namijenjeni su ograda, nadzor i tišina. To nije slučajnost, nego politička poruka. Ona potvrđuje hijerarhiju žrtava i dvostruka mjerila sjećanja, gdje priznanje patnje ovisi o njezinoj prihvatljivosti za nacionalne narative.

Hrvatska stoga opravdano zahtijeva očuvanje spomen-ploče, promjenu imena kotorskog bazena nazvanog po čuvaru logora te obeštećenje zatočenika. Crnogorski književnik Balša Brković upozorava: „Ne vjerujem da ijedan sportski objekt, škola ili ulica treba nositi ime bilo kojega logorskog čuvara.“ Njegov podsjetnik na Kiševu misao da je dvadeseto stoljeće bilo vrijeme logora pogađa samu srž problema: odnos prema logoru moralni je ispit na kojem nema prolazne ocjene uz relativizaciju.

Izmjenama zakona moguće je zaobići otpor lokalnih vlasti, sačuvati ploču i promijeniti ime bazena. Pravni prečac može ukloniti pregovaračku prepreku, ne i društvenu patologiju koja ju je proizvela. Demokracija ne nastaje kada vlast pod vanjskim pritiskom nametne odluku, nego kada institucije i građani razumiju zašto je ona nužna.

Članstvo u Europskoj uniji samo po sebi neće Crnu Goru učiniti europskom državom. Za to je potrebno da poštovanje žrtava prestane doživljavati kao hrvatski zahtjev i prihvati ga kao vlastitu moralnu obvezu. Odgovornošću, a ne zatvaranjem pregovaračkih poglavlja, dokazuje se europska zrelost. Europa počinje ondje gdje se pred žrtvama ne spušta rampa, već glava.

Nikola Dončić,
glavni i odgovorni urednik
Hrvatskoga glasnika

Sadržaj

- 4 Plenković branio multilateralizam u odnosu na vladavinu sile
- 8 Crna Gora u završnici europskog puta
- 12 Europa pred rampom Morinja
- 16 Hrvatska ne blokira Crnu Goru, ali otvorena pitanja ne mogu biti ignorirana
- 22 Vuksanović: „Hrvatska snažno podupire europski put Crne Gore i hrvatsku zajednicu“
- 26 Mozaik
- 28 Kavač čuva vjeru i zajedništvo
- 30 Mala Gospa na Prčanju
- 31 Stoliv u znaku Imena Marijina
- 33 U Dobroti slavljen sveti Matej
- 35 Blagdan nebeskoga zaštitnika Herceg Novoga
- 38 Putem molitve i zajedništva do Međugorja
- 40 Hrvati Boke ne zaboravljaju hrabre pomorce s Lepanta
- 42 Novalja potvrdila vitalnost hrvatske zajednice u Srbiji
- 46 Monografija koja vraća sjaj slavnome dobrotskom bratstvu
- 50 Od rojene vale do životopisa
- 56 Hrvatska poveznica stoljeća i krajeva
- 60 Glagoljica i fotografija u Gornjoj Lastvi
- 64 „Dnevnik putovanja – likovni zapis“
- 68 Intervju › Carlo Gjurgjević, pijanist: Kada glazba postane način života
- 72 Pjesma ponovno okupila naše
- 76 „Zeleni akordi za ranjenu obalu“
- 80 Anto i Marija proslavili 60 godina braka
- 82 Budvanska kombinacija Casanove, Jamesa Bonda i baruna Münchausena
- 86 Sinoptički pogled na hrvatske književnike koji su u ranom novom vijeku djelovali na tlu Boke i Crnogorskoga primorja
- 92 Splitski bas-bariton pod svjetlima Amerike
- 95 Iz arhive Hrvatskoga glasnika

IZDVAJAMO

str. 4-7

OPĆA SKUPŠTINA UJEDINJENIH NARODA

Plenković branio multilateralizam u odnosu na vladavinu sile

„Za male i srednje države međunarodno pravo nije apstrakcija. Ono je granica između poretka i tiranije, između suverene jednakosti i vladavine sile.”

str. 12-15

DVOSTRUKA MJERILA SJEĆANJA

Europa pred rampom Morinja

„Europska unija omogućuje zemljama da sukobi iz prošlosti više ne određuju njihovu budućnost“, poručila je Kos, ocijenivši da je zajedničko...

str. 16-21

GRLIĆ RADMAN ODGOVORIO...

Hrvatska ne blokira Crnu Goru, ali otvorena pitanja ne mogu biti ignorirana

Govoreći o pozivima na pomirenje i buduću suradnju, hrvatski ministar rekao je kako odnosi dviju zemalja nisu neprijateljski, ali da...

impresum

Naslovnica: **Morinj**

Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo Crne Gore**

Glavni i odgovorni urednik: **Nikola Dončić**

Uređivački odbor: **Miroslav Marušić, Joško Katelan, Marina Dulović, Jasmina Bajo, Slavko Dabinović**

Lektorica: **Sandra Ćudina**

Fotografije: **Vlada Republike Hrvatske, Vlada Crne Gore, Ured predsjednika Crne Gore, Europska komisija, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Kotorska biskupija, Hrvatska riječ, Radio Dux, Boka News, Meta, Haris Mekić, Jelena Milutin, Anton Gula Marković, Branka Bezić Filipović, Dražen Kraljić, Marina Dulović, Nikola Dončić**

Dizajn i grafička priprema: **Lidija Ninkov**

Tisak: **Biro Konto - Igalo**

Naklada: 500 primjeraka

“Hrvatski glasnik”, Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u donjem lijevom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore

Pjaca od muzeja 361, Stari grad, 85330 Kotor

t. +382 32 304 233 • hgd-kotor@t-com.me

žiro-računi: 520-361700-17 • 510-4741-76

www.hrvatskiglasnik.me

PLENKOVIĆ BRANIO MULTILATERALIZAM U ODNOSU NA VLADAVINU SILE

Međunarodno pravo je granica između poretka i tiranije, rekao je hrvatski premijer Andrej Plenković u svom govoru na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, u kojem je pozvao na obnovu povjerenja u multilateralizam „koji daje rezultate“

Tekst: Hina

Foto: Vlada Republike Hrvatske, Ured predsjednika Crne Gore

„Hrvatska podupire multilateralizam utemeljen na pravilima kao vrhunac ljudske suradnje - ne zato što smo naivni, nego zato što smo vidjeli i iskusili alternativu“, rekao je predsjednik Vlade RH u sjedištu Ujedinjenih naroda u New Yorku. Poručio je da „odgovor nije manje multilateralizma“, nego „multilateralizam koji daje rezultate“.

Plenković je na Općoj skupštini govorio o putu Hrvatske kao zemlje koja je doživjela agresiju, obranila se i obnovila, pa razvila demokraciju i integrirala se u svjetske organizacije.

„Za male i srednje države međunarodno pravo nije apstrakcija. Ono je granica između poretka i tiranije, između suverene jednakosti i vladavine sile.“

Hrvatska je tu „vladavinu sile“ doživjela devedesetih u ratu koji je odnio gotovo dvadeset tisuća života, nastavio je Plenković. Istaknuo je da mir „zahtijeva hrabrost, vjerodostojne institucije i pravila koja se primjenjuju jednako na sve“.

„Ruska agresija protiv Ukrajine, koja i dalje traje, izravno je kršenje tih pravila“, rekao je premijer, pa najavio da će Hrvatska nastaviti podržavati Ukrajinu.

„Mir ne može nagraditi osvajanje, a oporavak se ne može odvojiti od pravde“, istaknuo je predsjednik Vlade RH, naglašavajući da se isto mora primijeniti i na Bliskom istoku.

„Zaštita civila, neometan humanitarni pristup, poštovanje međunarodnog prava i vjerodostojna politička perspektiva ključni su za prekid ciklusa nasilja.“

Ponovio je da Hrvatska podržava rješenje s dvije države u kojem Izraelci i Palestinci „žive u miru i sigurnosti“.

NUŽNOST REFORMI

Plenković je u svom govoru rekao da se svijet danas mijenja pod utjecajem tehnologije, klimatskih promjena, demografskih pritisaka, nezakonitih migracija i geopolitičkog suparništva.

U tom kontekstu transformirati se moraju i Ujedinjeni narodi, istakao je premijer.

„Hrvatska podupire UN koji je učinkovitiji, odgovorniji i financijski održiviji te snažniji u sva tri stupa: miru i sigurnosti, održivom razvoju i ljudskim pravima.“

Reforma mora rezultirati i „reprezentativnijim i učinkovitijim Vijećem sigurnosti“, naglasio je Plenković.

Istaknuo je da Opća skupština „može i mora“ djelovati kad je Vijeće blokirano, no da ona ne može zamijeniti njegovu primarnu odgovornost određenu Poveljom UN-a.

„Zbog toga je izbor sljedećega glavnog tajnika to važniji“, rekao je Plenković, zahvalivši Antoniju Guterresu na njegovu radu tijekom proteklog desetljeća.

Drugi mandat portugalskog diplomata završava krajem ove godine, a u tijeku su rasprave o njegovu nasljedniku. U igri je sedmero kandidata, a prema UN-ovu neformalnom sustavu rotacije po regijama vodstvo organizacije mogao bi preuzeti netko iz Latinske Amerike. Dio analitičara predviđa da bi UN mogao dobiti prvu ženu na toj poziciji.

IZAZOVI PRED SVIJETOM

Plenković je u svom govoru naglasio da umjetna inteligencija može ubrzati razvoj, no da njezina upotreba mora ostati u skladu s pravnim okvirima, ljudskim dostojanstvom i demokratskom odgovornošću.

Obnovljena nuklearna retorika čini čvrstu predanost Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja važnijom nego ikad,

a klimatsko djelovanje treba koristiti za jačanje energetske sigurnosti i društvene kohezije, nastavio je premijer.

„Naše iskustvo pokazuje da zelena tranzicija ne bi trebala biti ideološka. Ona može opstati samo kada je tehnološki realna, društveno pravedna, kompatibilna sa sigurnom i cjenovno pristupačnom energijom te kada podupire ukupni razvoj.”

Zelena tranzicija posebno je važna za Europu koja uvozi veći dio svoje energije, pa je njezina proizvodnja od obnovljivih izvora „strateška nužnost”, rekao je predsjednik Vlade RH.

Govoreći o nezakonitim migracijama, Plenković je naglasio da su one „izazvale nepovjerenje u Europi i promijenile politički krajolik u mnogim zemljama”.

„Ta je situacija neprihvatljiva i ne može se nastaviti. Vladavina prava mora se poštovati, a zakonski postupci moraju se slijediti.”

ISPRAČAJ MLADIĆA JE UVREDA NJEGOVIH ŽRTVAMA

Plenković se na Općoj skupštini dotaknuo i pitanja proširenja Europske unije, rekavši da jugoistok Europe „ostaje nedovršeni dio europskog projekta”.

Hrvatska nastavlja podržavati proširenje na temelju zasluga, no „europska transformacija zahtijeva iskrenost oko prošlosti”.

„Pomirenje postaje moguće kada se prizna odgovornost za zločine iz prošlosti i odbaci njihovo veličanje. Taj standard ne dopušta nacionalne iznimke”, rekao je Plenković, referirajući se na nedavni ispraćaj ratnog zločinca Ratka Mladića u Beogradu uz državne počasti.

„Ratko Mladić osuđeni je ratni zločinac odgovoran za genocid u Srebrenici – prvi genocid u Europi nakon Holokausta”, naglasio je Plenković, dodajući da je riječ o kulminaciji Mladićevog „zločinačkog traga” koji je ranije ostavio i u Hrvatskoj granatiranjem gradova, ubojstvima civila, miniranjem brana i uništavanjem kulturne baštine i industrijskih postrojenja.

„Vojne i službene počasti dodijeljene Mladiću u Srbiji bile su uvreda njegovim žrtvama i presudama međunarodnih sudova. Sudjelovanje predstavnika države i javno odobravanje koje je pratilo ceremoniju u potpunoj je suprotnosti s vrijednostima Unije kojoj Srbija želi pristupiti.”

Premijer je rekao da predanost „jednakosti i reformama” treba voditi i Bosnu i Hercegovinu gdje se Hrvatima „i dalje uskraćuje legitimna zastupljenost”, uključujući u Predsjedništvu. To je nazvao „nepravednim, destabilizirajućim i protivnim duhu” Daytonskog sporazuma.

„Rješenje nisu ni podjela ni dominacija. Rješenje je pažljivo osmišljena izborna reforma koja štiti svakoga građanina, istodobno osiguravajući obnovu osnovnog načela legitime političke zastupljenosti konstitutivnih naroda”, rekao je Plenković u New Yorku ■

MILATOVIĆ PRED UJEDINJENIM NARODIMA: „CRNA GORA ŽELI U EU DO 2028. GODINE“

Predsjednik Crne Gore Jakov Milatović obratio se na 81. zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih naroda u New Yorku, istaknuvši važnost jačanja multilateralizma, poštovanja međunarodnog prava i obnove povjerenja među državama u uvjetima sve izraženijih globalnih kriza.

U govoru je posebno naglasio europski put Crne Gore, poručivši kako je cilj zemlje da do 2028. godine postane članica Europske unije te da svojim primjerom potvrdi kako Zapadni Balkan može ostaviti podjele iz prošlosti iza sebe.

Milatović je podsjetio na 20. obljetnicu članstva Crne Gore u UN-u, ocijenivši da je država u protekla dva desetljeća ostvarila značajan napredak u jačanju demokracije, gospodarstva i međunarodnog položaja. Govoreći o regionalnoj suradnji i pomirenju, upozorio je da trajni mir nije moguć bez poštovanja presuda međunarodnih sudova i jednakog dostojanstva za sve žrtve.

U osvrtu na aktualne svjetske izazove, predsjednik je izrazio potporu Ukrajini, založio se za zaštitu civila u Gazi i rješenje izraelsko-palestinskog sukoba modelom dviju država, te naglasio potrebu reforme Ujedinjenih naroda kako bi organizacija učinkovitije odgovorila na sigurnosne, humanitarne i klimatske izazove.

Zaključio je kako je odgovornost današnjih lidera ostaviti generacijama koje dolaze više prilika nego što su ih sami naslijedili.

CRNA GORA U ZAVRŠNICI EUROPSKOG PUTA

Zatvaranjem još triju pregovaračkih poglavlja Crna Gora dodatno je učvrstila poziciju predvodnice europskih integracija u regiji. Bruxelles joj pruža snažnu potporu za završetak pregovora, ali istodobno upozorava da su za ostvarenje tog cilja potrebni širok politički konsenzus i rješavanje otvorenih bilateralnih pitanja s Hrvatskom

Tekst: HRT

Foto: Vlada Crne Gore, Europska komisija, Vlada Republike Hrvatske

Predsjednica Europske komisije **Ursula von der Leyen** boravila je početkom listopada u Podgorici, poručivši kako Europska unija vjeruje u Crnu Goru kao 28. članicu te da će na tom putu imati punu podršku Bruxellesa.

Ona je na zajedničkoj konferenciji za novinare s crnogorskim premijerom **Milojkom Spajićem** pohvalila napredak u reformama, posebice u području vladavine prava.

„Moja prva poruka je da mi vjerujemo u Crnu Goru kao u 28. članicu do 2028. godine i pružit ćemo vam podršku cijelim putem. Možete računati na nas”, rekla je von der Leyen.

Ona je, odgovarajući na pitanje može li politička kriza, koja je prouzročena činjenicom da je oporba prekinula suradnju s parlamentarnom većinom dok se ne omogući rasprava o eventualnoj smjeni predsjednika Skupštine An-

drije Mandića jer je izjavio sućut u povodu smrti osuđenoga ratnog zločinca **Ratka Mladića**, ugroziti plan da do kraja godine zatvori preostala pregovaračka poglavlja, poručila da je Crnoj Gori sada neophodna široka unutarnja podrška.

„Crna Gora jest predvodnica u procesu pristupanja u regiji i zaista vjerujemo da možete zatvoriti sva poglavlja do kraja godine i da možemo ući u pregovore o ugovoru o pristupanju. Da bismo došli dotle, treba nam široka podrška stranaka za europski put. Znam da su građani u Crnoj Gori jako europski orijentirani i računam na taj kontinuitet. Treba zadržati fokus i držati oči na lopti jer ima mnogo toga što se može dobiti”, navela je von der Leyen.

Crnogorski premijer Milojko Spajić rekao je da je za sve stranke bitno da razumiju trenutak u kojem se država nalazi.

„Mislim da je sada trenutak da vidimo da smo došli do samog kraja. Zašto bismo sada napravili potez koji bi imao efekt odgađanja? Optimist sam i mislim da su sve stranke svjesne toga i da nema razloga da svi zajednički ne uvedemo ovu zemlju u EU”, rekao je Spajić.

On je rekao da se Crna Gora nalazi na posljednjoj dionici svojega europskog puta, ali da opuštanja sada nema.

„Ostajemo fokusirani na rezultat. Mislim da je preostalih nekoliko milja velik izazov, ali spremni smo. Većinu

poglavlja već smo poslali Europskoj komisiji na reviziju, spremni smo na ocjene i na kritike, to je u našem interesu”, rekao je crnogorski premijer, istaknuvši da i dalje vjeruje da će njegova zemlja do 2028. godine postati članica Europske unije.

Predsjednica Europske komisije najavila je da će Bruxelles uskoro predstaviti takozvane „mape puta“ za najnaprednije države kandidatkinje. Mape puta, kako je rekla, pokazat će vrlo konkretne korake, što je kojoj državi preostalo učiniti i koji su rokovi.

„S Crnom Gorom smo uvijek jedan korak naprijed. Sada napreduje rad na pripremi vašeg ugovora o pristupanju. U lipnju smo već predložili financijski paket za pristupanje. Naš cilj je pripremiti financijsku tranziciju za Crnu Goru od države kandidatkinje do članice”, naglasila je von der Leyen.

Predsjednica Europske komisije je, odgovarajući na novinarska pitanja, poručila i da je svjesna otvorenih bilateralnih pitanja između Crne Gore i Hrvatske te je priopćila da je jako važno da se pronađe zajedničko dobro rješenje.

„Bilateralno smo razgovarali o tome. Od iznimnog je značaja, a znam da pregovarate, da se riješe ta pitanja”, rekla je ona.

EU AND MONTENEGRO

CLOSE ACCESSION
NEGOTIATIONS IN THE AREAS OF
ECONOMIC AND MONETARY
POLICY, STATISTICS, AND SOCIAL
POLICY AND EMPLOYMENT

Tijekom posjeta Crnoj Gori predsjednica Europske komisije nazočila je otvaranju Nacionalnoga koordinacijskog centra Granične policije.

Von der Leyen boravila je na turneji po zemljama Zapadnog Balkana, koju je započela u Tirani, nakon čega je posjetila Prištinu i Podgoricu, a turneju će završiti u Skoplju. Predsjednica Europske komisije tijekom posjeta razgovarala je s čelnicima zemalja regije o napretku na europskom putu, postupnoj integraciji u Europsku uniju i Planu rasta za Zapadni Balkan vrijednom šest milijardi eura. Srbiju i Bosnu i Hercegovinu posjetit će naknadno, nakon izbora u tim zemljama.

Crna Gora je 12. listopada u Luxembourgu zatvorila tri pregovaračka poglavlja, čime se ukupan broj dosad zatvorenih poglavlja popeo na 21.

Na međuvladinoj konferenciji o pristupanju Crna Gora je zatvorila pregovore u poglavljima Ekonomska i monetarna politika, Statistika i Socijalna politika i zapošljavanje.

„Crna Gora pokazuje da je proširenje moguće, da je proširenje priča o uspjehu“, rekao je irski ministar za europske poslove **Thomas Byrne**.

Povjerenica za proširenje **Marta Kos** rekla je da EU u potpunosti podržava ambiciju Crne Gore da završi pristupne pregovore do kraja ove godine.

Premijer **Milojko Spajić** pozdravio je ranije prijedlog Europske komisije kojim se, kako je naveo, ne predviđa ukiđanje ili ograničavanje prava veta budućih članica Europske unije.

Spajić je u objavi na mreži X istaknuo da Crna Gora nakon četrnaest godina pregovora teži punopravnom članstvu sa svim pravima i odgovornostima koje ono podrazumijeva.

„Punopravno članstvo podrazumijeva i pravo da odlučujemo. Pozdravljam predloženi okvir Europske komisije kojim se ne predviđa ukiđanje ili ograničavanje prava veta budućih članica“, ocijenio je Spajić u objavi na društvenoj mreži X.

Ne strepimo od zaštitnih mehanizama jer, rekao je Spajić, stojimo iza reformi koje provodimo i koje ćemo provoditi.

„Jasno definirani i proporcionalni mehanizmi koji štite vladavinu prava i zajedničke europske vrijednosti podržavaju upravo ono što želimo za Crnu Goru: uređen sustav, snažne institucije i jednaku pravdu za svakoga građanina“, poručio je.

Izrazio je očekivanje da ispunjavanje pregovaračkih mjerila donosi trajne promjene i društvenu transformaciju, koja će se nastaviti i nakon pristupanja Crne Gore Europskoj uniji.

„Takvu Crnu Goru gradimo i takvu želimo uskoro vidjeti u Europskoj uniji“, zaključio je Spajić ■

**PLENKOVIĆ:
„CRNA GORA TREBA PRIONUTI
RAZGOVORIMA S HRVATSKOM,
OTVORENA PITANJA SU RJEŠIVA”**

Premijer Andrej Plenković poručio je nakon prvog dana sastanka Europskog vijeća u Bruxellesu da Hrvatska ostaje zagovornica proširenja Europske unije, ali da zemlje kandidatkinje moraju ispuniti kriterije. U tom kontekstu posebno je izdvojio otvorena pitanja između Hrvatske i Crne Gore te rekao da je na hrvatsku inicijativu izmijenjen tekst zaključaka kako bi se Podgorici poslala jasna poruka da treba nastaviti razgovore sa Zagrebom.

Plenković je rekao da se na sastanku vodila strateška rasprava o proširenju te da je predsjednica Europske komisije predstavila novi dokument s donekle modificiranom metodologijom.

– Hrvatska je, kao što znate, jedna od zemalja koja je zagovornica proširenja, koja se drži načela sukladno zaslugama svake pojedine zemlje kandidatkinje. Smatramo da je takav individualni pristup i te kako dobar, dakle da ne treba vezati zemlje jednu za drugu, ali oni koji idu prema Europskoj uniji trebaju ispuniti kriterije – rekao je Plenković.

Hrvatska inicirala izmjene zaključaka

Premijer je rekao da je Hrvatska kolegama predstavila pitanja vezana uz poglavlja 23 i 31 te otvorena pitanja u odnosima s Crnom Gorom, o kojima Zagreb razgovara s crnogorskom Vladom.

– Izmijenili smo, na našu inicijativu, zaključke koji su poslali jednu realnu poruku kolegama u Crnoj Gori da se prione razgovorima s Hrvatskom – rekao je.

Dodao je da razgovore trenutačno vode hrvatski ministar vanjskih i europskih poslova Gordan Grlić Radman i njegov crnogorski kolega Ervin Ibrahimović.

– Želimo da se ti razgovori nastave, da riješimo tih nekoliko otvorenih pitanja za koje mi smatramo da su s aspekta Crne Gore i te kako rješivi. Bili smo potpuno transparentni. Sve ono što smo javno rekli početkom lipnja predstavili smo i ponovili kolegama ovdje. Naišli smo na razumijevanje i očekujemo da se te teme riješe – poručio je Plenković.

„Nisam ni pod čijim pritiskom“

Upitan o medijskim navodima da je Hrvatska zbog stajališta prema Crnoj Gori bila izložena pritisku drugih članica EU-a, Plenković je to odbacio.

– Nismo. Ja sam tu deset godina, nisam ni pod čijim pritiskom vezano uz bilo koju temu. Mnoge kolege i mnoge druge države imaju niz takvih situacija. Nije to situacija koja je neobična. Međutim, nikakvog pritiska nije bilo. Naprotiv, puno zemalja ima razumijevanje – rekao je.

Naglasio je da je Hrvatska prema Crnoj Gori zauzela konstruktivan pristup, za razliku od iskustava koja je sama imala tijekom vlastitog pristupanja Europskoj uniji.

Podsjetio je da Hrvatska od 2012. podržava pristupne pregovore Crne Gore, da joj je stavila na raspolaganje iskustvo i pravnu stečevinu te joj pomogla tijekom pregovaračkog procesa.

– Više puta proteklih nekoliko godina predstavili smo očekivanja koja treba riješiti. To sada rješavamo upravo onako kako treba riješiti. Siguran sam da su nas susjedi razumjeli – istaknuo je.

Plenković je odbacio i tvrdnje o reakciji njemačkog kancelara Friedricha Merza na hrvatsko stajalište, rekavši da Merz o tome nije govorio te da Hrvatska i Njemačka imaju vrlo dobre odnose.

EUROPA PRED RAMPOM MORINJA

Polaganje vijenaca u bivšem logoru Morinj na 35. obljetnicu početka napada na Dubrovnik okupilo je visoke dužnosnike Crne Gore, Hrvatske i Europske unije te ponovno otvorilo pitanja ratne odgovornosti, kulture sjećanja i otvorenih bilateralnih tema između dviju država. No, dok su se s mjesta nekadašnjeg zatočenja slale poruke o pomirenju, suočavanju s prošlošću i europskoj budućnosti regije, predstavnicima medija i javnosti ni ove godine nije bio dopušten pristup komemoraciji, što je dodatno potaknulo raspravu o odnosu prema žrtvama i mjestima sjećanja u Crnoj Gori

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Radio Dux

Potpredsjednik Vlade Crne Gore i ministar vanjskih poslova **Ervin Ibrahimović**, ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Gordan Grlić Radman** te europska povjerenica za proširenje **Marta Kos** položili su 1. listopada vijence kod

spomen-ploče hrvatskim zatočenicima u nekadašnjem logoru Morinj.

Komemoracija je održana na 35. obljetnicu početka napada na Dubrovnik, a obilježili su je pozivi na očuvanje sjećanja na žrtve, suočavanje s prošlošću te izgradnju odnosa

utemeljenih na povijesnim činjenicama. Predstavnici medija zaustavljeni su pred rampom bivšeg logora, zbog odluke crnogorske državne vlasti da i ove godine novinarskim ekipama ne dopusti prisustvovanje na komemoraciji.

Logor Morinj, koji je osnovala Jugoslavenska narodna armija, djelovao je od listopada 1991. do kolovoza 1992. godine. U njemu su bili zatočeni i zlostavljani hrvatski državljani, među kojima i civili.

Polaganje vijenaca u Morinju ponovno je otvorilo pitanja koja opterećuju odnose Hrvatske i Crne Gore, od odgovornosti za ratne zločine i pristupa mjestima sjećanja do povrata imovine i položaja hrvatske manjine. Poruke sudionika komemoracije pokazale su da se uza zajedničko odavanje počasti žrtvama nastavlja i rasprava o tome kako povijesne činjenice, zaštitu prava i otvorena pitanja pretvoriti u temelj stabilnih dobrosusjedskih odnosa.

Uz predstavnike hrvatske i crnogorske vlade te Europske unije, polaganju vijenaca nazočili su državni tajnik u Ministarstvu vanjskih i europskih poslova **Franjo Matušić**, državni tajnik u Ministarstvu obrane Republike Hrvatske **Tomislav Galić**, veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Ve-**

selko Grubišić, generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević**, dubrovačko-neretvanski župan **Blaž Pezo**, posebna savjetnica hrvatskoga ministra vanjskih i europskih poslova **Vanda Babić Galić**, predsjednik Općinskog vijeća Općine Konavle **Ivo Simović**, pročelnik **Ante Vojvodić** u ime Grada Dubrovnika, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** s potpredsjednicima **Darkom Perićem** i **Aleksandrom Bijelićem**, predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore i admiral Bokeljske mornarice **Mirko Vičević** te predstavnici Hrvatskog društva logoraša srpskih i crnogorskih koncentracijskih logora Dubrovačko-neretvanske županije.

Ervin Ibrahimović poručio je kako nazočnost predstavnika crnogorske vlade na komemoraciji potvrđuje opredijeljenost Crne Gore za suočavanje s prošlošću i odbacivanje politika devedesetih godina, koje je opisao kao politike rata, destrukcije i nesreće.

Istaknuo je da Crna Gora želi graditi društvo utemeljeno na istini i pravdi te da priznaje patnje ljudi koji su bili u Morinju, kao i žrtava na drugim stratištima bivše Jugoslavije. Govoreći o odgovornosti, rekao je kako Crna Gora želi imati odgovoran odnos prema zločinima, očekujući pritom jednak odnos drugih država prema građanima Crne Gore koji su prošli slične sudbine.

Ibrahimović je uputio i poruku prijateljstva Hrvatskoj, istaknuvši spremnost Crne Gore da s hrvatskim susjedima dijeli i dobre i teške trenutke. Kultura sjećanja i poštovanje civilizacijskih vrijednosti, ocijenio je, važni su za izgradnju društva koje želi postati dijelom Europske unije.

Na pitanje zbog čega je medijima zabranjeno prisustvovanje na komemoraciji, kao i o različitom odnosu prema žrtvama u Crnoj Gori s obzirom na to da pojedini vladini dužnosnici na drugim mjestima odaju počast žrtvama uz medijsku nazočnost, Ibrahimović je odgovorio da je riječ o objektu vojne

namjene te da je ograničenje pristupa u skladu sa zakonom. Dodao je da njegova nazočnost predstavlja jasnu poruku crnogorske vlade o poštovanju žrtava, a da je Crna Gora spremna ispraviti eventualne nepravilnosti u postupanju.

Europska povjerenica za proširenje Marta Kos istaknula je važnost zajedničkog obilježavanja bolnih događaja iz prošlosti, naglasivši da susjedi okupljeni u sjećanju na žrtve otvaraju prostor za zajedničku budućnost.

Podsjetila je da je pomirba bila među temeljima europskih integracija nakon Drugoga svjetskog rata, kada su nekadašnji protivnici odlučili prevladati sukobe i graditi zajednički politički i društveni okvir.

„Europska unija omogućuje zemljama da sukobi iz prošlosti više ne određuju njihovu budućnost“, poručila je Kos, ocijenivši da je zajedničko odavanje počasti žrtvama važan korak na putu prema pomirbi.

Govoreći o jugoistočnoj Europi, upozorila je da događaji proteklih tjedana pokazuju kako je pred regijom još dug put do pomirenja. Duh zajedničkog obilježavanja u Morinju, rekla je, potrebno je prenijeti i na ostatak regije kako bi se gradila stabilna i prosperitetna društva u proširenoj Europskoj uniji.

Gordan Grlić Radman govorio je o odnosima Hrvatske i Crne Gore, neriješenim pitanjima iz prošlosti i uvjetima za napredovanje Crne Gore prema članstvu u Europskoj uniji.

Podsjetio je da je Hrvatska 2006. godine snažno poduprla neovisnost i suverenost Crne Gore, kao i njezino članstvo u NATO savezu. Smatra da odnosi dviju država ne bi trebali biti promatrani isključivo kroz prizmu pomirenja, nego uz prihvaćanje povijesnih činjenica i izgradnju iskrenih odnosa.

Osvrćući se na napad na Dubrovnik prije 35 godina, istaknuo je odgovornost Jugoslavenske narodne armije i snaga koje su sudjelovale u agresiji na Hrvatsku. Podsjetio je da je Dubrovnik, grad pod zaštitom UNESCO-a, tijekom

opsade dugo bio bez struje i vode te da je napad na njegovu povijesnu jezgru predstavljao razaranje svjetske kulturne baštine.

„Povijest ne možemo promijeniti, ali moramo prihvatiti činjenice i graditi iskrene odnose između dviju zemalja“, poručio je hrvatski ministar.

Govoreći o zatočenicima u Morinju, postavio je pitanje zbog čega su hrvatski državljani bili zatočeni gotovo godinu dana, uključujući razdoblje nakon međunarodnog priznanja Hrvatske te je li za njihovo zatočenje postojao pravni razlog ili je provedeno odgovarajuće suđenje. Takva pitanja, smatra, ne mogu biti odvojena od razgovora o odnosima dviju država i njihovu zajedničkom europskom putu.

Posebno mjesto u izjavi Grlića Radmana zauzeo je položaj hrvatske zajednice u Crnoj Gori. Naglasio je da Hrvatska u razgovorima s crnogorskim dužnosnicima redovito otvara pitanja vladavine prava, temeljnih ljudskih prava i prava manjina, pri čemu je položaj Hrvata „uvijek prvo pitanje“.

Govoreći o očuvanju hrvatskoga identiteta, izrazio je zabrinutost zbog, kako je rekao, njegova postupnog i vrlo diskretnog potiskivanja. Kao primjer naveo je dobrotsku čipku, kulturnu baštinu čije hrvatsko podrijetlo, prema njegovu mišljenju, nije istaknuto u javnim predstavljanjima.

„Uvijek ističemo da imamo osjećaj da se zatire hrvatski identitet lagano i vrlo diskretno. Evo, recimo, zadnje što je bilo, govor o dobrotskoj čipki, gdje se, recimo, uopće ne govori o tome da je ona imala svoje hrvatsko podrijetlo“, rekao je Grlić Radman objasnivši pritom da su žene koje su radile tu čipku bile Hrvatice, a kasnije i druge, Srkinje i Crnogorke.

Dodao je da je o izostanku takvog naglaska s nedavnoga kotorskog predstavljanja razgovarao i sa šefom delegacije Europske unije u Crnoj Gori **Johannom Sattlerom**, koji je nazočio tom događaju, ističući kako spominjanje hrvatske sastavnice kulturne baštine

ne bi trebalo predstavljati problem. Naprotiv, smatra da bi takvo priznanje pridonijelo osjećaju pripadnosti i ravnopravnosti hrvatske zajednice.

Kao dodatni primjer naveo je turističke sadržaje u kojima se, prema njegovoj ocjeni, ne ističu pojedine katoličke crkve i drugi spomenici povezani s hrvatskom baštinom. Pitanje kulturne vidljivosti, istaknuo je, dio je šireg odnosa prema hrvatskoj zajednici i njezinu povijesnom naslijeđu.

Ministar je posebno upozorio i na pitanje povrata oduzete imovine hrvatskim obiteljima u Crnoj Gori. Uspoređujući položaj Hrvata s drugim nacionalnim zajednicama, ustvrdio je da je ranije posebnim zakonima imovina vraćena Albancima i Srbima, dok hrvatske obitelji i dalje čekaju rješavanje svojih zahtjeva.

„Ako je svima vraćena imovina, a Hrvatima nije, onda je to neka poruka.“

Grlić Radman za školski brod „Jadrana“ naglasio je da ga ne smatra izdvojenim pitanjem, nego dijelom šire rasprave o vojnoj sukcesiji.

„Ako je nešto ukradeno, onda to treba vratiti“, rekao je iznoseći stajalište hrvatske strane.

Pozvao se na dokumentaciju o vojnoj imovini bivše države, navodeći da Hrvatska raspolaže podacima i interaktivnim kartama koje, prema njegovim riječima, prikazuju kretanje imovine iz Hrvatske u Crnu Goru početkom devedesetih godina. Vrijednost te imovine procijenio je na više od 2,7 milijardi dolara.

„Nestalo je dosta plovila pod okriljem noći, recimo jedna podmornica našla je put preko jedne države u jednu drugu državu, vojna bolnica i tako dalje. Mi imamo sve to zapisano“, istaknuo je Grlić Radman.

Hrvatski ministar posebno se osvrnuo na ograničen pristup prostoru bivšeg logora Morinj, uključujući pristup novinarima. Rekao je da bi želio vidjeti otvoreniji pristup mjestu zatočenja, kao i nazočnost predstavnika nadležnih institucija Crne Gore.

Podsjetio je kako je pristup logoru ograničen nakon postavljanja spomen-ploče 2022. godine. Prema njegovim riječima, uklanjanje ograničenja i omogućavanje javnosti da pristupi mjestu sjećanja pridonijeli bi otvorenijem suočavanju s prošlošću.

Govoreći o europskom putu Crne Gore, Grlić Radman odbacio je tvrdnje da Hrvatska blokira njezino pristupanje Europskoj uniji. Naglasio je da Hrvatska podupire europske ambicije Crne Gore, ali da pristupni proces mora počivati na ispunjavanju kriterija i temeljitoj procjeni napretka.

Posebno je upozorio na važnost poglavlja koja se odnose na vladavinu prava, temeljna ljudska prava i prava manjina. Osvrnuo se i na zatvaranje pregovaračkih poglavlja, istaknuvši da se odluke ne bi trebale donositi samo radi formalnog napretka, nego nakon provjere stvarnog ispunjavanja mjerila.

„Nema prečaca za članstvo“, poručio je, dodajući da svaka država mora ostvariti vlastite rezultate, dok Hrvatska

može pružiti iskustvo i stručnu pomoć. Podsjetio je da je Hrvatska Crnoj Gori i Srbiji ustupila prevedenu europsku pravnu stečevinu te da je spremna nastaviti pomagati u procesu pristupanja.

Na pitanje o utjecaju sastava crnogorske vlade na buduće članstvo, hrvatski ministar istaknuo je važnost dobrosusjedskih odnosa i poštovanja europskih vrijednosti. Osvrnuo se i na javne istupe i postupke pojedinih političkih aktera u Crnoj Gori, uključujući iskazivanje počasti osuđenom ratnom zločincu **Ratku Mladiću**. Takve pojave ocijenio je nespojivima s europskim vrijednostima i štetnima za proces pomirenja.

U tom kontekstu spomenuo je i predsjednika Skupštine Crne Gore **Andriju Mandića**, navodeći da mu je neprihvatljivo da čelnik parlamenta nosi titulu četničkog vojvode. Istaknuo je da se pitanja povijesnog naslijeđa, javnog diskursa i odnosa prema ratnim zločinima ne mogu zanemariti u razgovorima o europskoj perspektivi zemlje.

Održavanjem komemoracije na 35. obljetnicu početka napada na Dubrovnik i dubrovačko područje, podsjetilo se na 1. listopada 1991. godine, kada su u šest sati ujutro snage Jugoslavenske narodne armije, uz sudjelovanje srpskih i crnogorskih rezervista, započele napad na jug Hrvatske s kopna, mora i iz zraka.

Napadu se suprotstavilo oko 750 hrvatskih branitelja, pripadnika dubrovačkih postrojbi Zbora narodne garde, policije i dragovoljaca Teritorijalne obrane. Već prvoga dana Dubrovnik je ostao bez struje i vode, a napadi su proizročili ljudske žrtve i velika razaranja.

Tijekom agresije na dubrovačko područje poginula su 184 hrvatska branitelja i 92 civila, dok je više od 1.500 osoba ranjeno. U logorima u Srbiji i Crnoj Gori bilo je zatočeno 423 ljudi, a više od 33 tisuće stanovnika bilo je prognano ili izbjeglo. Na području od Stona do Konavala spaljeno je više od dvije tisuće kuća, a teško je stradala i zaštićena kulturna baština“ ■

HRVATSKA NE BLOKIRA CRNU GORU, ALI OTVORENA PITANJA NE MOGU BITI IGNORIRANA

Reagirajući na izjave crnogorskih dužnosnika o hrvatskim zahtjevima i europskom putu Crne Gore, Gordan Grlić Radman u emisiji Hrvatske televizije „A sada Vlada“ odbacio je tvrdnje da Hrvatska otvara nove teme ili blokira susjednu zemlju. Naglasio je da se o sukcesiji vojne imovine razgovara godinama, dok je u prvi plan stavio obeštećenje logoraša, povrat imovine hrvatskim obiteljima, pitanje nestalih te promjenu imena kotorskog bazena koji nosi ime Zorana Gopčevića

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Krsto Vulović, Nikola Dončić

Nakon što je 1. listopada u Morinju, prilikom polaganja vijenaca pokraj spomen-obilježja žrtvama nekadašnjeg logora, ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Gordan Grlić Radman** istaknuo temu dokumentacije o vojnoj imovini bivše države, njegove izjave izazvale su reakcije crnogorskih dužnosnika.

Grlić Radman rekao je kako Hrvatska raspolaze podacima i interaktivnim kartama koje, prema njegovim riječima, prikazuju kretanje imovine iz Hrvatske u Crnu Goru početkom devedesetih godina. Vrijednost te imovine procijenjena je na više od 2,7 milijardi dolara.

„Nestalo je dosta plovila pod okriljem noći. Recimo, jedna podmornica našla je put preko jedne države u drugu državu, vojna bolnica i tako dalje. Mi imamo sve to zapisano“, istaknuo je tada hrvatski ministar.

Njegov crnogorski kolega **Ervin Ibrahimović** kasnije je izjavio kako se na njegovu stolu nije našao takav zahtjev Hrvatske, dok je predsjednik Crne Gore **Jakov Milatović** poručio da zahtjev smatra nerealnim. Milatović je ujedno ocijenio kako europski put Crne Gore ne bi smio biti uvjetovan bilateralnim pitanjima.

Gostujući u emisiji Hrvatske televizije „A sada Vlada“, Grlić Radman objasnio je da pitanje vojne imovine nije iznio kao novi zahtjev upućen crnogorskoj strani, nego kao temu koja je već dugo prisutna u odnosima država nastalih raspadom bivše Jugoslavije.

„Ja sam govorio o vojnoj imovini o kojoj se govori već godinama. Nije to tema o kojoj se ne govori. Zapravo sam ilustrirao činjenicu o postojanju te imovine koja je procijenjena i koju su stručnjaci procijenili“, rekao je Grlić Radman.

Potvrdio je da Hrvatska posjeduje dokumentaciju i interaktivne karte, ali je naglasio kako nije tvrdio da je konkretan zahtjev u tom trenutku službeno stavljen pred crnogorske vlasti.

„Postoje dokumentacija i interaktivne mape, ali nisam govorio o toj temi na način da je to negdje bilo na stolu i da je to traženo. To je definirano Ugovorom o sukcesiji iz 2001. godine, koji je stupio na snagu 2004. godine“, rekao je.

Hrvatski ministar naveo je da je školski brod „Jadran“ spomenuo kao simboličan i razmjerno mali dio znatno šireg pitanja sukcesije imovine.

„Govorio sam samo u odnosu na simboličan primjer broda ‘Jadran’, koji je samo jedan mali primjer imovine. Jedno je pitanje sukcesije vojne imovine, koje je definirano sporazumom, a drugo je pitanje sukcesije vojne imovine koja služi u civilne svrhe“, objasnio je Grlić Radman.

Ocijenio je kako su reakcije crnogorskih dužnosnika možda posljedica nesporazuma, ali i nedovoljnog poznavanja dokumentacije i ranijih razgovora.

„Mislim da je to bio nesporazum, odnosno da se očito površno prati među crnogorskim političarima. Trebalo bi zaviriti u arhive. Nismo mi tu opterećivali nekim novim temama. To su teme koje su poznate“, poručio je.

Podsjetio je i na ranije razgovore hrvatskih i crnogorskih predstavnika o sukcesiji vojne imovine.

„Zadnji susret s crnogorskom delegacijom imali smo 2018. godine, kada se govorilo i o sukcesiji vojne imovine. Imat ćemo i Zajedničku komisiju o školskom brodu ‘Jadran’ te, naravno, i o pitanju sukcesije vojne imovine“, rekao je.

Grlić Radman smatra da bi, prije nego što se odbaci hrvatsko stajalište, trebalo utvrditi što se dogodilo s brodovima, plovilima i drugom imovinom koja je iz Hrvatske premještena u Crnu Goru.

„Tu bi prije trebalo postaviti pitanje gdje su završili svi ti brodovi i sva ta plovila. Oni su završili u Crnoj Gori. Ili su prodani, ili su bačeni u staro željezo, ili su nekome darovani. Imamo i o tome informacije i saznanja“, rekao je.

Ipak, naglasio je da pitanje vojne imovine nije jedina niti u ovom trenutku najvažnija tema između Hrvatske i Crne Gore. U središtu su, prema njegovim riječima, pitanja vladavine prava, prava hrvatske manjine, obeštećenja zatočenika logora Morinj i odnosa prema ratnoj prošlosti.

„Ovdje prije svega govorimo o vrijednosnim pitanjima koja se moraju riješiti. Ovo nisu strogo bilateralna pitanja, kako se želi lansirati i onda u javnosti stvoriti dojam da Hrvatska nešto blokira. To je pitanje vladavine prava, to su europske vrijednosti“, poručio je Grlić Radman.

Među otvorenim pitanjima izdvojio je povrat imovine oduzete hrvatskim obiteljima u Crnoj Gori.

„Tu je pitanje vraćanja imovine otete Hrvatima u Crnoj Gori, 51 tivatskoj obitelji, obiteljima Tripković i Dabinović“, naveo je.

Govorio je i o obeštećenju nekadašnjih zatočenika logora Morinj, pitanju nestalih osoba iz vremena Domovinskog rata te imenu zatvorenog bazena u Kotoru.

„Tu su pitanje obeštećenja logoraša, pitanje nestalih osoba za vrijeme Domovinskog, obrambenog rata te promjena imena bazena u Kotoru nazvanog po Zoranu Gopčeviću, koji je bio zloglasni čuvar logora u Morinju, gdje su bili zatočeni Hrvati.“

Grlić Radman posebno je upozorio na položaj nekadašnjih zatočenika Morinja i potrebu da crnogorske institucije priznaju njihovu patnju i odgovornost za počinjena zlostavljanja.

„Netko je došao iz Crne Gore i prisilno odveo te ljude, izložio ih maltretiranju i mučenju, a neki su i umrli kasnije. To su vrijednosna pitanja o kojima sam razgovarao i s povjerenicom **Martom Kos**, ali i s crnogorskim kolegama, s kojima imam dobru suradnju“, izjavio je.

Dodao je da se o tim pitanjima na splitskom summitu razgovaralo i s predsjednicom Europske komisije **Ursulom von der Leyen**, naglašavajući da Hrvatska nije država od koje u ovom trenutku treba očekivati nove ustupke.

„Mi nismo adresa. Mi čekamo da se nešto isporuči Hrvatskoj“, rekao je.

Komentirajući poruke da europski put Crne Gore ne smije biti opterećen bilateralnim pitanjima, Grlić Radman ustvrdio je da se zahtjevi Hrvatske ne mogu odvojiti od kriterija dobrosusjedskih odnosa i europskih vrijednosti.

„Ne možete sada ući u Europsku uniju, a ignorirati zemlju članicu koja vam je prvi susjed. Kako ćemo gledati na budućnost Europske unije ako zemlja kandidatkinja ignorira prvog susjeda i ne želi riješiti sva ta pitanja?“, upitao je hrvatski ministar.

Podsjetio je da Crna Gora, neovisno o odnosima s Hrvatskom, mora ispuniti obveze iz drugih pregovaračkih poglavlja.

„Na stolu postoje i druga pregovaračka poglavlja koja su oni dužni ispuniti. Ako ih ispunjavaju onako kako trebaju, onda trebaju ispuniti i ovo. Dobrosusjedski odnosi nadkrovljujuće su načelo Europske unije i tu moraju pokazati određeni napredak“, rekao je.

Prema njegovoj ocjeni, u proteklim desetljećima nije ostvaren dovoljan pomak u rješavanju otvorenih pitanja. Nasuprot tome, istaknuo je, Hrvatska je Crnoj Gori pružala političku i stručnu pomoć u ključnim trenucima njezina međunarodnog pozicioniranja.

„Hrvatska je sve ovo vrijeme pokazala veliku spremnost pomoći Crnoj Gori, kada je bilo u pitanju priznanje neovisnosti, kada je bila u pitanju potpora za članstvo u NATO-u, ali i našim znanjem i ekspertizom“, rekao je Grlić Radman.

Podsjetio je da je Hrvatska crnogorskim institucijama ustupila velik dio vlastitoga iskustva stečenog tijekom pregovora s Europskom unijom.

„Dali smo tisuće stranica pravne stečevine jer su jezici slični. Dali smo ih i Crnoj Gori, a dali smo ih i Srbiji. Gотовo na mjesečnoj bazi imamo delegacije iz Crne Gore koje traže određenu stručnu pomoć za pojedina pitanja. Sve to treba imati u vidu“, naveo je.

Govoreći o pozivima na pomirenje i buduću suradnju, hrvatski ministar rekao je kako odnosi dviju zemalja nisu neprijateljski, ali da dobri odnosi ne znače da se otvorena pitanja mogu zanemariti.

„Netko govori o pomirbi, ali nas nitko s te strane nije zavadio. Mi smo već odavno u fazi odličnih odnosa, ali neke stvari prema Hrvatskoj moraju se riješiti“, naglasio je.

Posebno je istaknuo pitanje obeštećenja nekadašnjih zatočenika, među kojima još ima živih svjedoka zlostav-

ljanja, kao i na neriješene zahtjeve hrvatskih obitelji za povratom oduzete imovine.

„Kako ćete hrvatskoj javnosti objasniti da nema ništa od obeštećenja logoraša? Imate ih još koji su živi. Kako ne možete riješiti pitanje oduzete imovine kad je pripadnicima nekih drugih naroda i manjina u Crnoj Gori ono riješeno, primjerice Albancima i Srbima, a Hrvatima nije?“, upitao je.

Takav odnos, prema njegovim riječima, otvara pitanje nejednakog tretmana hrvatske zajednice.

„Onda to sugerira određenu diskriminaciju prema hrvatskoj manjini u Crnoj Gori“, ocijenio je Grlić Radman.

Crnogorske političare pozvao je da prije iznošenja procjena i odbacivanja hrvatskih zahtjeva prouče raniju dokumentaciju i informiraju se s razgovorima koji su se o tim pitanjima vodili godinama.

„Crnogorski političari morali bi pokazati više s te strane. Najprije se moraju informirati, imati institucionalno pamćenje i zaviriti u arhive, jer se o svim ovim temama govorilo i puno ranije i stalno se govorilo. Tek onda treba izići s procjenama i ocjenama“, poručio je.

Grlić Radman odbacio je tvrdnje prema kojima Hrvatska koristi članstvo u Europskoj uniji kako bi zaustavila crnogorski pregovarački proces.

KALEZIĆ: „CRNA GORA NE NAPREDUJE U RJEŠAVANJU OTVORENIH PITANJA S HRVATSKOM“

„Crna Gora podcjenjuje hrvatske stavove i ne napreduje u rješavanju otvorenih pitanja sa susjednom državom koji su joj nužni za ulazak u Europsku uniju“, rekao je crnogorski analitičar **Danilo Kalezić** u razgovoru s Hinom.

Hrvatski ministar vanjskih poslova **Gordan Grlić Radman** rekao je da brod „Jadran“ nije jedina imovina koju Hrvatska traži od Crne Gore te da službeni Zagreb ima dokumentaciju koja dokazuje da je riječ o imovini vrijednoj više od 2,7 milijardi dolara.

Kalezić, politički analitičar i znanstvenik na Povijesnom institutu Sveučilišta Crne Gore, tu izjavu tumači kao vrstu diplomatske prijetnje, odnosno podizanje tona u pokušaju Zagreba da dodatno naglasi nezadovoljstvo i težinu situacije.

Uz sukcesiju vojne imovine i školskog broda „Jadran“, Hrvatska od Crne Gore traži rješavanje niza otvorenih bilateralnih pitanja koja se uglavnom odnose na nasljeđe Domovinskog rata, granične sporove te administrativno-pravna pitanja.

Kalezić smatra kako crnogorska strana „uvelike podcjenjuje stavove i pozicije Hrvatske, te o tim pitanjima i dalje govori previše olako“, pa bi poruku hrvatskog ministra trebalo tumačiti kao „izravan poziv da se ozbiljno shvate pozicija i stavovi službenog Zagreba“.

Analitičar podsjeća da Podgorica i dalje ne napreduje u rješavanju otvorenih pitanja čak ni na simboličkoj razini.

Uz to je, naglašava, potrebno revidirati udžbenike povijesti kako bi se jasno i odgovorno prikazala ulo-

ga Crne Gore i sudjelovanje crnogorskih pričuvnika u agresiji na Hrvatsku devedesetih.

Suočavanje s tom odgovornošću važan je dio izgradnje povjerenja između dviju država, smatra Kalezić, a takvi bi koraci pokazali da postoji stvarna politička volja za rješavanje otvorenih pitanja.

Dodatnim problemom vidi to što crnogorsko Ministarstvo vanjskih poslova prema Hrvatskoj vodi politiku koja ne odražava stvarne stavove parlamentarne većine, nego nastoji pronaći međurješenja.

Komentirajući izjavu premijera **Milojka Spajića** da je Crna Gora meta hibridnog utjecaja dviju susjednih država, Kalezić kaže da je ona izesena bez konkretnih činjenica.

Napominje da premijer ima odgovornost jasno imenovati izvore navodnoga hibridnog djelovanja i objasniti što država poduzima, ali i da Crna Gora nema učinkovite institucionalne mehanizme za suprotstavljanje tim utjecajima.

„Spajić je izbjegao imenovati te države kako bi izazvao svojevrsnu konfuziju, iz koje logično nastaje antihrvatska kampanja. Ona se već neko vrijeme vodi u Crnoj Gori i izvan nje“, rekao je Kalezić.

Namjera je da se odgovornost za probleme u odnosima dviju država pripiše isključivo Hrvatskoj, a da se Crna Gora oslobodi svake odgovornosti.

„Hrvatska je dosad bila pouzdan partner, i u tehničkom i u političkom smislu. Prirodno je da Crna Gora prema Europskoj uniji ide preko Hrvatske i uz njezinu pomoć“, rekao je Kalezić.

„Hrvatska ne blokira. Mi smo do sada već dali suglasnost za zatvaranje 18. poglavlja“, rekao je.

Istodobno je upozorio da ignoriranje otvorenih pitanja i hrvatskih očekivanja ne može stvarati pozitivno ozračje potrebno za snažnu potporu daljnjem napretku Crne Gore.

„Ako se na ovaj način nastavi ignorirati Hrvatsku, mislim da se ne može stvoriti zadovoljstvo hrvatske strane i poticaj da budemo snažno za zatvaranje svih tih poglavlja, koja se nekako zatvaraju jako brzo“, izjavio je.

Na očekivanja da bi Crna Gora mogla postati članica Europske unije do 2028. godine poručio je da zacrtani datum ne može biti važniji od stvarnih reformi i ispunjavanja uvjeta.

„Što se tiče kalendara, mislimo da kalendar ne bi trebao određivati dinamiku napretka, nego ispunjavanje svih uvjeta, kriterija i mjerila“, rekao je Grlić Radman.

Kao primjer naveo je hrvatsko iskustvo višegodišnjega pregovaračkog procesa i pomicanja očekivanih rokova pristupanja.

„I Hrvatska je imala želju ući 2007., pa 2009., a na kraju je ušla kasnije. Najprije trebaju doći postignuća. Želimo vidjeti reformirano društvo, a ne samo zbroj, jednu zemlju više u Europskoj uniji. Jer problemi onda ostaju“, zaključio je Gordan Grlić Radman za emisiju „A sada Vlada“ ■

Vjeruje da će postojeće probleme, uključujući i one koje je proizvela aktualna vlast, nakon izbora 2027. rješavati nova crnogorska vlada.

To što Crna Gora, prije ulaska u Europsku uniju, nije uspjela usvojiti i na crnogorski jezik prevesti pravnu stečevinu EU-a potvrda je, smatra, ograničenih kadrovskih i administrativnih kapaciteta Podgorice.

Međutim, dobra vijest je da Europska komisija razmatra mogućnost privremenog odstupanja od pravila, uključujući mogućnost da Podgorici dopusti korištenje nekog od službenih jezika EU-a, najvjerojatnije hrvatskoga.

„Upravo u tom dijelu Hrvatska može i treba odigrati konstruktivnu ulogu, pružajući stručnu pomoć i prenoseći iskustvo iz vlastitoga pristupnog procesa.“

Kalezić dalje navodi kako je predsjednica Europske komisije Ursula von der Leyen posjetila Crnu Goru „u trenutku rastuće političke nestabilnosti i krize koja je kulminacija nekoliko čimbenika, prije svega nesposobnosti vlasti da otvori demokratski dijalog s oporobom“.

Hina navodi kako Crna Gora ulazi u završnicu pristupnih pregovora s Europskom unijom, ali i u novu fazu političke krize nastale nakon što je predsjednik parlamenta **Andrija Mandić** poslao sućut obitelji ratnog zločinca **Ratka Mladića**, a onda i onemogućio održavanje sjednice parlamenta na kojoj bi se, na prijedlog oporbe, odlučivalo i njegovoj smjeni.

Kalezić je onemogućavanje održavanja sjednice na kojoj bi se raspravljalo o smjeni Mandića označio kao „kap koja je prelila čašu“.

„Taj čin je duboko antidemokratski i suprotan duhu Ustava Crne Gore“, rekao je.

Posjet Ursule von der Leyen tumači kao pokušaj „stabiliziranja političkih prilika u trenutku kada je to potrebno kako bi se završila posljednja etapa pristupnih pregovora s Europskom unijom“.

Iako se Europska unija o Mandiću nije izričito očitovala, Kalezić smatra da jasnu poruku Bruxellesu predstavljaju konkretne diplomatske geste, među ostalim izostanak susreta visokih europskih dužnosnika, uključujući predsjednicu Ursulu von der Leyen i europsku povjerenicu Martu Kos, s njime.

Prema njegovu mišljenju, Bruxelles je ranije bio znatno popustljiviji prema Mandiću, vjerujući da je on doživio svojevrsnu političku transformaciju. No, odnos se sada mijenja.

Kao dokaz Kalezić navodi to što je predsjedniku crnogorskog parlamenta već dvaput onemogućen odlazak u radni ili službeni posjet briselskim institucijama.

„Mandić nije usamljen u svojoj politici. On je paradigma aktualne crnogorske vlasti, odnosno njezinih ekstremnih velikosrpskih dijelova, koji sve jasnije postaju ključna prepreka daljnjem europskom napretku Crne Gore“, rekao je Kalezić.

Poruku Ursule von der Leyen da Crna Gora još ima priliku 2028. postati članicom EU-a Kalezić vidi kao „novi pokušaj da se crnogorsku stranu motivira, da joj se pruži vjetar u leđa i ulije nova doza optimizma“.

Ta poruka, dodaje, nije upućena samo domaćoj javnosti, nego i državama članicama Europske unije, osobito onima u kojima postoje određene dvojbe ili koje nedovoljno brzo izvršavaju svoj dio obveza.

Posao Ursule von der Leyen je promicati takav optimizam i održavati politički zamah proširenja, što je, prema njegovu sudu, „trenutačno najznačajniji geopolitički projekt Europske unije“

VUKSANOVIĆ: „HRVATSKA SNAŽNO PODUPIRE EUROPSKI PUT CRNE GORE I HRVATSKU ZAJEDNICU“

Potpora europskom putu Crne Gore, jačanje hrvatsko-crnogorskih odnosa i položaj hrvatske zajednice bili su u središtu razgovora koje je predsjednik Hrvatske građanske inicijative Adrijan Vuksanović vodio tijekom posjeta Zagrebu. Susreti s vodećim hrvatskim državnim dužnosnicima potvrdili su kontinuiranu zainteresiranost Hrvatske za razvoj dobrosusjedskih odnosa i očuvanje identiteta Hrvata u Crnoj Gori

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Radio Dux

Predsjednik Hrvatske građanske inicijative i zastupnik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović** tijekom višednevnog boravka u Zagrebu održao je niz susreta s najvišim hrvatskim dužnosnicima, predstavnicima hrvatskih institucija te vrhom Katoličke crkve u Hrvatskoj.

U središtu susreta bili su europski put Crne Gore, odnosno Zagreba i Podgorice, položaj hrvatske nacionalne zajednice te očuvanje njezina identiteta, kulture i tradicije.

Na sastanku s predsjednikom Vlade Republike Hrvatske **Andrejem Plenkovićem** u Banskim dvorima Vuksanović je razgovarao o procesu europskih integracija Crne Gore, bilateralnim odnosima dviju država i kontinuiranoj potpori koju Republika Hrvatska pruža Hrvatima u Crnoj Gori.

U kontekstu pristupnih pregovora Crne Gore s Europskom unijom, Plenković je potvrdio potporu procesu temeljenom na zaslugama te izrazio očekivanje skorog napretka i konkretnih rezultata u bilateralnom dijalogu.

Vuksanović je tom prigodom zahvalio hrvatskom premijeru na, kako je istaknuo, zajedništvu i potpori koje pruža hrvatskoj zajednici u Crnoj Gori, ali i europskim integracijama države.

Čelnik Hrvatske građanske inicijative susreo se s predsjednikom Hrvatskoga sabora **Gordanom Jandrokovićem**, s kojim je razmotrio aktualne političke prilike u Crnoj Gori,

uključujući pitanja koja se nalaze pred crnogorskim parlamentom te izazove s kojima se suočava hrvatska nacionalna zajednica.

Posebna pozornost posvećena je položaju Hrvata u Crnoj Gori, očuvanju njihova identiteta, kulture i tradicije te jačanju institucionalnih mehanizama koji omogućuju njihov ravnopravan položaj u društvu.

Jandroković je poručio kako Hrvati u Crnoj Gori mogu računati na kontinuiranu potporu Republike Hrvatske i njezinih institucija.

„Ovakvi susreti za nas imaju posebnu vrijednost jer pokazuju da hrvatska zajednica u Crnoj Gori ima snažnu potporu Republike Hrvatske. Zahvalan sam predsjedniku Hrvatskoga sabora Gordanu Jandrokoviću na otvorenosti i razumijevanju za pitanja koja su važna Hrvatima u Crnoj Gori“, rekao je nakon sastanka Vuksanović.

Naglasio je kako je potpora hrvatskih državnih institucija od velike važnosti ne samo za očuvanje identiteta, nego i za njegovo aktivno življenje i razvoj u suvremenoj Crnoj Gori.

„Naša je želja biti odgovoran i konstruktivan čimbenik crnogorskog društva, istodobno čuvajući ono što jesmo. Značajno je što u tome imamo razumijevanje i potporu Republike Hrvatske“, poručio je Vuksanović.

Predsjednik Hrvatskoga sabora zahvalio je Hrvatima u Crnoj Gori na naporima koje ulažu u očuvanje vlastitoga identiteta, tradicije i kulture.

Vuksanović i ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Gordan Grlić Radman** razgovarali su u Zagrebu o europskom putu Crne Gore, odnosima dviju država te pitanjima od posebne važnosti za hrvatski narod u Crnoj Gori.

Grlić Radman istaknuo je snažnu potporu Republike Hrvatske Hrvatima u Crnoj Gori, naglašavajući njihovo pravo na očuvanje identiteta i ravnopravan položaj.

Govoreći o odnosima Zagreba i Podgorice, izrazio je očekivanje daljnjeg napretka i konkretnih rezultata uz otvorenu i konstruktivnu suradnju.

Vuksanović je naglasio potporu koju uživa ovdašnja hrvatska zajednica.

„Podrška Hrvatske našem narodu nije samo pitanje povezanosti i pripadnosti, nego i snažna poruka da se identitet, ravnopravnost i europska budućnost Crne Gore mogu graditi zajedno. Na tome ćemo i dalje ustrajati“, poručio je prvi čovjek Hrvatske građanske inicijative.

Poseban naglasak tijekom Vuksanovićeva posjeta Zagrebu stavljen je na projekte hrvatske zajednice u Crnoj Gori.

U razgovoru sa **Zvonkom Milasom**, državnim tajnikom Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske te **Milanom Bošnjakom**, savjetnikom s posebnim položajem za pitanja hrvatske nacionalne manjine, razmotreni su položaj Hrvata u Crnoj Gori te inicijative koje pridonose očuvanju hrvatske kulturne baštine i identiteta.

„Potpora koju dobivamo iz Republike Hrvatske nije samo financijska pomoć pojedinim projektima. Ona je prije svega potvrda da Hrvatska prepoznaje i cijeni ono što hrvatska zajednica u Crnoj Gori radi i da stoji uz nas. To nam daje dodatnu snagu i odgovornost da nastavimo čuvati ono što su nam prethodne generacije ostavile, ali i stvarati prostor za nove generacije“, rekao je Vuksanović.

Milas je poručio da će Republika Hrvatska i dalje ostati snažan partner hrvatskoj zajednici u Crnoj Gori.

„Hrvati u Crnoj Gori imaju svoje posebno mjesto u hrvatskom nacionalnom zajedništvu i naša je obveza biti im partner i potpora. Suradnju ćemo nastaviti razvijati, uz otvoren razgovor i međusobno povjerenje, kako bismo zajedno stvarali još bolje uvjete za očuvanje i razvoj hrvatske zajednice u Crnoj Gori“, istaknuo je Milas.

U sklopu posjeta Zagrebu Vuksanović se sastao i sa zagrebačkim nadbiskupom i predsjednikom Hrvatske biskupske konferencije **mons. Draženom Kutlešom**, s kojim je razgovarao o društvenim, povijesnim i kulturnim prilikama u Crnoj Gori, s posebnim naglaskom na život katolika u Kotorskoj biskupiji te ulozi Katoličke crkve u očuvanju vjere, kulturne baštine i hrvatskoga identiteta.

Vuksanović je zahvalio nadbiskupu Kutleši na duhovnoj blizini i potpori koju pruža katolicima u Crnoj Gori, naglasivši da Crkva ostaje jedno od najvažnijih mjesta očuvanja zajedništva i nacionalnog identiteta Hrvata u Boki kotorskoj.

Boravak u Zagrebu Vuksanović je zaokružio gostovanjem na Hrvatskom katoličkom radiju u emisiji *Argumenti*, koja se bavi europskom perspektivom jugoistočne Europe. Uz Vuksanovića, gosti emisije bili su bivši ministri vanjskih poslova u Vladi Republike Hrvatske, a danas zastupnici u Europskom parlamentu, **Davor Ivo Stier** i **Tonino Picula**.

Čelnik Hrvatske građanske inicijative upozorio je na snažan utjecaj regionalnih procesa na Crnu Goru te naglasio potrebu očuvanja njezina zapadnoga političkog i vrijednosnog usmjerenja.

„Crna Gora na Zapadu je najviše Crna Gora, a ne mlađi brat kojeg hoće veći susjed podčiniti“, rekao je Vuksanović.

Za pokušaj održavanja sjednice Skupštine Crne Gore o povjerenju predsjedniku parlamenta **Andriji Mandiću** istaknuo je kako opstrukcija oporbene inicijative ne bi bila

moćna bez potpore koalicijskih stranaka koje čine trenutnu vlast.

Osvrnuo se i na odnose Hrvatske i Crne Gore, istaknuvši da je Hrvatska uvijek bila prijatelj Crnoj Gori i njezinu europskom putu.

„Lošim politikama iz Podgorice, od otvorenih pitanja između dviju država, došli smo do toga da su određena pitanja postala opterećenje, a što je očigledno nekome i bio cilj“, istaknuo je Vuksanović.

Naglasio je kako vrijednost ovdašnje hrvatske zajednice ne proizlazi iz brojnosti, već iz njezina doprinosa društvu, bogatoj kulturnoj baštini te privrženosti europskim vrijednostima.

Vuksanović je izrazio uvjerenje da će Crna Gora ostvariti svoj strateški cilj članstva u Europskoj uniji, podsjećajući kako se Hrvatska građanska inicijativa još od osnutka dosljedno zalaže za europske integracije, kao što se nekoć zalagala za obnovu crnogorske neovisnosti i članstvo zemlje u NATO savezu ■

■ HRVATSKO GRAĐANSKO DRUŠTVO PRIKUPILO OSAM TISUĆA EURA ZA OMIŠ

Hrvatsko građansko društvo, uz značajnu pomoć Kotorske biskupije, prikupilo je osam tisuća eura u humanitarnoj akciji „Za Omiš“, zaključenoj 10. rujna.

Predsjednik Hrvatskoga građanskog društva **Mirko Vičević** rekao je kako će prikupljeni iznos biti uplaćen Omišu kao konkretna pomoć i izraz suosjećanja s građanima te svima pogođenima velikim požarom koji je poharao taj dio Dalmacije.

O prikupljenim sredstvima obaviješten je predsjednik Općine Omiš **Zvonko Močić**, koji je zahvalio na pomoći i dostavio podatke za uplatu.

Vičević je zahvalio članovima Društva i svim ljudima dobre volje koji su pokazali humanost, istaknuvši da je značajan dio iznosa izdvojilo Hrvatsko građansko društvo iz sredstava namijenjenih redovitim aktivnostima.

Društvo s Gradom Omišem njeguje iskreno i dugogodišnje prijateljstvo. Izrazilo je duboko žaljenje zbog posljedica nezapamćenog požara, osobito zbog izgubljenih ljudskih života, stradanja i ozljeda ljudi te velike materijalne štete.

Humanitarna akcija još jednom je potvrdila povezanost dviju sredina i spremnost članova hrvatske zajednice u Crnoj Gori da u teškim trenucima pruže potporu prijateljskom gradu i njegovim stanovnicima.

■ PREDSTAVNICI MAKEDONSKO-HRVATSKOG DRUŠTVA U DONJOJ LASTVI

Predstavnici Makedonsko-hrvatskog društva posjetili su hrvatsku zajednicu u Crnoj Gori, gdje su ih primili predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** i **Kristina Janović**, članica Hrvatske građanske inicijative i Savjeta mladih Vlade Republike Hrvatske za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

Gosti su se upoznali s poviješću, djelovanjem i aktivnostima Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, kao i s prostorom u kojem ono djeluje, a koji je nekada bio sjedište Hrvatske čitaonice osnovane 1922. godine.

Naglasak je stavljen na mogućnosti produbljivanja kulturne suradnje. Dogovoreno je da će dio publikacija i izdanja iz bogate riznice Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore biti dostupan i u knjižnici Makedonsko-hrvatskog društva u Tetovu, čime će se dodatno promovirati hrvatska kulturna baština.

U znak prijateljstva i međusobne povezanosti, bivši predsjednik Društva **Goran Vidaček** uručio je domaćinima prigodne darove, među kojima su bili vez s motivom prvog skijanja u Sjevernoj Makedoniji iz 1926. godine te dvojezično izdanje dramskog djela *Sanjarenja o životu* na makedonskom i hrvatskom jeziku.

■ ZAKONOM O SPORTU MIJENJAJU IME KOTORSKOG BAZENA

Skupština Crne Gore usvojila je izmjene Zakona o sportu kojima se otvara put za promjenu imena kotorskog bazena „Zoran Džimi Gopčević“, jednog od pitanja u odnosima Podgorice i Zagreba.

Novi propisi predviđaju da javni sportski objekti mogu nositi naziv grada ili naselja u kojem se nalaze, značajnog datuma za općinu ili sportsku organizaciju, odnosno osobe od čije je smrti prošlo najmanje 40 godina.

Budući da je poznati vaterpolist **Zoran Gopčević** preminuo 2000. godine, bazen više neće moći nositi njegovo ime. Postojeći nazivi koji nisu usklađeni sa zakonom prestat će vrijediti nakon njegova stupanja na snagu i provođenja propisane procedure. Ako vlasnik ili korisnik objekta ne zatraži suglasnost Ministarstva sporta ili je ne dobije, Ministarstvo može predložiti novi naziv, o kojemu odlučuje Vlada.

Hrvatska promjenu imena bazena traži u sklopu rješavanja otvorenih bilateralnih pitanja, uz povrat oduzete imovine, obeštećenje bivših logoraša iz Morinja i rasvjetljavanje sudbine nestalih.

Kotorski parlament nazvao je 2021. bazen po Gopčeviću, a Hrvatska je tu odluku osudila zbog, kako je istaknuto, njegova nečovječnog ponašanja u svojstvu čuvara logora Morinj prema zatočenim hrvatskim braniteljima i civilima s dubrovačkog područja.

■ NOVA VJERONAUČNA GODINA U ŽUPI SVETOGA TRIPUNA

U Župi svetoga Tripuna u Kotoru svečano je započela nova vjeronaučna godina, okupljanjem djece, mladih, roditelja i vjernika na zajedničkoj molitvi i svetoj misi.

Prije misnog slavlja molila se Gospina krunica, a misu je predvodio **don Robert Tonsati**, koji je djecu i roditelje pozvao da nedjeljna euharistija postane važan i redovit dio obiteljskog života. Istaknuto je kako se vjera ne uči samo na vjeronauku, nego se živi u obitelji, molitvi, zajedništvu i sudjelovanju u životu župe.

U Župi svetoga Tripuna vjeronauk se održava redovito i sustavno, a vodi ga vjeroučiteljica **s. Dragica Kuštre**. U vjeronaučnu zajednicu mogu se uključiti sva djeca školske dobi iz župa koje gravitiraju Kotoru, uz prethodni dogovor s vlastitim župnicima.

Svečani početak protekao je u toplom ozračju, uz osmijehe djece, nazočnost roditelja i zajedništvo vjernika. Nova vjeronaučna godina djeci i mladima treba biti prostor u kojem će, uz potporu obitelji i župne zajednice, stjecati znanje, rasti u vjeri i otkrivati njezinu ljepotu. Susret je pokazao koliko je važno od najranije dobi njegovati povezanost s Bogom i bližnjima te vjeru živjeti zajedno, u radosti i međusobnoj blizini svaki dan.

■ DESETLJEĆE KLAPSKJE TRADICIJE U KAMENARIMA UZ KLAPU „CAMBI“

U Đurićima je održana jubilara, deseta Večer klapske pjesme, tradicionalna manifestacija posvećena očuvanju i promicanju dalmatinske glazbene baštine.

Ispod kampanela crkve svete Ane okupio se veliki broj posjetitelja, a središnji glazbeni događaj bio je nastup klape „Cambi“.

Programu su nazočili generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević** i predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković**, uz brojne mještane, uzvanike i ljubitelje klapske pjesme.

Manifestacija je još jednom potvrdila važnost njegovanja kulturne baštine i tradicije Hrvata u Boki kotorskoj, a klapska pjesma pokazala se kao snažan simbol identiteta koji povezuje generacije.

Osim glazbenog sadržaja, događaj je bio prilika za susret, druženje i jačanje zajedništva. Organizatori su uspjeli okupiti ljubitelje tradicijske glazbe te prirediti večer koja je ostavila snažan dojam na publiku.

Program je organizirala Hrvatska kulturna udruga „Zaljev hrvatskih svetaca“, uz potporu Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, Općine Herceg Novi, Hrvatske građanske inicijative, poduzeća „Čistoća Herceg Novi“ i Mjesne zajednice Kamenari.

■ „GLAS BOKE“ U KOTORU: VEČER PJESME, STIHOVA I ZAJEDNIŠTVA

U Kotoru, ispred kavane „Dojmi“, održan je festival „Glas Boke“, posvećen pjesmi, stihu, tradiciji i baštini Boke.

Program je organizirala Hrvatska kulturna udruga „Staduni od kulture“, na čelu s predsjednicom **Nadom Balđić**, koja uz projekte čuva baštinu i povezuje ljude, obale Jadrana.

Večer je otvorila **Edita Slaby Brkan**, zatim je **Sanja Knez** izvela recitaciju „Naša mila Boko“. U glazbenom dijelu nastupili su **Irina Bulajić**, **Kristina Keleman**, **Milica Travar**, **Vjera Radulović**, **Ilijana Jarić**, **Aleksandar Ermakov**, **Nikolina Dževerdanović**, **Lucija Saulačić**, **Doris Deković** i **Teodora Milatović**, uz pratnju benda More i **Dejana Krivokapića**. Program su vodile **Tanja Grabić** i **Dolores Bonić-Fabian**.

Među uzvanicima bili su generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević** i predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković**.

Program je financijski podupro Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, a večer je završena zajedničkim izvođenjem pjesme „Zasjat će palaci“, čime je potvrđeno da pjesma u Boki nije samo melodija, nego sjećanje, identitet, pripadnost i zajedništvo koje se prenosi naraštajima.

Kavač čuva vjeru i zajedništvo

Kavač i ove godine potvrđuje živost svoje župne zajednice, njegujući vjeru, tradiciju i zajedništvo. Proslave blagdana Glavosjeka svetoga Ivana Krstitelja i Uzvišenja svetoga Križa okupile su vjernike u molitvi i slavlju, a bile su i prigoda za krštenje novoga člana zajednice, blagoslov grobova i domova te podsjetnik na potrebu očuvanja vrijedne sakralne baštine mjesta

Tekst i foto: don Dražen Kraljić

Na blagdan Glavosjeka svetoga Ivana Krstitelja, 29. kolovoza, u istoimenoj crkvi u Kavču proslavljen je blagdan nebeskoga zaštitnika, a ujedno je u župnu zajednicu primljen i njezin novi član. Dvostruko slavlje okupilo je vjernike koji su se prisjetili mučeništva svetoga Ivana Krstitelja, ali i podijelili radost krštenja maloga Filipa Počanića.

Blagdan Glavosjeka svetoga Ivana Krstitelja posebno je važan i za pojedine župljane koji toga dana slave svoje krsno ime. Svečano misno slavlje predvodio je župnik **don Dražen Kraljić**, koji je u propovijedi govorio o životu i mučeništvu svetoga Ivana Krstitelja, proroka koji je svojim životom i smrću svjedočio za Krista i pripravljaio put njegovu dolasku.

Govoreći o Ivanovu mučeništvu, don Dražen je istaknuo kako se njegova smrt samo na prvi pogled može činiti kao poraz.

„Možda nam se može činiti kako je sveti Ivan izgubio i kapitulirao, ali njegova smrt ostvarila je njegovu proročku riječ da se on treba umanjivati, a Krist rasti. Njegovo umajanje zapravo je bilo uvećanje i pripravljanje puta Kristu, koji ga je sam pohvalio riječima da među rođenima od žene nije bilo većega od svetoga Ivana“, rekao je don Dražen.

U nastavku je pozvao sve kršćane, bez obzira na pripadnost različitim zajednicama, da svojim životom pridonose miru, jedinstvu i suživotu, vrijednostima po kojima je Boka kotorska u svojoj povijesti bila prepoznatljiva. Posebno je istaknuo važnost međusobnog poštovanja, suradnje i blizine u maloj katoličkoj zajednici.

Radost blagdana dodatno je obogatilo krštenje maloga Filipa Počanića, koji je toga dana postao novi član župne zajednice. Obred krštenja bio je prigoda za radost njegove obitelji, kuma i cijele župne zajednice, koja je primila novoga člana.

Na kraju misnog slavlja župnik je čestitao svima koji slave svoje krsno ime, kao i Filipovim roditeljima, kumu i obitelji, poželjevši im da ih u životu prati Božji blagoslov, a novokrštenome Filipu da raste u vjeri, ljubavi i zajedništvu ■

BLAGDAN UZVIŠENJA SVETOGA KRIŽA

Na blagdan Uzvišenja svetoga Križa, 14. rujna, u istoimenoj crkvi u Kavču slavljen je sveta misa koju je predslavio don Dražen Kraljić, upravitelj župa Bogdašići i Škaljari. Misnome slavlju, uz domaće župljane, nazočili su i vjernici iz drugih župa Kotorske biskupije.

U propovijedi je don Dražen govorio o značenju križa kao znaka spasenja za kršćane. Istaknuo je da je Krist upravo na križu pobijedio zlo, grijeh i smrt te svojim uskrnućem otvorio put spasenja svima koji vjeruju u njega.

„U Isusovo vrijeme križ je za Židove bio sablazan, a za pogane ludost, ali Bog se upravo poslužio tom sablazni i ludošću kako bi pobijedio zlo. Sjetimo se da je sotona u edenskome vrtu sa stabla spoznao dobru i zla zavela prve ljude i tako uvela istočni, odnosno prvotni grijeh, iz kojega su proizašli svi drugi grijesi. Taj grijeh se briše u sakramentu krštenja, dok se grijesi počinjeni nakon krštenja opraštaju u sakramentu svete ispovijedi“, rekao je don Dražen.

Govoreći o simboli dvaju stabala, istaknuo je kako je Krist na drvetu križa želio pobijediti i poništiti posljedice zla koje je, prema kršćanskoj vjeri, započelo uz prvo drvo u zemaljskome raju.

„Znamo da je Isus u tome uspio, jer patnja, križ i smrt nisu imali posljednju riječ u njegovu životu. Posljednju riječ imalo je njegovo slavno uskrnuće, a zatim i uzašašće na nebo“, rekao je don Dražen.

Nakon svete mise uslijedila je molitva i blagoslov grobova oko crkve, zatim i zajedničko druženje vjernika. Budući da pojedini župljani Kavča na blagdan Uzvišenja svetoga Križa slave svoje krsno ime, nakon druženja upriličen je i blagoslov njihovih domova.

Crkva Uzvišenja svetoga Križa u Kavču ubraja se među najstarije sakralne objekte na području općine Kotor. Međutim, danas je u lošem građevinskom stanju i zahtijeva ozbiljniju obnovu.

Nakon misnog slavlja don Dražen je pozvao okupljene na zajedničko zalaganje oko njezina uređenja, ali i nadležne institucije zadužene za zaštitu i očuvanje kulturne baštine da se aktivnije uključe u njezinu obnovu. Istaknuta je tako potreba da se ovoj vrijednoj sakralnoj i kulturnoj baštini osigura primjerena skrb kako bi crkva Uzvišenja svetoga Križa ponovno zasjala dostojanstvom koje je nekoć imala.

Mala Gospa na Prčanju

Župa Prčanj, u ozračju molitve i zajedništva, svečano je proslavila blagdan Rođenja Blažene Djevice Marije – Malu Gospu, svoju nebesku zaštitnicu, kojoj je posvećena i župna crkva. Zbog njezine obnove, ovogodišnje misno slavlje održano je u samostanskoj crkvi svetoga Nikole, gdje su se vjernici okupili kako bi zajednički proslavili blagdan svoje zaštitnice

Tekst i foto: Kotorska biskupija

Župa Prčanj proslavila je svečanim misnim slavljem blagdan Rođenja Blažene Djevice Marije – Malu Gospu – naslov župne Crkve i nebesku zaštitnicu mjesta. Misa je slavljena ove godine u samostanskoj crkvi svetoga Nikole budući da se župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije obnavlja.

Misno slavlje predvodio je **fra Dragan Ružić**, biskupijski kancelar. U svojoj propovijedi fra Dragan je istaknuo kako je Marijino rođenje „zora spasenja“ i početak otkupljenoga čovječanstva, dok njezino majčinstvo predstavlja most između Boga i čovjeka.

Posebna poruka upućena je majkama, čija se ljubav i žrtva ističu kao temelj obitelji i važan put prenošenja vjere i dobrote.

Propovijed je zaključena pozivom da se prava sreća ne traži u materijalnome bogatstvu, nego u ljubavi, obitelji, Bogu i vječnosti.

Na kraju misnog slavlja župnik **don Željko Pasković** zahvalio je Bogu i nazočnim svećenicima te čestitao vjernicima blagdan njihove zaštitnice. Osvrnuo se i na obnovu župne crkve, pozvavši župljane da, uz obnovu crkve, ne zaborave i na obnovu vlastitoga kršćanskog života i svojih obitelji.

Nakon blagoslova uslijedilo je čašćenje relikvija, a slavlje je zatim nastavljeno u predivnome klastru samostana ■

Stoliv u znaku Imena Marijina

Don Karlo Kevo objasnio je kako Marija, u susretu s Božjom riječju, posve dragovoljno predaje Bogu svoju ljudsku slobodu. Ta predaja ne znači gubljenje sebe, nego odgovor čiste vjere kojom ona odlučuje graditi svoj život na čvrstome temelju Božje riječi, unatoč potpunome nepoznavanju onoga što joj budućnost donosi

Tekst i foto: Kotorska biskupija

Župa Imena Marijina u Donjem Stolivu svečano je 12. rujna proslavila svoj župni patron, okupivši u zajedništvu i molitvi brojne domaće vjernike i hodočasnike iz cijele Boke kotorske. Ova prelijepa primorska župa, sa svojom povijesnom crkvom smještenom tik uz more, još jednom je zablistala u punom sjaju proslave svoje nebeske zaštitnice.

Svečano koncelebrirano misno slavlje predvodio je don Karlo Kevo, svećenik iz Župe svetoga Jeronima u Pučišćima na otoku Braču. Liturgijsku uzvišenost i ljepotu ovoga dana svojim je skladnim pjevanjem i hvalospjevima dodatno uvećao gostujući zbor Župe Prenj.

U svojoj dubokoj i nadahnutoj propovijedi **don Karlo Kevo** govorio je o teološkom, ali i duboko osobnom značenju Presvetoga Imena Marijina. Istaknuo je kako Blaženu

Djevicu Mariju tijekom povijesti častimo i zazivamo brojnim lijepim imenima, prepoznajući je kao Gospu, zaštitnicu, zagovornicu, odvjetnicu i kraljicu.

Ipak, propovjednik je naglasio kako je Novi zavjet naziva onim najprikladnijim i najizvornijim imenima. Anđeo je naziva milosti punom, ona samu sebe naziva službenicom Gospodnjom, dok je Isus s križa naziva ženom i majkom.

„Marija, ona koja je ljubljena, prepoznaje Božju ljubav prema čovjeku – ljubav koja nije zaslužena, već darovana. Anđeo je naziva milosti punom i prije njezina odgovora na Božju riječ“, poručio je don Karlo vjernicima.

U nastavku homilije don Karlo je objasnio kako Marija, u susretu s Božjom riječju, posve dragovoljno predaje Bogu svoju ljudsku slobodu. Ta predaja ne znači gubljenje sebe,

nego odgovor čiste vjere kojom ona odlučuje graditi svoj život na čvrstome temelju Božje riječi, unatoč potpunome nepoznavanju onoga što joj budućnost donosi.

Njezin će se put protegnuti od skromnoga poroda u betlehemske štale i gorkoga izgnanstva u Egipat pa sve do bolnoga uspona na Kalvariju. Upravo taj čudesni spoj Božje ljubavi i ljudskoga pristanka – „Neka mi bude!“ – dovodi do toga da Marija postaje Majkom koja donosi Plod i s ljubavlju ga njeguje.

Svakodnevno podlažući svoj život Božjoj riječi, Marija je postala i našom majkom i sestrom na putu vjere. Njezin primjer i danas poziva svakoga vjernika da se s povjerenjem

otvori Božjoj volji, čak i onda kada ne vidi jasno put kojim treba poći.

Propovjednik je svoju homiliju zaključio porukom da su Crkva i kršćanin najsnažniji upravo onda kada su, poput Marije, poslušni Božjoj riječi. Ona pritom brižno bdije, čuva i ohrabruje svakog vjernika na njegovu nepoznatome životnom putu.

Proslava blagdana Imena Marijina u Donjem Stolivu tako je i ove godine bila prigoda za zahvalnost, molitvu i zajedništvo, ali i za obnovu povjerenja u Božju riječ po uzoru na Mariju – onu koja je svojim „Neka mi bude!“ u potpunosti otvorila srce Božjoj ljubavi ■

U Dobroti slavljen sveti Matej

Kotorski biskup Mladen Vukšić upozorio je da je današnji svijet prepun povodljivosti i ugađanja mentalitetu većine. Ljudi se, rekao je, radije prilagođavaju duhu ovoga svijeta kako se ne bi zamjerili prijateljima i rodbini, želeći se svidjeti drugima – umjesto da slušaju Boga i slijede njegove zapovijedi, tražeći uzore u svecima

Tekst i foto: Kotorska biskupija

Župa svetoga Mateja, apostola i evanđelista, svečano je proslavila svoga nebeskog zaštitnika 21. rujna. Tog su dana slavljene dvije svete mise, a svečanu večernju misu, u zajedništvu s biskupijskim svećenicima, đakonom i gostujućim svećnikom iz Ukrajine, predslavio je kotorski biskup **Mladen Vukšić**.

Jutarnju misu predvodio je župnik **don Robert Tonsati**. U homiliji je podsjetio na završetak Matejeva evanđelja u kojem Isus šalje učenike da navijeste radosnu vijest spasenja svim narodima. Naglasio je da je taj poziv upućen i kršćanima današnjice, a da na njega svatko može odgovoriti prema svojim darovima i mogućnostima. Unatoč različitosti primljenih darova, svi su pozvani na život i svjedočanstvo vjere u Krista.

Govoreći o ikonografiji svetoga Mateja, župnik je istaknuo da dvojica apostola imaju isti atribut – vreću za novac: Juda i Matej. Dok je kod Jude ona ostala simbolom kasnije propasti, kod Mateja je njezino napuštanje postalo početkom života u milosti.

Sveti Matej, kako je rekao don Robert, pokazuje da nikada nije kasno prihvatiti poziv na obraćenje, jer Bog želi da se svi ljudi spase i dođu do spoznaje istine.

Središnja tema biskupove propovijedi bila je obraćenje. Kako je biskup objasnio, kada Isus dolazi cariniku i grešniku Mateju te ga poziva da pođe za njim, Matej se odaziva odmah, bez izgovora: „Nije bilo odgađanja, nije bilo pravdanja... nego

je u tim Isusovim riječima, riječima Sina Božjega, prepoznao dublje značenje; ostavlja svoje zanimanje, dotadašnji način života i postaje Isusov učenik.”

Biskup je naglasio da je Matej iskren u pogledu vlastite prošlosti: „Bio sam grešnik, Bog me pozvao, ostavio sam grijeh. To je bio dio mene, moja povijest i prošlost, ali moja sadašnjost i budućnost vezane su uz Boga i ono što Bog obećava – Božje kraljevstvo i vječni život.”

Biskup Vukšić upozorio je da je današnji svijet prepun povodljivosti i ugađanja mentalitetu većine. Ljudi se, rekao je, radije prilagođavaju duhu ovoga svijeta kako se ne bi zamjerili prijateljima i rodbini, želeći se svidjeti drugima – umjesto da slušaju Boga i slijede njegove zapovijedi, tražeći uzore u svecima.

Pozvao je okupljene da pronađu primjer u svetome Mateju te da poput njega „budemo poslušni Bogu i njegovu pozivu, ostavimo zlo i grijeh te krenemo putem koji vodi u vječni život i Božje kraljevstvo”.

Na završetku misnoga slavlja župnik je zahvalio svim vjernicima na sudjelovanju u pripremi blagdana, te uputio čestitke u povodu imendana i župnoga patrona. Uslijedilo je čašćenje relikvije i druženje u župnom dvorištu. Župni zbor svetoga Mateja, pod ravnanjem **prof. Silve Milošević**, skladnim pjevanjem uveličao je misna slavlja ■

Blagdan nebeskoga zaštitnika Herceg Novoga

Godine 1687. opći providur Jeronim Korner poduzeo je osvajanje i oslobađanje Herceg Novoga od Turaka. Veliku vojsku koju je predvodio, uz Mlečane, odrede papinske vojske i Peraštane, činili su i pripadnici Reda malteških vitezova koje je poslao vojvoda od Toskane. Nakon više tjedana opsade i borbi grad je oslobođen, a 30. rujna izveden je posljednji juriš. Istoga dana proslavljena je pobjeda, a svečani *Te Deum* predvodio je barski nadbiskup Andrija Zmajević

Tekst i foto: Kotorska biskupija

Blagdan svetoga Jeronima, nebeskoga zaštitnika župe i grada Herceg Novoga, proslavljen je u srijedu, 30. rujna. Proslava blagdana započela je jutarnjom misom koju je predslavio župnik **don Siniša Jozić**. U homiliji je istaknuo svetoga Jeronima kao izvrsnoga uzora u dubokom raz-

matranju Riječi, povratku izvorima i ustrajnom druženju s Riječju Božjom.

Govoreći o Jeronimovoj književnoj naobrazbi i širokoj erudiciji, propovjednik je istaknuo: „Ne možeš nešto ljubiti ako to ne poznaješ. A to nije samo stvar uma, nego i srca,

otvorenoga srca. Tako je i s Riječju Božjom jer svi smo mi svojevrсни prevoditelji. Život je zapravo trajno prevođenje. Svakodnevno nam je prevoditi riječi u životom ispunjene misli, ponajprije pretočiti ih u djela, čitati između redaka, tražiti izvorni duh izgovorene riječi pa tako i Riječi Božje. Tako ćemo oplemeniti svoj život i opismeniti svoju vjeru“, zaključio je propovjednik.

Neposredno prije popodnevnoga svečanoga euharistijskog slavlja, nakon svečane smotre koju je izvršio admiral **Mirko Vičević** i počasnoga plotuna, uslijedio je tradicionalni ples kola svetoga Tripuna u izvedbi mornara Bokeljske mornarice.

U nazočnosti brojnih župljana i mnogobrojnih mladih hodočasnika iz Hercegovine, ponajviše iz župe Bezgrešnoga Začeca Blažene Djevice Marije iz Posušja, svečano večernje euharistijsko slavlje predvodio je kotorski biskup **mons. Mladen Vukšić**, u koncelebraciji više svećenika.

U propovijedi je biskup istaknuo Jeronimove savjete koje je prihvatio i u životu primjenjivao njegov suvremenik, sveti Paulin iz Nole.

„Jeronim na prvo mjesto stavlja kao cilj svojega života kraljevstvo Božje. To je cilj do kojega bismo trebali ići i stići, ali, na žalost, mnogi ne dolaze“, rekao je propovjednik.

Podsjetio je zatim vjernike na još jednu Jeronimovu opomenu svetome Paulinu, onu o ustrajnosti u nošenju vlastitoga križa: „Ne varaj, ne budi licemjerman i ne daj se prevariti. To je na tragu Isusove pouke da budemo mudri kao zmijske, a beza-

zleni kao golubovi. Biti na Božjem putu znači da taj put nije lagan jer nije lako ostati Bogu vjeran“, zaključio je mons. Vukšić.

Nakon otpjevanje zahvalnice *Te Deum* (*Tebe Boga hvalimo*), koja se već više stoljeća pjeva na ovaj dan u spomen na slavno oslobođenje Herceg Novoga od Turaka, okupljeni vjernici primili su blagoslov relikvijom svetoga Jeronima.

Naime, 1687. godine opći providur **Jeronim Korner** poduzeo je osvajanje i oslobađanje Herceg Novoga od Turaka. Veliku vojsku koju je predvodio, uz Mlečane, odrede papinske vojske i Peraštane, činili su i pripadnici Reda malteških vitezova koje je poslao vojvoda od Toskane. Nakon više tjedana opsade i borbi grad je oslobođen, a 30. rujna izveden je posljednji juriš. Istoga dana proslavljena je pobjeda, a svečani *Te Deum* predvodio je barski nadbiskup **Andrija Zmajević**.

Na kraju mise mjesni župnik don Siniša Jozić pozdravio je okupljene hodočasnike i sav vjerni puk te ih potaknuo da ne posustanu u molitvi i prošnji za potrebne milosti i zagovor svetoga Jeronima. Zahvalio je svima na sudjelovanju i pomoći u organizaciji ovogodišnje proslave, bilo materijalnim doprinosima, darovanim vremenom ili osobnim talentima, kako bi blagdan bio proslavljen svečano i dostojanstveno.

Liturgijsko pjevanje predvodio je župni zbor svetoga Jeronima. Nakon svete mise uslijedilo je čašćenje relikvijske svetoga Jeronima, a proslava je nastavljena zajedničkim druženjem u župnom dvorištu.

Proslavi blagdana prethodila je misa bdijenja, nakon koje su vjernici molili svečanu večernju ■

BOKELJSKA MORNARICA U ČAST GRADA I ZAŠTITNIKA

Predajom raporta, uz tradicionalni počasni plotun i kolo svetoga Tripuna, Bokeljska mornarica obilježila je Dan hercegnovske podružnice, Dan oslobođenja Herceg Novoga od osmanske vlasti 1687. godine te blagdan svetoga Jeronima, zaštitnika grada.

Svečanost je započela ispred zgrade Općine Herceg Novi, gdje je upriličena primopredaja državne zastave, koju je admiralu Bokeljske mornarice **Mirku Vičeviću** uručio tajnik za društvene djelatnosti i međunarodnu suradnju **Gavrilo Vico**.

O važnosti njegovanja povijesne baštine i sjećanja na datume koji su duboko upisani u povijest Herceg Novoga govorio je **Milorad Nešić**, predsjednik Bokeljske mornarice 809 – Podružnice Herceg Novi.

„Obilježavamo tri praznika u jednom – Dan oslobođenja Herceg Novog a1687. godine, Dan naše Podružnice i Dan zaštitnika Herceg Novoga, svetoga Jeronima. Same godine govore o tome koliko je važno podsjeća-

ti i obilježavati tako značajne datume iz prošlosti koja je, po mome mišljenju, bila sjajna. Kod ovako značajnih datuma uvijek nastupa glavni odred, koji čine Matice Kotor te podružnice Tivat i Herceg Novi, uz pratnju naše divne Gradske muzike“, rekao je Nešić.

Svečani program nastavljen je defileom glavnoga odreda Njegoševom ulicom prema crkvi svetoga Jeronima. Pred crkvom je admiralu Bokeljske mornarice predan raport, nakon čega je izveden počasni plotun i odigrano tradicionalno kolo svetoga Tripuna.

Okupljanje Bokeljske mornarice u Herceg Novome još jednom je bilo u znaku povijesti, tradicije i trajnoga čuvanja baštine koja povezuje generacije i svjedoči o višestoljetnoj ulozi ove znamenite pomorske bravovštine u životu Boke kotorske.

Bokeljska mornarica Kotor

Putem molitve i zajedništva do Međugorja

„Bilo je to lijepo duhovno iskustvo za sve sudionike, od najmlađih do najstarijih. Nadamo se da će nam se u budućnosti pridružiti još mnogi kako bismo zajedno odgovorili na Gospin poziv i nastojali živjeti svoju vjeru u skladu s Evanđeljem“

Tekst i foto: don Dražen Kraljić

Ove godine Župa Bogdašići organizirala je hodočašće u Međugorje, prvoga vikenda u listopadu, mjesecu koji je, uz svibanj, na poseban način posvećen Blaženoj Djevici Mariji i molitvi krunice. Domaćim župljanima pridružili su se i vjernici iz nekoliko drugih župa naše biskupije.

Na put smo krenuli u petak u ranim jutarnjim satima. Nakon dolaska, uputili smo se na Brdo ukazanja, mjesto na kojem je sve počelo, a u večernjim satima sudjelovali smo u molitvenome programu.

HODOČASNICI IZ FILIPINA POSJETILI ŠKALJARE

Župu Škaljari posjetila je skupina hodočasnika s Filipina. Tom prigodom domaći župnik, **don Dražen Kraljić**, slavio je u župnoj crkvi Gospe Snježne svetu misu na engleskom jeziku, a tijekom njihova dvodnevna boravka u Boki kotorskoj upoznao ih je sa zanimljivostima župe i Kotorske biskupije.

Osim Škaljara, hodočasnici su posjetili i župe Kotor i Perast, nakon čega su svoje hodočašće nastavili prema Međugorju. Susret je bio prigoda za molitvu, zajedništvo i upoznavanje s bogatom duhovnom i kulturnom baštinom Boke kotorske.

Don Dražen izrazio je nadu da će se ovakvi susreti ponovno ostvariti te da će crkvu Gospe Snježne u Škaljarima ubuduće posjećivati još više hodočasnika, kako iz Boke kotorske i Crne Gore, tako i iz različitih krajeva svijeta.

U subotu smo posjetili Široki Brijeg i Zavod Svete Obitelji, koji je osnovao **fra Jozo Zovko** uz pomoć darova hodočasnika. Ondje smo slavili svetu misu i upoznali se s radom ustanove namijenjene smještaju, odgoju i obrazovanju djevojaka bez odgovarajuće roditeljske skrbi te djevojaka iz socijalno ugroženih obitelji.

Posjetili smo i župnu crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije, u kojoj se nalaze posmrtni ostatci širokobrijeških franjevaca, mučenika ubijenih u vrijeme komunizma. Nakon povratka u Međugorje ponovno smo sudjelovali u večernjem molitvenom programu.

U nedjelju ujutro posjetili smo Majčino Selo u Međugorju, gdje smo također slavili svetu misu te se upoznali s njegovim radom i poviješću. Majčino Selo ustanova je za predškolski odgoj i socijalnu skrb koju je osnovao **fra Slavko Barbarić**. U ovoj ustanovi boravila su mnogobrojna djeca i mladi, kao i samohrane majke.

Vratili smo se svojim domovima ispunjeni dojmovima o svemu što smo tijekom hodočašća čuli, vidjeli i doživjeli. U tome nam je svojim znanjem i iskustvom pomogla i službena vodičkinja **Brankica Barbarić**, koja nas je tijekom tri dana upoznala s najvažnijim događajima, mjestima i sadržajima vezanima uz Međugorje, kao i s drugim mjestima koja smo posjetili.

Bilo je to lijepo duhovno iskustvo za sve sudionike, od najmlađih do najstarijih. Nadamo se da će nam se u budućnosti pridružiti još mnogi kako bismo zajedno odgovorili na Gospin poziv i nastojali živjeti svoju vjeru u skladu s Evanđeljem ■

HRVATI BOKE NE ZABORAVLJAJU HRABRE POMORCE S LEPANTA

Žrtva kotorskih pomoraca koji su 1571. godine sudjelovali u velikoj pobjedi Svete lige nad osmanskim flotom i danas zauzima važno mjesto u kolektivnom sjećanju bokeljskih Hrvata. Na godišnjicu Lepantske bitke, u Kotoru je odana počast članovima posade galije „San Trifone di Cattaro“, koja se ubraja među najznačajnije simbole bokeljske pomorske tradicije

Tekst: Miroslav Marušić

Foto: Boka News

Polaganjem vijenaca na komemorativnoj ploči na palači Bizanti u Kotoru i svetom misom u katedrali – bazilici svetoga Tripuna, obilježena je 7. listopada go-

dišnjica bitke kod Lepanta, u znak sjećanja na pobjedu i na sve pomorce koji su poginuli u jednoj od najznačajnijih pomorskih bitaka 16. stoljeća.

Komemoraciju je organiziralo Hrvatsko građansko društvo Crne Gore, koje je ranije iniciralo postavljanje komemorativne ploče, u suradnji s Kotorskom biskupijom.

Komemoraciji je prethodila molitva za stradale pomorce, među kojima su bili članovi posade kotorske galijske „San Trifone di Cattaro“, u katedrali svetoga Tripuna, koju je predvodio **don Robert Tonsati**.

„Bitka kod Lepanta nije dobivena samo oružjem, nego i vjerom i pouzdanjem hrabrih pomoraca ujedinjenih u Katoličku ligu, a među kojima je sudjelovala i naša galijska Svetoga Tripuna. I svi su, kao što znamo, izginuli boreći se i za časni križ i za zlatnu slobodu. Takve bitke kao što je Lepantska, kao što je bitka kod Beča, kao što su brojne druge, bile su presudne za kasniju povijest i za našu sadašnjost“, rekao je don Robert Tonsati.

On je poručio da podsjećanje na Lepantsku bitku nije bilo samo povijesno prisjećanje, nego i prigoda za promišljanje o vrijednostima vjere, kulturi sjećanja, identiteta, zajedništva i odgovornosti prema baštini koju su nam ostavili naši preci.

Bitka kod Lepanta odigrala se 7. listopada 1571. godine u vodama kod Lepanta, u današnjoj Grčkoj, u sklopu Mletačko-osmanskog rata. Flotom Svete lige zapovijedao je

don Juan Austrijski, dok je osmanskom flotom zapovijedao **Ali-paša**.

Sveta liga odnijela je veliku pobjedu, dok je osmanska flota pretrpjela težak poraz i velike gubitke. Povjesničari danas uglavnom naglašavaju da Lepant nije trajno uništio osmansku pomorsku moć. Osmansko carstvo vrlo brzo je obnovilo svoju flotu, ali je pobjeda Svete lige imala veliki vojni i simbolički značaj i ozbiljno je uzdrmala dotadašnju osmansku pomorsku nadmoć u Sredozemlju.

Posebno mjesto u toj bici pripada kotorskoj galijskoj „San Trifone di Cattaro“, odnosno „Sveti Tripun Kotorski“, kojom je zapovijedao **Jeronim Bizanti** iz poznate kotorske plemićke obitelji.

Stradanje „Svetog Tripuna“ u lokalnoj i bokeljskoj historiografiji pamti se kao jedan od najsnažnijih primjera žrtve kotorskih pomoraca u mletačko-osmanskim ratovima.

Današnja komemoracija podsjetila je na značaj velike povijesne bitke, te na ljude i pomorce čija su imena vezana uz Kotor, njegovo pomorstvo i njegovu višestoljetnu vezu sa Sredozemljem.

Vijence su položili predstavnici Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore i Bokeljske mornarice Kotor ■

NOVALJA POTVRDILA VITALNOST HRVATSKE ZAJEDNICE U SRBIJI

Europske integracije Srbije i unaprjeđenje zaštite manjinskih prava neraskidivo su povezani s budućnošću hrvatske zajednice u toj državi. O tim se temama, uz predstavljanje bogate povijesti, kulturne baštine i institucionalnog razvoja Hrvata u Srbiji, raspravljalo na ovogodišnjem Susretu hrvatske nacionalne manjine održanom u Novalji

Tekst: Hina

Foto: Hrvatska riječ, Subotica

U Novalji je od 9. do 12. listopada održan četvrti Susret hrvatske nacionalne manjine, koji je ove

godine bio u cijelosti posvećen hrvatskoj zajednici u Republici Srbiji. Manifestacija je okupila predstavnike hr-

vatske manjine, znanstvenike, kulturne djelatnike, novinare te predstavnike institucija kako bi predstavili povijest,

identitet i suvremeni položaj Hrvata u toj zemlji.

Program Susreta pružio je sveobuhvatan uvid u život hrvatske zajednice u Srbiji, njezin institucionalni razvoj, obrazovni i kulturni sustav, medije te aktivnosti usmjerene na očuvanje nacionalnog identiteta. Poseban naglasak stavljen je na važnost očuvanja hrvatskog jezika, kulturne baštine i tradicije, ali i na suvremene izazove s kojima se zajednica suočava te mogućnosti njezina daljnjeg razvoja.

Manifestaciju su zajednički organizirali Grad Novalja, Institut za istraživanje migracija i Hrvatsko nacionalno vijeće u Republici Srbiji, uz suorganizaciju Ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske te pokroviteljstvo Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Hrvatske.

Susret je otvoren izložbom o Hrvatima u Srbiji u Kulturnom centru Goz-

denica, nakon čega su održani tematski paneli posvećeni institucionalnom i političkom okviru djelovanja hrvatske zajednice, njezinim kulturnim i identitetskim značajkama te ulozi medija u promicanju prava i vidljivosti hrvatske nacionalne manjine.

U sklopu programa održana je i međunarodna znanstveno-stručna konferencija na kojoj su sudjelovali istraživači iz Hrvatske, Srbije i drugih zemalja, raspravljajući o položaju, doprinosu i perspektivama hrvatske zajednice u Srbiji.

Jedna od središnjih poruka Susreta bila je predstaviti hrvatske manjinske zajednice ne samo kao čuvare tradicije i kulturne baštine, nego i kao aktivne, suvremene zajednice koje razvijaju vlastite institucije, medije, obrazovne programe i kulturne sadržaje te ravnopravno sudjeluju u društvenom životu sredina u kojima djeluju. Skup je

ujedno poslužio kao platforma za razmjenu iskustava, jačanje suradnje i promicanje razumijevanja uloge hrvatske manjine u multikulturnom prostoru jugoistočne Europe.

Sudionici panela o institucionalnom i političkom okviru hrvatske zajednice u Srbiji suglasili su se da je u interesu Hrvata u Srbiji ulazak te zemlje u Europsku uniju jer bi bila prisiljena učiniti ono na što se obvezala vezano uz pitanje prava nacionalnih manjina.

Ravnateljica Instituta za istraživanje migracija **Marina Perić Kaselj** istaknula je kako bi Srbija bila prisiljena učiniti ono na što se obvezala na polju prava nacionalnih manjina, a s njom se složio i **Milan Bošnjak** iz Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske koji je također dodao da bi prije pristupanja Srbije Europskoj uniji ona trebala usvojiti niz mjera vezanih uz to područje.

Darko Sarić Lukendić iz Hrvatskoga nacionalnog vijeća u Republici Srbiji istaknuo je kako nema dobre volje u Srbiji da se na primjeren način financira djelovanje organizacija hrvatske manjine iz državnog proračuna Srbije, pokrajinskog proračuna u Vojvodini ili drugih institucionalnih izvora.

No, posljednjih godina učinjen je veliki iskorak u financiranju zahvaljujući prije svega inicijativama Vlade Republike Hrvatske, rekao je Sarić Lukendić.

Predsjednica Odbora Hrvatskog sabora za Hrvate izvan Republike Hrvatske **Zdravka Bušić** ustvrdila je da uopće ne postoji reciprocitet u financiranju hrvatske i srpske nacionalne manjine iz proračuna Srbije i Hrvatske.

„U odnosu na iznose koje dobiva srpska nacionalna manjina u Hrvatskoj, hrvatska u Srbiji ne dobiva ni mrvice“, istaknula je.

„Hrvatska nastoji pomagati nacionalnim manjinama, između ostalog i kao članica brojnih međunarodnih asocijacija, te je ponosna na to“, dodala je Bušić.

Zamjenik šefa diplomatske misije Republike Hrvatske u Republici Srbiji **Ivan Zeko-Pivač** izrazio je mišljenje da bi hrvatska nacionalna zajednica u Srbiji trebala sama pronaći svoj put i modalitet opstanka u budućnosti, što uključuje i odnose u stožernoj političkoj stranci Hrvata u Srbiji, ističući da se Republika Hrvatska ne može mijesati u to.

U sklopu panela o kulturnim i identitetskim odrednicama hrvatske zajednice u Srbiji **Josip Bako** iz Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i **Anita Đipanov Marjanović** iz Kulturno-umjetničkog društva Hrvata Bodorog predstavili su modele svog djelovanja.

Josip Bako istaknuo je da kapacitet Zavoda, kao jedinoga profesionalnog tijela za kulturnu djelatnost Hrvata u Srbiji, postaje nedostatan za sve zahtjeve. Iako Hrvatska znatno pomaže posljednjih godina, ta suradnja može se podići na još višu razinu, rekao je.

Zdeslav Milas iz Hrvatske matice iseljenika istaknuo je da hrvatskoj nacionalnoj manjini u inozemstvu, pa tako i Srbiji, pomažu ponajprije na području folkloru, organizirajući škole folkloru i druge aktivnosti za djecu i mlade.

Ranatelj Hrvatske izvještajne novinske agencije Siniša Kovačić najavio je na panelu o ulozi medija u promicanju hrvatske nacionalne manjine osnivanje Hinine podredakcije za Hrvate izvan domovine.

Kovačić je istaknuo da je Hina u strateškim ciljevima za 2027. godinu stavila izvještavanje o Hrvatima izvan domovine među svoje prioritete.

„Intenzivno dogovaramo sporazum sa Središnjim državnim uredom za Hrvate izvan Republike Hrvatske oko modaliteta suradnje i nadamo se da ćemo ga uspješno završiti, definirati, potpisati, a onda i javnosti predstaviti“, rekao je te dodao da bi jedan od rezultata trebala biti nova podredakcija.

„Cilj bi bio sustavnije praćenje hrvatske manjine, ne samo kad je u nekim kriznim situacijama, kad su zajamčene naslovnice i interes medija i portala, nego da sustavno počinjemo pratiti život, društvo i gospodarstvo“, istaknuo je Kovačić dodajući kako je još jedan od ciljeva dodatno osnažiti mrežu dopisnika u Republici Srbiji, Mađarskoj, Srednjoj Bosni, Posavini, Crnoj Gori.

Naglasio je kako se danas mora pronaći novi pristup da se digitalnim jezikom dođe do mladih ljudi.

„Mi u Hini paralelno vodimo i taj proces i snažno se pripremamo za taj iskorak prema digitalnom jeziku, kako bismo dodatno podigli vidljivost, ali i da damo vrijednost nekim osobama, temama, događajima i analizama“, istaknuo je ravnatelj Hine.

Urednik na Hrvatskoj radioteleviziji **Vladimir Brnardić** istaknuo je da HRT svoje servise otvara hrvatskoj nacionalnoj manjini, između ostalog putem vijesti na četiri strana jezika, u kojima djeluju izvorni govornici jezika. Tu je i niz emisija za dijasporu i Hrvate u Bosni i Hercegovini, te jačanje digitalizacije, također u cilju približavanja mladim gledateljima, rekao je.

Svoje aktivnosti predstavili su predstavnici novinarstva hrvatske nacionalne manjine, **Zlata Vasiljević** i **Karolina Bašić**, ravnateljica i novinarka informativno-političkog tjednika Hrvata u Srbiji Hrvatska riječ, **Timea**

Šakan Škrlić iz Croatice, hrvatskoga glasnika i izdavača u Budimpešti i **Nikola Dončić** iz Hrvatskoga glasnika u Crnoj Gori.

Govorili su o različitim modelima financiranja. Navedeno je da se Croatia financira iz državnog proračuna, ali i putem hrvatske državne samouprave u Mađarskoj, s oko dvjesto tisuća eura godišnje, a Hrvatski glasnik u Crnoj Gori, kako je naveo Dončić, u prošloj godini, kad su objavili jubilarni 200. broj, dobio je iz crnogorskog fonda za nacionalne manjine četiri tisuće eura, što nije dovoljno ni za tiskanje jednog broja.

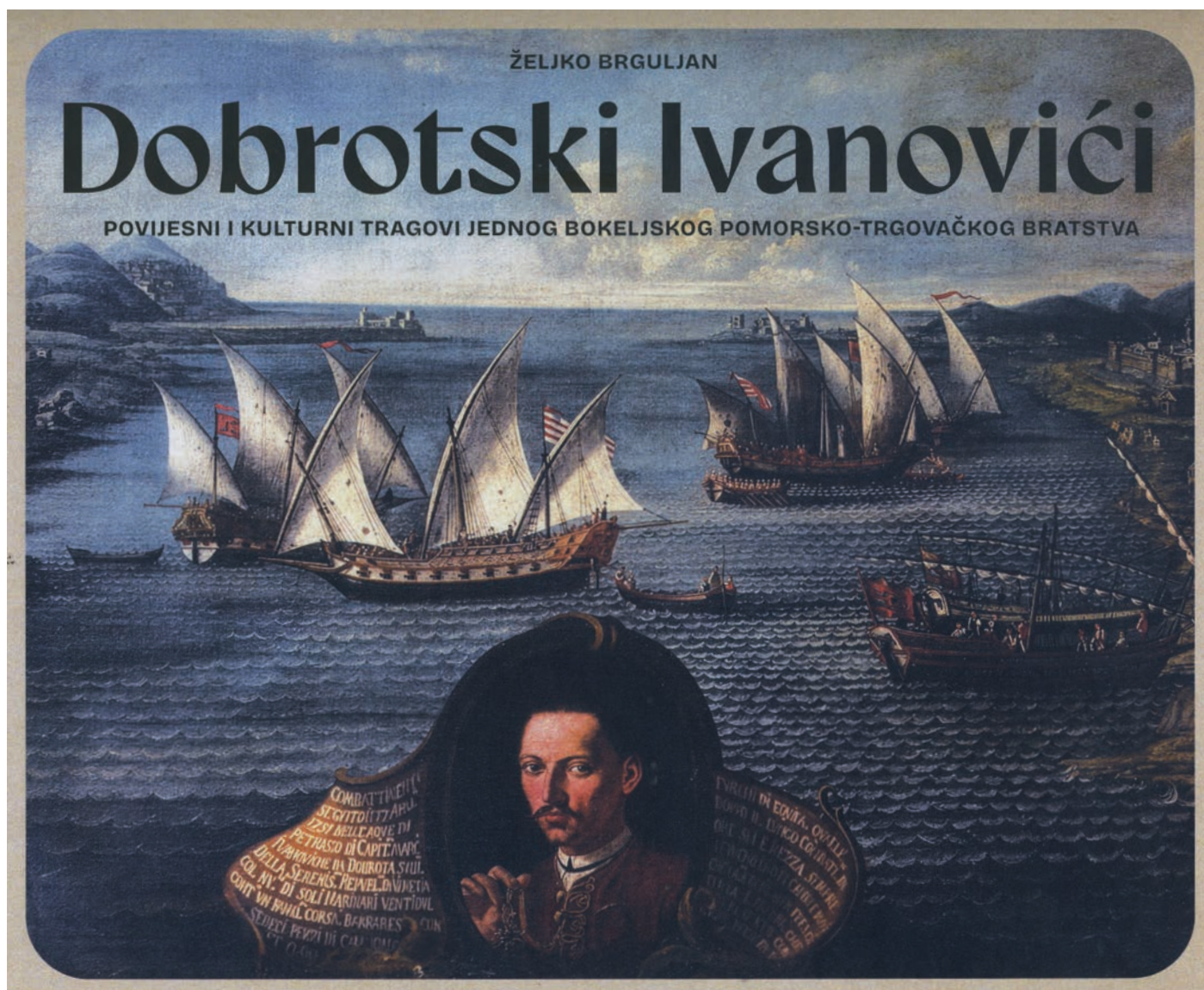
Sudionici panela složili su se da je važno očuvati djelovanje specijaliziranih glasila nacionalnih manjina u današnjem tržišnom društvu, uz zaključak da ta glasila često pokreće entuzijazam kao bitan element ■

MONOGRAFIJA KOJA VRAĆA SJAJ SLAVNOME DOBROTSKOM BRATSTVU

Iza imena dobrotskog bratstva Ivanović krije se nekoliko stoljeća pomorske slave, trgovačkog uspjeha i kulturnog naslijeđa koje je ostavilo dubok trag u povijesti Boke kotorske. Tu slojevitu priču, temeljenu na dugogodišnjim istraživanjima i dosad nepoznatim izvorima, donosi nova monografija Željka Brguljana

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Anton Gula Marković

U Pomorskome muzeju Crne Gore u Kotoru predstavljena je monografija „Dobrotski Ivanovići – Povijesni i kulturni tragovi jednog bokeljskog pomorsko-trgovačkog bratstva“ autora **Željka Brguljana**.

Djelo, nastalo kao rezultat dugogodišnjih istraživanja arhivske, muzejske, crkvene i privatne građe, uz povijest obitelji Ivanović osvjetljava i širi društveni, pomorski, trgovački i kulturni razvoj Boke kotorske.

U uvodnom dijelu programa moderatorica **Dijana Đurašković** predstavila je autora, istaknuvši njegov dugogodišnji rad na istraživanju kulturne baštine Boke te doprinos publicistici, slikarstvu i muzeologiji.

Ravnateljica Pomorskog muzeja Crne Gore **Maja Uskoković** naglasila je kako monografija znatno nadilazi okvire obiteljske kronike te uz sudbinu Ivanovića otvara pogled na društvene, gospodarske i kulturne procese koji su obilježili Boku kotorsku.

„Savremeni muzej nije samo mjesto prikupljanja, zaštite i prezentacije predmeta. Njegova uloga podrazumijeva istraživanje kulturnog nasljeđa, njegovo stručno tumačenje i stvaranje novih znanja koja se zatim vraćaju javnosti“, istaknula je Uskoković.

Jedan od najupečatljivijih osvrti na knjigu dao je akademik **Stjepan Ćosić**, čije je izlaganje, zbog njegove odsutnosti, pročitala Dijana Đurašković. Ćosić je ocijenio da Brguljanovo djelo predstavlja mnogo više od povijesti jednog roda.

„Ova knjiga Željka Brguljana pruža cjelovit i dubinski uvid u povijest dobrotškoga pomorsko-trgovačkog bratstva Ivanovića, prateći njihov put od slabo poznatih početaka u 16. stoljeću do statusa jednog od najuglednijih rodova u Boki kotorskoj.“

Posebno je naglasio kako se vrijednost knjige ogleda u njezinoj širini i istraživačkom dosegu.

„No, nije tu riječ samo o jednome rodu, koliko god on bio važan. Po metodološkom pristupu i istraživačkome opsegu, Brguljan je napisao svojevrsnu kulturnopovijesnu sintezu i prozopografiju o usponu ranonovovjekovne bokeljske elite.“

Prema Ćosićevim riječima, autor je na temelju opsežnih istraživanja u Kotoru, Dubrovniku, Veneciji i Padovi te proučavanja privatne građe uspio napisati prvu integralnu povijest Ivanovića.

„Čitateljima je ponudio kompleksnu, ali prohodnu i zakruženu studiju o Ivanovićima od njihovih početaka do danas. Njome su obuhvaćeni njihovi uspjesi u pomorstvu, ratovanju i trgovini te njihovi duhovni, prosvjetni i likovni dometi u brojnim naraštajima.“

Govoreći o znanstvenoj vrijednosti monografije, akademik je istaknuo da knjiga donosi brojna nova saznanja te ispravljajući niz pogrešaka iz starije literature. Posebno je izdvojio rekonstrukciju obiteljskih genealogija, nova otkrića vezana uz pomorske bitke te istraživanje kulturne i materijalne baštine Ivanovića.

„Otkriće dosad nepoznatih izvora omogućilo je autoru da upotpuni opis i detaljno analizira ciklus slika pomorskih bitaka (npr. Chiloneova djela), od kojih pojedini sukobi, poput onoga **kap. Mate** kraj Valone 1731., dosad uopće nisu bili zabilježeni. Na kraju, ova nas knjiga upoznaje s prebogatom i dosad uglavnom nepoznatom kulturnom i materijalnom baštinom Ivanovića izvan Boke. Brguljan je detaljno proučio dosad zanemarenu ostavštinu obitelji u Veneciji, Venetu i Trstu, napose njihovu stoljetnu dominantnu ulogu u Bratovštini sv. Jurja i Tripuna u Veneciji koja je okupljala naše iseljenike u tome gradu.“

Ćosić smatra da jedno od najvrjednijih poglavlja knjige predstavlja istraživanje bogatog naslijeđa koje su Ivanovići ostavili diljem Jadrana.

„Možda je najvažniji prinos u ovoj knjizi utvrđivanje i klasifikacija zemljišnih posjeda i nekretnina u posjedu Ivanovića u Boki i izvan nje.“

Zaključujući svoj osvrt, akademik je ocijenio kako monografija vraća zasluženom mjesto obitelji koja je stoljećima obilježavala pomorsku povijest Boke.

„Storiju o Ivanovićima Brguljan nam pripovijeda do samoga kraja. Slom jedrenjaka i razvoj parobrodarstva u drugoj polovici 19. stoljeća, kao i loše upravljanje imovinom označili su početak ekonomskog pada Ivanovića. Mletačka grana obitelji konačno se ugasila 1979. godine smrću kontese **Margerite Ivanović**, dok se u zavičajnoj Dobroti kontinuitet sjećanja i povijesni tragovi ovoga velikog bratstva vide u kamenu, a čuvaju se u vidu bogate muzejske i arhivske građe“, rekao je Čosić, zaključivši kako će ovom knjigom slavni dobrotski Ivanovići i za nove generacije zasjati povijesnim sjajem koji im pripada.

Muzejska savjetnica **Radojka Abramović** govorila je o prolaznosti ljudskog života i trajanju obiteljskih predaja, promatrajući sudbinu istaknutih bokeljskih bratstava tijekom vremena.

„Čovjek je svijeća na vjetru, koja se rasplamsa, zasja, pa se ugasi u mraku vječnosti“, rekla je Abramović.

Zahvaljujući suradnicima i ustanovama koje su pomogle u istraživanju, na kraju se okupljenima obratio i autor monografije.

„Bilo je jako puno posla oko ove knjige. Nadam se da će oni koji je budu čitali ili barem listali uživati u njoj, kao što sam ja uživao u pisanju i uređivanju. Nikad ne ide sve lagano, ali na kraju smo došli do rezultata“, rekao je Brguljan.

Govoreći o motivima za nastanak knjige, podsjetio je da je njezino ishodište bio raniji istraživački rad o pomorskim uspjesima Ivanovića u likovnoj umjetnosti i književnosti. Posebnu pozornost posvetio je i ženama bokeljskih pomoraca, čija je uloga u povijesnim izvorima često ostajala zanemarena, premda su bile stup obitelji tijekom dugih plovidbi i izbjivanja njihovih muževa i sinova.

Osvrćući se na današnji odnos prema naslijeđu obitelji Ivanović, Brguljan je upozorio da je njihova važnost s vremenom nepravедno pala u drugi plan.

„Mislim da je nekakav veo zaborava pao na tu obitelj koja je bila stvarno izuzetna i jedna od najvećih pomorskih bratstava Boke kotorske i južnog Jadrana“, istaknuo je autor.

Predstavljanju knjige nazočili su mnogi predstavnici kulturnog i javnog života Boke, među kojima i predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** ■

OD ROJENE VALE DO ŽIVOTOPISA

„Subverzivna se Novakova djelatnost ogleda i u činjenici da mu je 1948. uništena naklada knjige *Dalmacija na raskršću* zbog razmatranja povijesti Boke kotorske u okviru povijesti Dalmacije, odnosno hrvatskih zemalja. Nakon Drugoga svjetskog rata Novak će se pozabaviti poviješću dalmatinskih povijesnih središta, Zadra, Splita i Dubrovnika, a prije će, tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata prikupljati građu kojom će braniti hrvatstvo velikih dalmatinskih središta”

Tekst: dr. sc. Domagoj Vidović
Foto: Meta, Nikola Dončić

Negdje kao klapac (ni dječak ni momak) dvojio sam hoću li postati pomorac ili arheolog, no kako za pomorca nisam imao ni najosnovnije uvjete (ni bračka mi strana obitelji nije imala čun, a na more bih se otisnuo samo u priveznoj brodići **Ivice Mohiniega** koji bi me pripuštao na palubu dok njega nije bilo, a dugotrajnost bi mi plovidbe ovisila o dužini užeta), ostala mi je druga mogućnost, i to u neredovnog zavičajnu. Tako sam sâm ili u društvu susjeda kopao rupe po očevim njivama od kojih su veću korist imale lijeve krtice i mjesni vidari nego **Emilio Marin**, koji je istodobno iskopavao i u Naroni i oko starokršćanske bazilike na pučiškome groblju, dakle u obama mojim zavičajima. Kako bi me koliko-toliko pripitomio, otac bi me nadario knjigama. Jedna je od njih bila *U zemlji faraona* **Grge Novaka** koju sam čitao tijekom dokonih ljetnih metkovskih popodneva znajući da ću papak rijetko smočiti prije odlaska na Brač i maštajući da ću upravo ja otkriti grobnicu kojega faraona ili razbiti neko davno egipatsko prokletstvo. Grga Novak bio je, dakle, Indiana Jones kojega djetinjstva, junak koji je umjesto mene, tad malena i ovisna, putovao svijetom te razobličavao tajne.

Kako sam bivao stariji, pod ruku su mi počele dolaziti i druge Novakove knjige, isprva monografije o Hvaru i Visu koje sam kao poluotočko dijete (samo je jedna strana otočka) gutao. Negdje kad krenuh na studij, u četiri je sveska pretisnuta *Prošlost Dalmacije*, a ne tako davno pisao sam pogovor pretisku 1948. zabranjene i nedavno pretisnute knjige *Dalmacija na raskršću* u izdanju Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore. Zamisao o pretisku te knjige iznio je Grgin pranećak **Slobodan Prosperov Novak** koji je istodobno pisao životopis svojega prastrica za koji je prve natuknice počeo bilježiti prije šezdesetak godina, još za Grgina života, i prije nekoliko ga je mjeseci objavio pod naslovom *Grga Novak: život i djela*.

Koliko je Slobodanu Prosperovu Novaku stalo do ove knjige, bilo mi je razvidno iz čestih poruka koje smo izmjenjivali i dijelova teksta koje mi je povremeno odašiljao, a hrvatska je javnost to mogla razabrati iz njegovih javnih nastupa. Pomalo razočaran razmjerno slabom promidžbom njegove knjige o **Vladi Gotovcu**, koja je doživjela tek jedno predstavljanje iako je riječ o djelu koje bi, da je hrvatsko izdavaštvo imalo tržišno usmjereno (kad već počesto ne vodi brigu o kakvoći), punilo i novinske stupce

i dvorane, knjigu je ponudio Frakturi, izdavaču za kojega je procijenio da će životopis „posljednjega hrvatskog polihistora“ učiniti vidljivijim jer i sama knjiga, i njezin autor, i njezin „predmet“ to zaslužuju. Riječ je o pravoj poslastici koja se sastoji od dvaju dijelova. Prvi je pripovjedni koji, kako ne biste izgubili pripovjedačku nit, nije opterećen bibliografskim podatcima, a kroz koji Grgu Novaka ponajprije upoznajte kao čovjeka. Drugi se, pak, dio, u koji se može uključiti završno poglavlje prvoga dijela *Dramatis personae mentorova kruga*, sastoji od kronologije, bibliografije i kazala te dobro dođe da život Grge Novak stavite u širi povijesni i kulturološki okvir.

Životni put „molega iz loze Hahanovih“

Za otočane su obiteljski nadimci neizmjereno važni. Službena je antroponimna formula (ime i prezimena) na otoku, naime, od male pomoći posebno ako je riječ o nositelju kojega čestog imena i prezimena. Stoga je i na vama, dragi čitatelji, da upamtite da se 2. travnja 1888. u Hvaru na Hvaru, u ruševnoj Kneževoj palači rodio Grga Novak Hahan, sin **Prospera** i **Marije**, koji su ga dobili u svojevrstome izgnanstvu, izrazito siromašni, jedva punoljetni i još neoženjeni jer su se njihovu vjenčanju protivili roditelji. Već je u ranome djetinjstvu hvarski župnik **don Stjepan Miličić**

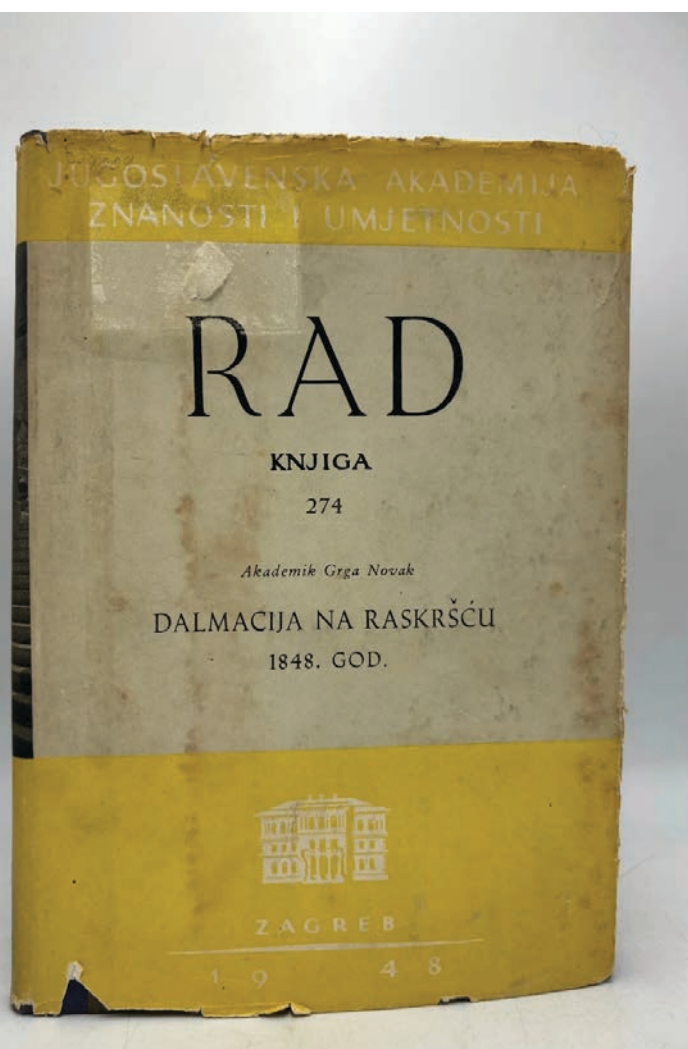
uočio njegovu darovitost, a iz pisma je Grgina oca Prospera razvidno kako se Grga školovao primajući privatne poduke na trošak hvarškoga biskupskog ordinarijata „kao da je engleski lord, a ne hvarski pučanin“. Koliko su te poduke bile kvalitetne, pokazuje podatak da se do 14. godine služio talijanskim, njemačkim, francuskim, latinskim i grčkim jezikom, a koliko je zajednici bilo stalo da sina ljubljenoga pošalje u bijeli svijet, svjedoči podatak da je hvarski biskup, Kaštelanin **Fulgencije Carev** sredstva za Grgin odlazak na školovanje u Travnik prikupio godinu unaprijed predosjećajući kako mu se život približava kraju. Meni je kao Metkovcu osobito zgodna činjenica da je noć s 13. na 14. kolovoza 1902. prespavao na metkovskome željezničkom kolodvoru sa svojim magarcem, na kojega mu je obitelj, pazite te skoro pa biblijske slike, uprtila vino, ulje i ružmarin. Bio je tovar na magarcu (ili tovar na tovaru) namijenjen isusovcima koji su ga iduće četiri godine školovali u Travniku. Unatoč očekivanjima oca da će se zarediti, Grga je odlučio krenuti svojim putom, što mu *pater familias* do kraja života nije oprostio. Godine 1906. počeo je studirati povi-

jest, zemljopis i arheologiju na Sveučilištu u Zagrebu, s tim da bi ljeti radio u kuhinjama u Zagrebu i Veneciji, a studij je nastavio u Beču, Pragu, Berlinu i Jeni. Tijekom studentskih dana bio je frankovac, družio se s **Antunom Gustavom Matošem** i njegovim književnim krugom te je surađivao u časopisu *Mlada Hrvatska* pjesmama, prikazima i arheološkim raspravama.

U svijet znanosti ušao je obranom doktorske radnje *Slaveni i Venecija* 27. listopada 1913. te je te je školske godine 1913./1914. počeo raditi u splitskoj Cezarsko-kraljevskoj Velikoj realci i asistirati **don Frani Buliću**. Još tijekom proljeća iste godine počeo je istraživati Grapčevu i Markovu špilju, a 1917. napisao je školski udžbenik pod naslovom *Građanske nauke za najviši razred srednjih škola*. Kakvo je bilo prethodno stanje u austrougarskim školskim udžbenicima, zorno je prikazao u članku *Povijest Austro-ugarske monarhije u dalmatinskim školama* objavljenom 1912. u *Nastavnome vjesniku*: „Da li je kad vladao koji hrvatski kralj u ovim krajevima, jesmo li mi ikad imali samostalne države, svoga kralja, svoju, vojsku, o tom se ni među redcima ne može da čita. (...) Nema sigurno nigdje na svijetu zemlje, gdje se o svakom uči, samo ne o sebi samom.“ Sva-ka je usporedba sa sadašnjošću namjerna.

Godine 1919., uoči odlaska u Skoplje, gdje je četiri godine predavao opću povijest srednjega vijeka, Grga se oženio Splićankom **Linom Kargotić**. U Skoplju mu se rodila jedina kći **Maja**. Tijekom čestih putovanja iz Skoplja u Solun postao je 1921. masonom. Upravo mu je ulazak u masonski svijet omogućio prvi od četiriju odlazaka u Egipat i susret s **Howardom Carterom**, arheologom koji je otkrio Tutankamonovu grobnicu. S druge strane, ulazak u masoneriju dodatno je pogoršao Grgine odnose s ocem. U Skoplju je Novak, među ostalim, dovršio monografiju *Italija prema stvaranju nove Jugoslavije*, u kojoj se kritički osvrnuo na talijanska presizanja prema Dalmaciji.

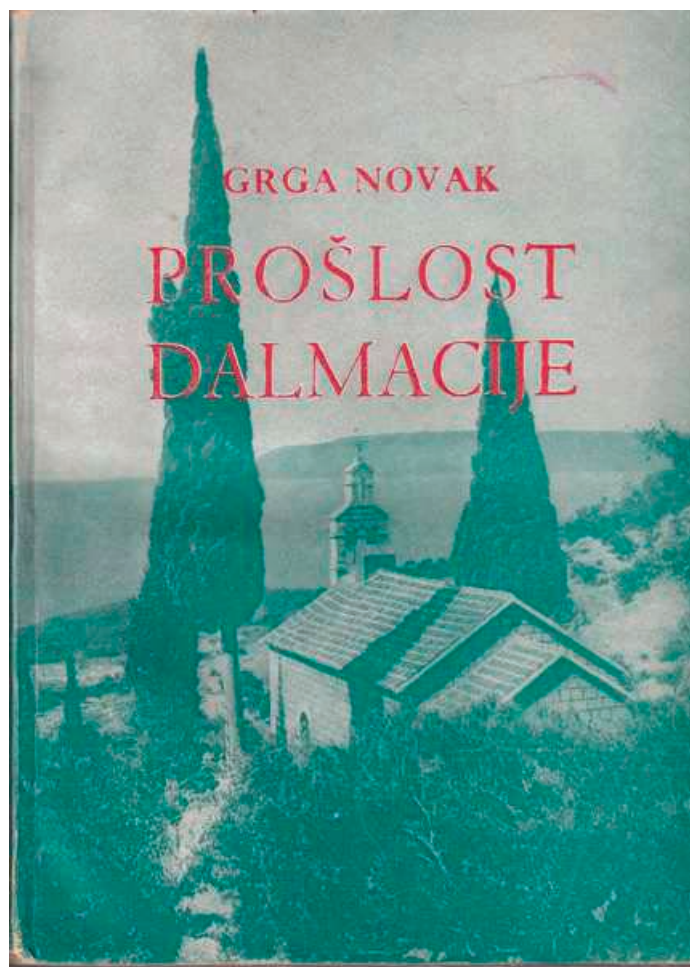
Godine 1924. vratio se u Zagreb, gdje je, nakon što je postao redovitim profesorom opće povijesti na Filozofskome fakultetu, označen kao **Pribićević** čovjek iako se dotad Grga i Pribićević uopće nisu poznavali. „Bijedni Grga Novak mogao je slobodno ostati u Skoplju, mi ga u Zagrebu ne trebamo“, prekomjerno ga se, a nije li tako počesto i danas, granatiralo u dnevniku *Hrvat* te je, kao žrtva političkih razračunavanja, bio privremeno umirovljen. Nakon što su **Radić** i Pribićević sklopili savez novinske su kritike, pogađate, prestale, a Grga je vraćen na posao. U Zagrebu se pridružio masonskoj loži „Maksimilijan Vrhovac“ u kojoj su, među ostalim, djelovali **Ivan Meštrović**, **Ferdo Šišić**, **Svetozar Pribićević**, **Natko Katičić**, **Ivan Ribar**, **Antun Barac** i **Ante Tresić Pavičić**. Ta je struja, za razliku od suprotstavljene lože *Ljubav bližnjega*, bila hrvatski usmjerena.

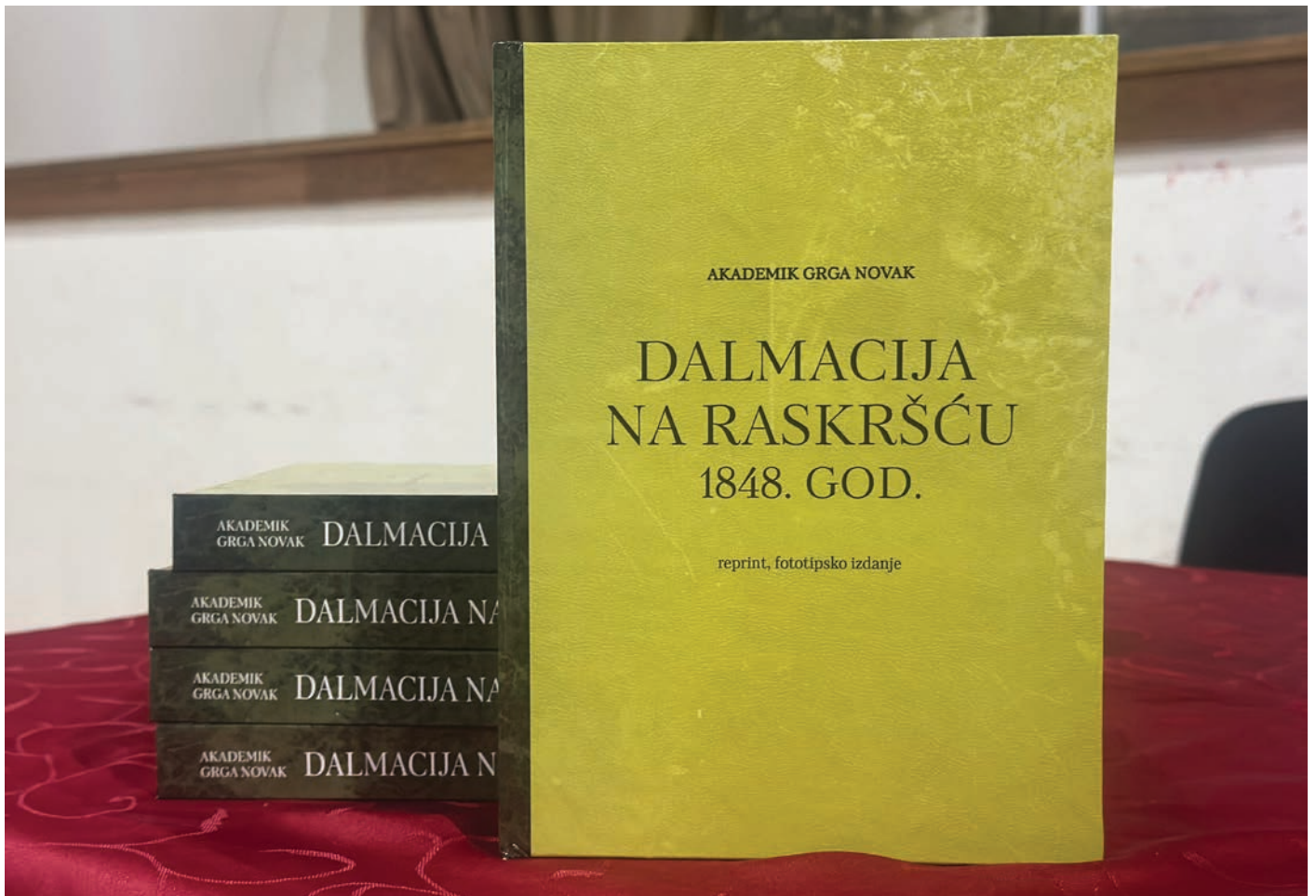

Zbog pripadnosti je masoneriji u noći s 10. na 11. studenoga 1941. Grga bio uhićen te je do 6. travnja 1942. uzničio u Staroj Gradiški i Jasenovcu u društvu znanstvenika, sudaca, izdavača, arhitekata, visokih činovnika, umjetnika, poduzetnika i mnogih drugih. Tijekom uzništva dočuo je za ubojstva **Josipa Bombellesa** i **Emanuela Gagliardija** dok su ostali, a nabrojio ih je Novak četrdesetak, preživjeli. (Čitajući knjigu *Imena Gorana Babića*, u kojoj se pisalo o Jasenovcu kao logoru smrti, također sam uočio činjenicu da su svi jasenovački zatočenici koje je taj hrvatski bezdomnik spomenuo, preživjeli. Ne kažem da nisu patili, ali preživjeli jesu dok mnogi, drukčijega ideološkog predznaka, nisu.) Štoviše, tijekom uzništva zatočenici su oblikovali svojevrsan intelektualni kružok te održavali predavanja iz vlastite struke. Grga Novak uništio je nakon izlaska iz zatvora sve što ga je povezivalo s masonerijom, a iako je bio bivši uznik, dobio je 1944. Državnu nagradu Nezavisne Države Hrvatske za knjigu *Prošlost Dalmacije*. „Oni koji su u političke svrhe preuveličavali ulogu ratnih logora na tlu Nezavisne Države Hrvatske ne vole ovu priču jer ona ne ide prema njihovim pretjerivanjima. U njoj se dodiruju pakao i ljudskost. Spomenut ću još samo kako je Grga Novak iz zatočeništva oslobođen 6. travnja 1942. Vratio se obitelji i odmah nastavio predavati na Katedri za antičku povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Već sljedeće godine, nakon propasti **Mussolinijeve** Italije, primio je narudžbu iz vrha tadašnje Paveličeve vlasti da napiše knjigu o povijesti Dalmacije koja bi mogla poslužiti na poslijeratnim pregovorima. Tu knjigu nisu mu naručili iz Jajca, nego iz Zagreba, iz Banskih dvora! Nekadašnji zatočenik narudžbu je spremno prihvatio i za knjigu, koju je uredio njegov prijatelj **Mate Ujević**, već 1944. dobio Državnu nagradu NDH“, zaključio je poglavlje *Sjećanje na zatočenje u Staroj Gradiški i Jasenovcu* Slobodan Prosperov Novak.

Nakon Drugoga svjetskog rata (1946.) Grga Novak postao je rektorom Sveučilišta u Zagrebu, ali je već 1947. smijenjen zbog toga što je bio dobitnik Državne nagrade Nezavisne Države Hrvatske. Te iste godine (1947.) postaje redovitim članom tadašnjega JAZU-a, a 1958. predsjednikom, što će ostati do smrti. Subverzivna se Novakova djelatnost ogleda i u činjenici da mu je 1948. uništena naklada knjige *Dalmacija na raskršću* zbog razmatranja povijesti Boke kotorske u okviru povijesti Dalmacije, odnosno hrvatskih zemalja. Nakon Drugoga svjetskog rata Novak će se pozabaviti poviješću dalmatinskih povijesnih središta, Zadra, Splita i Dubrovnika, a prije će, tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata prikupljati građu kojom će braniti hrvatstvo velikih dalmatinskih središta. Suradnja s Matom Ujevićem, koja je otpočela radom na *Hrvatskoj enciklopediji* tijekom NDH, nastavila se i u komunističkoj Jugoslaviji radom na *Pomorskoj enciklopediji*, pa kad **Žarko Puhovski** javno ustvrdi da

u NDH nije učinjeno ništa spomena vrijedno jer je rad na *Hrvatskoj enciklopediji* započet u Banovini Hrvatskoj, treba podsjetiti toga dežurnog sveznadara da je djelatnost današnjega Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“ u velikoj mjeri začeta tijekom NDH s tim da je glavni urednik *Hrvatske enciklopedije* Mate Ujević degradiran, a **Kruno se Krstić**, hrvatski jezikoslovac svjetskoga glasa, prije nego što ga je **Miroslav Krleža** u Zavodu udomio, „usavršavao“ u Mesoprometu. Valjda ga je zaposlio neki potomak mesara koji je očuvao **Bachove** note. Svoj će životni put Grga završiti nakon što je odradio dva putovanja: prvo po Dalmaciji, koje je otpočelo posjetom obitelji **Vjekoslava Maštrovića** u Zadru i završilo prijemom u domu **Miloša Miloševića** u Kotoru, te drugo po Italiji, kad se otisnuo u krajeve od Venecije do Otranta te posjetio i Bari odakle mu je stric **Jakov** nabavio magarca s kojim se početkom 20. stoljeća uputio u svijet znanosti. Dana 6. rujna 1978., nakon povratka s mora, obratio se svojem nećaku *forski*: „Dragi moj Bobo, danas mi toko umrit“ te je napustio ovozemaljski svijet dan poslije zatvorivši svoj životni put ondje gdje ga je i započeo.

Znanstvenik svjetskoga glasa

I znanstveni je put Grga Novaka opisan literarno, a u skladu s krilaticom njegova pranećaka kako se povijest piše radi nas samih, a ne radi naših predaka, u ovoj se knjizi naglašava Novakov osobiti vid domoljublja, koji obuhvaća zavičajnu, pokrajinsku i nacionalnu sastavnicu s tim da se ni jedna od tih sastavnica ne potire. Tako će Grga Novak biti oštar protivnik kampanilizma koji je, poglavito u Dalmaciji, često bio kočnicom bilo kakva razvoja, a danas ga iskorištavaju novoorjunaši kako bi razjedinili „virni puk hrvatski“. S druge je strane činjenicom da je najveća arheološka otkrića pronašao na kućnome pragu i dokazivanjem neprekinutosti naseljenosti današnjega hrvatskog narodnog prostora Grga pokazao koliko je besmisleno neprestano omalovažavati vlastite korijene. Decentna se Grgina domoljubna crta razabire tijekom čitavoga njegova znanstvenoga rada: od pisanja priručnika kojima je podizao narodnu svijest tijekom Austro-Ugarske, obrane istočne jadranske obale od talijanskih posezanja još od 1918. do potrage za svakim, pa i najmanjim hrvatskim tragom u svakome od znanstvenih područja kojim se bavio. Grga se često čudio manjku domoljubnoga osjećaja vlastitih mentora i suradnika (osobito je to razvidno bilo na primjeru

don Nika Lukovića, kojega je upoznao tijekom odsluženja vojnoga roka u Boki kotorskoj, a za kojega je doznao da je nakon Drugoga svjetskog rata radio za jugoslavenske obavještajne službe). Ističe Prosperov Novak činjenicu da je Grga Novak začetnik sustavnoga proučavanja prapovijesti i staroga vijeka te ekonomske povijesti u Hrvata, ali i da je napisao niz književnopovijesnih studija te odgojio više naraštaja povjesničara i arheologa. Vlastiti je rad, poput svojega pranećaka, popularizirao u novinskim člancima i reportažama dokazavši na osobnome primjeru kako se i najteže teme, kad se dubinski razumiju, mogu razraditi na svakome razumljiv i pristupačan način. Danas na hrvatskoj javnoj pozornici djeluju mnogi ljudi koji znaju mnogo činjenica, ali samo su ljudi poput Grga Novaka iz šume podataka znali izvući valjane zaključke.

Grgina uloga u hrvatskoj anegdotalnoj povijesti

Osim biografskim podatcima knjiga *Grga Novak: život i djela*, kao sve knjige Slobodana Prosperova Novaka, obiluje pikanterijama poput one kako je posljednja riječ koju je zapisao hrvatski povjesničar književnosti **Branko Vodnik** bila *kreten* (uputio ju je svojemu cjeloživotnomu protunošcu **Đuri Šurminu**), poput ode hrvatskoj gluposti u časopisu

Šestar s pomoću **Kranjčevićevih** stihova (*kod nas jedan drugog poučava, mnijenje bistri, / a svi rad bi postali – bar ministri*) te poput pokušaja da se objasni prelazak **Viktora Novaka** na mračnu stranu povijesti (pisali su tadašnji novinari; „Kod nas bi ga **Vjekoslav Klaić** ukopao živa u grob, a u Beogradu ima čast.“). Doznajemo i neke podatke iz Grgina privatnoga života poput onoga kako je taj velikan, poput još jednoga otočanina (s Visa) i svjetskoga uglednika, matematičara, **Sibe Mardešića** uvijek za sobom vukao kožnu torbu u kojoj bi se, uza knjige, katkad našlo plodova zemlje i mora, ali i da je pretkraj života doživio „susret od vrste koja nije trebala svjedoke“.

Posljednji renesansni Hvaranin

Za razliku od knjige o Gotovcu, u kojoj je Prosperov objektivni promatrač, u životopisu je Grge Novaka, posljednjega renesansnog čovjeka u postrenesansnom Hvaru, Slobodan Prosperov Novak znatno više od sporednoga lika: on je kroničar koji nije vodio samo dnevnik arheoloških iskapanja, nego je i zapisao neke brižno čuvane tajne velikana koji je vlastitu i obiteljsku privatnost skrivao od znatizeljnih očiju i ušiju pripustivši nas da zavirimo u znane i neznane saloče kojima se kretao jedan od najvećih umo-

va 20. stoljeća u Hrvata. Knjiga je to koju sam čitao kao otočko dijete očaran tihim uvalama djetinjstva opisanim na prvim stanicama i kao dubrovačko-neretvansko-otočki hibrid (Prosperov je Dubrovčanin i Hvaranin, ja Neretvanin i Bračanin) s Bokom kao zavičajem po izboru i Gradcem u Makarskome primorje kao bitnim životnim toposom, kao zanimani čitatelj koji je, među ostalim, otkrio kako je Grga Novak prvi Hrvat koji je postao članom Accademije dei Lincei nakon **Ruđera Boškovića**, kojega je **kraljica Elizabeta II.** godine 1972. proglasila vitezom Britanskoga Carstva i dodijelila mu doživotnu titulu *sir* te kao znanstvenik koji je sa Slobodanom Prosperovom Novakom i **Viktorijom Franić Tomić** priredio zabranjenu knjigu *Dalmacija na raskršću*. Šire će čitateljstvo jamačno s pomnjom pročitati retke o Novakovu zatočenju u Staroj Gradiški i Jasenovcu te iskustva pod poratnim komunističkim režimom. Vjerujem da će se i mnogi poput mene upitati kako je moguće da jedan mason bude domoljub, a i kad raščlanite popis zagrebačkih masona u prvoj polovici 20. stoljeća, vidjet ćete da su mnogi njihovi potomci pripadnici elite hrvatskoga društva. Jedno, pak, od rijetkih pitanja koje sam si postavio, a na koje nisam dobio odgovor bilo je kako je Grga uspio izdržati četiri godine bez Hvara. Ja znam da bi meni bez Brača srce puklo. spomenika ■

HRVATSKA POVEZNICA STOLJEĆA I KRAJEVA

Glagoljaška baština nije ograničena samo na prostor Hrvatske. Brojni rukopisi, misali i drugi glagoljaški spomenici danas se čuvaju u knjižnicama i arhivima diljem svijeta. Svaki od njih ima svoju posebnu povijest i svojevrsnu biografiju, a zajedno predstavljaju svojevrsne kulturne ambasadore Hrvatske

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Radio Dux

U Baru je 18. rujna održana večer posvećena glagoljaškoj baštini, njezinoj povijesti, rasprostranjenosti i posebnome mjestu koje zauzima u kulturnoj baštini Hrvata u Crnoj Gori. Susret je okupio predstav-

nik hrvatske zajednice u Crnoj Gori, ugledne goste i ljubitelje kulturne baštine, a središnja tema bila je glagoljica kao jedno od najprepoznatljivijih obilježja hrvatske kulturne i povijesne baštine.

U uvodnoj riječi nazočne je pozdravio **Darko Perić**, domaćin skupa u Baru i potpredsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore. Posebno je pozdravio generalnu konzulicu Republike Hrvatske u Kotoru **Jasmin-**

ku **Lončarević**, zastupnika u Skupštini Crne Gore i predsjednika Hrvatske građanske inicijative **Adrijana Vuk-sanovića** te predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimira Dekovića**.

Perić je istaknuo kako je predstavljanje glagoljaške baštine rezultat plodne suradnje Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore i Društva prijatelja glagoljice iz Zagreba, čiji je zajednički cilj upoznavanje javnosti s bogatstvom glagoljaške baštine, njezino očuvanje i prenošenje novim generacijama.

Posebno mjesto zauzeo je *Parčičev misal*, poznat i kao *Barski misal*, na koji se u Svebarju ponose. Upravo je u Starome Baru 1895. godine ovaj misal prvi put upotrijebljen u Crnoj Gori, na svečanoj misi, čime je povezan s pro-

storom na kojem je glagoljaška tradicija ostavila duboki trag.

Predavači su bili **dr. sc. Darko Žubrinić**, predsjednik Društva prijatelja glagoljice te tajnica ovog društva **Mirna Lipovac**. Njihova izlaganja publici su približila razmjere hrvatske glagoljaške baštine, kao i dramatičnu i gotovo nevjerojatnu priču o nastanku misala koji je trajno povezao Hrvatsku, Rim i Bar.

Žubrinić je u svom izlaganju podsjetio da hrvatska glagoljaška baština nije ograničena samo na prostor Hrvatske. Brojni rukopisi, misali i drugi glagoljaški spomenici danas se čuvaju u knjižnicama i arhivima diljem svijeta.

Prema njegovu prikazu, hrvatska glagoljaška baština nalazi se u 27 zemalja i više od 90 gradova izvan Hrvatske. Svaka od tih knjiga, istaknuo

je Žubrinić, ima svoju posebnu povijest i svojevrsnu biografiju, a zajedno predstavljaju svojevrsne kulturne ambasadore Hrvatske.

Među najpoznatijim primjerima je *Hrvojev misal*, nastao početkom 15. stoljeća, koji se danas čuva u knjižnici Topkapi Saraya u Istanbulu. Vrijedan primjerak hrvatske glagoljaške baštine nalazi se i u New Yorku, dok austrijska nacionalna knjižnica u Beču čuva niz glagoljaških knjiga, među kojima je i *Misal kneza Novaka* iz 1368. godine.

Značajne zbirke nalaze se i u Vatikanu, Njemačkoj i Rusiji. Posebno je istaknuta ruska nacionalna knjižnica u Sankt Peterburgu, koja posjeduje vrijednu *Berčičevu zbirku hrvatske glagoljice*, kao i jedan od primjeraka prvoga glagoljaškog prvotiska –

Misal po zakonu rimskoga dvora iz 1483. godine.

Spomenuta je i sudbina pojedinih vrijednih dokumenata koji su tijekom vremena promijenili vlasnike i mjesta čuvanja. Takvi primjeri pokazuju koliko je važno istraživati, evidentirati i pratiti glagoljašku baštinu gdje god se ona danas nalazila.

Poseban dio predavanja bio je posvećen glagoljici u Boki kotorskoj i njezinu kontinuitetu na prostoru današnje Crne Gore. Glagoljaška tradicija na području Kotora, Perasta, Herceg Novog i drugih mjesta ostavila je tragove koji svjedoče o kulturnim vezama hrvatske obale i Boke kotorske.

Vrijedan doprinos poznavanju te baštine predstavljaju rukopisi pronađeni u Donjoj Lastvi, koji pot-

ječu iz 18. stoljeća. Njihov autor bio je **don Juraj Pinezić**, svećenik podrijetlom s otoka Krka. Takvi primjeri, kako se čulo u Baru, pokazuju da glagoljaška tradicija nije bila samo knjiška ili liturgijska pojava, nego je predstavljala i dio širega kulturnog prožimanja prostora istočnoga Jadrana.

U tom je kontekstu istaknuto kako glagoljaška baština Boke kotorske nije važna samo za hrvatsku zajednicu u Crnoj Gori. Ona je dio kulturne baštine prostora na kojemu su se stoljećima susretali različiti narodi i kulture te može biti dodatna poveznica u razumijevanju zajedničke europske kulturne povijesti.

Program je bio posvećen i **Dragutinu Antunu Parčiću** i nastanku njegova znamenitoga misala. Priču o

Parčiću predstavila je Mirna Lipovac, približivši publici život i rad čovjeka koji je gotovo tri desetljeća posvetio obnovi i očuvanju hrvatske glagoljaške liturgijske tradicije.

Dragutin Antun Parčić (1832. – 1903.) bio je svećenik, rimski kanonik, glagoljaš, jezikoslovac, fotograf i stručnjak za tiskarstvo. Još je kao dijete na Krku spoznao koliko je glagoljaška knjiga ugrožena te je cijeli život posvetio nastojanju da se ta tradicija sačuva i nastavi.

Godine 1876. odlazi u Rim, gdje započinje dug i zahtjevan rad na pripremi novoga hrvatskoga glagoljaškog misala. Suočavao se s brojnim preprekama, od otežanoga pristupa starim rukopisima i tiskanim izdanjima do različitih mišljenja o jeziku, pismu i načinu tiskanja buduće-

ga misala. Unatoč tome, Parčić nije odustajao od uvjerenja da glagoljica predstavlja važan dio hrvatske kulturne i duhovne baštine.

Značajan preokret donio je Konkordat između Crne Gore i Svete Stolicе iz 1886. godine, kojim je barskom nadbiskupu priznato pravo uporabe glagoljice i staroslavenskoga jezika za katoličko stanovništvo. Time su se otvorile nove mogućnosti za ostvarenje Parčićeva dugogodišnjeg nastojanja.

Nakon dugih priprema, 1889. godine donesena je odluka o tiskanju misala glagoljicom u Rimu. Parčić je osobno sudjelovao u pripremi slova, a tri je godine, kako se čulo na predavanju, praktički živio uz tiskaru i nadzirao složeni proces tiskanja. Njegov trud konačno je urodio plodom kada

je misal 1893. godine ugledao svjetlo dana. Izdanje je dočekanό s velikim priznanjem. Slavist **Vatroslav Jagić** nazvao ga je trijumfom slavenske filologije, dok je **papa Lav XIII.** odlikovao Parčića zlatnom medaljom.

Parčićev put, međutim, nije završio prvim izdanjem. Kasnija izdanja pratili su brojni problemi, uključujući zapljenu drugoga izdanja te prerade i izmjene nakon njegove smrti. Unatoč svemu, Parčićev je rad, rekla je Lipovac, ostao trajno svjedočanstvo ustrajnosti u očuvanju glagoljaške tradicije.

Njegova ostavština nije vezana samo uz misal. Bio je i autor velikoga *Hrvatsko-talijanskog rječnika*, čije je treće izdanje iz 1901. godine sadržavalo oko 90 tisuća riječi.

Time, zaključila je Lipovac, njegov doprinos hrvatskoj kulturi, jeziku i znanosti nadilazi područje liturgije i glagoljaštva.

Događaj je predstavljao podsjetnik na to kako je glagoljica dio hrvatske kulturne baštine koja stoljećima prelazi granice, povezuje različite jadranske krajeve te ostavlja trag u brojnim europskim i svjetskim knjižnicama. Posebna vrijednost ovakvih susreta jest u tome što se glagoljaška baština približava novim generacijama, što potvrđuje i radionica za najmlađe koja je te večeri upriličena u Baru.

Poruka koju su predavači imali za kraj bila je jasna: glagoljica je živa poveznica prošlosti, sadašnjosti i budućnosti ■

GLAGOLJICA I FOTOGRAFIJA U GORNJOJ LASTVI

U središtu događaja bila su djeca i njihov prvi neposredni susret s jednom od starih fotografskih tehnika, ali i s glagoljicom te pričom o ljudima koji su prije više od stoljeća povezivali povijesne hrvatske krajeve svojim znanjem, radom i djelovanjem

Tekst i foto: Nikola Dončić

Na obroncima Vrmca, u Gornjoj Lastvi, gdje se slojevi hrvatske povijesti i kulturne baštine susreću s prostorom koji i danas čuva tragove negdašnjega života, održana je fotografska i glagoljaška radionica za učenike Hrvatske nastave u Crnoj Gori. U Domu kulture „Ilija Marković“ okupili su se učenici, njihovi roditelji, predstavnici hrvatske zajednice te gosti iz Hrvatske.

Radionicu su organizirali Foto klub Krk i Društvo prijatelja glagoljice iz Zagreba, a vodile su je predsjednica Foto kluba Krk **Marijana Kirasić-Nekić** i tajnica Društva prijatelja glagoljice **Mirna Lipovac**. Susretu su nazočili i predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** te predsjednik Društva prijatelja glagoljice **dr. sc. Darko Žubrinić**. Potporu događaju pružili su Hrvatsko nacionalno

vijeće Crne Gore i Udruga roditelja Hrvatske nastave u Crnoj Gori.

Povod dolaska gostiju s Krka u Boku bio je vezan uz **Stanka Dujmovića**, fotografa rođenog na otoku Krku, koji je posljednje desetljeće života proveo u Herceg Novom i ondje pokopan. Posjet njegovu grobu bio je jedan od razloga zbog kojih je putovanje povezalo Hrvatsku, Boku kotorsku i Svebarje.

No, susret nije ostao samo na povijesnom podsjećanju. U središtu događaja bila su djeca i njihov prvi neposredni susret s jednom od starih fotografskih tehnika, ali i s glagoljicom te pričom o ljudima koji su prije više od stoljeća povezivali povijesne hrvatske krajeve svojim znanjem, radom i djelovanjem.

Marijana Kirasić-Nekić u Gornjoj Lastvi učenicima je predstavila cijanotipiju.

„Mi smo danas održali radionicu stare fotografske tehnike - cijanotipije, koja bi u prijevodu značila plavi otisak“, objasnila je.

Postupak je jednostavan za promatranje, ali djeci je upravo zbog načina na koji se slika pojavljuje bio posebno zanimljiv. Papir se najprije premaže posebnom tekućinom i ostavi da se osuši. Na tako pripremljenu podlogu

slaže se kompozicija od biljaka, zatim se sve pokrije staklom ili folijom i izloži suncu. Nakon određenog vremena papir se stavlja u vodu, a na njemu se pojavljuje plavo-bijela slika.

„To je jako zanimljivo za djecu, jer jednostavno im se dogodi jedna čarolija koju nisu očekivali“, rekla je Kirasić-Nekić.

Slične radionice Foto klub Krk održava s različitim skupinama. U njima sudjeluju djeca, odrasli, umirovljenici, ali i djeca s posebnim potrebama. Tehnika se, kaže, može prilagoditi različitoj dobi i razinama znanja, od djece do umjetnika.

Posebnost cijanotipije je i u tome što nijedan rad nije potpuno isti. U Gornjoj Lastvi dodatnu vrijednost dalo je upravo lokalno bilje koje su učenici koristili u svojim kompozicijama.

„I na kraju dobijemo jedinstven proizvod. Lokalno bilje ovdje i svako djelo je priča za sebe“, istaknula je Kirasić-Nekić.

Tehnika je svojedobno imala i praktičnu znanstvenu primjenu. Cijanotipijom su se koristili i botaničari za bilježenje i prikazivanje biljaka.

„Zanimljivo je da ovdje ima puno bilja koje se može tako prikazati. Na kraju krajeva, ova tehnika služila je bo-

taničarima prije nekih 160 godina, kako bi bilježili i ocrтали biljke toga vremena.“

Za predsjednicu Foto kluba Krk upravo je Gornja Lastva bila prostor koji odgovara takvoj radionici.

„Ovo je stvarno jedno prekrasno mjesto, ambijent je fantastičan i jednostavno kao da je rođen za ovakvu vrstu radionice.“

Radionica je, međutim, imala i svoju povijesnu poveznicu.

Kirasić-Nekić kaže kako je želja bila obići grob fotografa s Krka. Posjet grobu tako je postao poveznica između radionice u Gornjoj Lastvi i priče o čovjeku koji je dio svojega životnog puta prošao daleko od rodnoga Krka, a posljednje godine života proveo upravo u Boki.

Kirasić-Nekić najavila je mogućnost da se u Boku vrate i s posebnim programom posvećenim njegovu životu i radu.

„Možda vrlo skoro, gdje bismo na neki način pokazali život i put Stanka Dujmovića, kao i možda nekog drugog fotografa, ali pogotovo njega, da prikazemo fotografije koje je on radio, a posebno one koje je radio ovdje u ovome ambijentu.“

Dok su se radovi učenika sušili, Mirna Lipovac održala je predavanje o dvojici ranih hrvatskih fotografa – **Dragutinu Antunu Parčiću** i **Stanku Dujmoviću**.

Obojica su rođena na otoku Krku, bili su svećenici, franjevci i glagoljaši. Njihovi su se životni putevi u određenim razdobljima dodirivali, a obojica su se školovala u Rimu i stekla visoka znanstvena zvanja.

„Upoznala sam djecu i njihove mame s dvojicom pionira hrvatske fotografije, dvojicom ranih hrvatskih fotografa. Njihova je poveznica zanimljiva upravo zato što se u njihovom djelovanju susreću glagoljaška tradicija i fotografija, tada još nova tehnologija“, rekla je Lipovac.

Stanko Dujmović svoj je fotografski rad nastavio i nakon školovanja i djelovanja u Hrvatskoj i Rimu. Otišao je u Ameriku, gdje je djelovao među hrvatskim franjevcima, sudjelovao u osnivanju hrvatskih franjevačkih misija, osobito u Spaldingu te se nastavio intenzivno baviti fotografijom.

Lipovac ga zbog toga naziva fotografom dvaju kontinenta te ističe kako je vrlo dragocjen kroničar američkog naseljavanja i stvaranja gradova.

Nakon Amerike Dujmović se vratio u Europu, a posljednjih deset godina života proveo je u Herceg Novom. Ondje je nastavio fotografirati, a dio portreta koje je snimio upravo u Boki danas je dio priče o njegovu radu.

Drugi dio priče odnosi se na Dragutina Antuna Parčića i njegovo djelovanje na području glagoljaštva.

Parčić je 1893. priredio misal koji će postati poznat kao Parčićev, odnosno *Barski misal*. Prvotno je bio pripreman za đakovačkoga biskupa **Josipa Jurja Strossmayera**, no političke okolnosti i Konkordat između Vatikana i Crne Gore utjecali su na njegov daljnji put. Pripremljeni rukopis poslužio je kao osnova za izdanje misala koji je dobio važnu ulogu u liturgijskome životu katolika u Crnoj Gori.

Lipovac je istaknula kako je upravo tim putem Parčić ostavio snažan trag i među Hrvatima u Crnoj Gori.

„Stanko Dujmović najviše ih je povezao preko fotografije, a Dragutin Anton Parčić preko misala koji je napravio 1893. godine.“

„Taj Parčićev već pripremljeni rukopis za misal poslužio je kao izdanje za *Barski misal* kojim su Hrvati katolici i Albanci katolici Crne Gore dobili mogućnost slavljenja liturgije na sebi bliskome staroslavenskom jeziku i na pismu koje je također, evo, posebno Hrvatima, bilo prvo nacionalno pismo.“

Tako se u jednoj priči našlo nekoliko vremenski udaljenih slojeva – glagoljaška tradicija, djelovanje franjevac, *Parčićev misal*, razvoj fotografije i život Stanka Dujmovića u Boki. Za Mirnu Lipovac upravo je mogućnost da se ta baština predstavi hrvatskoj zajednici u Crnoj Gori bila razlog više za dolazak.

„Nama je veselje i čast, barem ovim malim djelićem, biti ambasadorima hrvatske glagoljice, sada čak i hrvatske fotografije i donositi Hrvatima u Crnoj Gori nešto što možda nisu znali, a što im je sada predstavljeno te tako mogu dalje i sami nešto istražiti, naučiti i dodatno se međusobno povezati“, naglasila je Lipovac.

Za predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimira Dekovića važna je upravo povezanost tih sadržaja i ljudi koji su ih tijekom povijesti nosili.

„Najprije moram reći da sam zahvalan Društvu prijatelja glagoljice iz Republike Hrvatske, pogotovo predsjedniku Darku Žubriniću i tajnici Mirni Lipovac na dolasku ovdje. Za ovdašnju hrvatsku zajednicu iznimno je važno podsjetiti se velikana naše kulturne i duhovne povijesti, kao što su Parčić i Dujmović, koji su i ovdje ostavili značajan trag“, naglasio je Deković.

Dujmovićev grob, na kojem su posjetitelji iz Hrvatske izmolili Očenaš na glagoljaškom, postao je tako mjesto susreta sunarodnjaka s obje strane granice, ali i snažna poveznica iznimno vrijednoga kulturnog naslijeđa hrvatskoga naroda. prisutnih ■

„DNEVNIK PUTOVANJA – LIKOVNI ZAPIS“

„Dnevnik putovanja – likovni zapis“ nije samo dokument o mjestima koja je umjetnica posjetila. To je dokument o načinu na koji ih je doživjela. „Daleki gradovi su ljekoviti i oslobađajući“, kaže Eleonora. „Tamo idete bez balasta teških uspomena.“

Tekst: Jasmina Bajo
Foto: Haris Mekić

Samostalna izložba „Dnevnik putovanja – likovni zapis“ otvorena 17. rujna u Galeriji Pomorskoga muzeja Crne Gore u Kotoru, predstavlja 26 radova nastalih tijekom umjetničkih putovanja. Riječ je o djelima koja su u velikoj mjeri nastajala izravno na licu mjesta, u gradovima, ulicama, kućama i pejzažima koje je **Eleonora Apollonio Kocka** odabrala kao svoje motive.

Eleonora Apollonio Kocka rođena je 1978. godine u Kotoru. Diplomirala je slikarstvo na Fakultetu likovnih umjetnosti na Cetinju, u klasi profesora **Smaila Karaila**. Autorica je brojnih samostalnih izložbi diljem Crne Gore, sudjelovala je na 41. Zimskom salonu u Herceg Novom, a dobitnica je i nagrade za najbolji likovni rad nastao u Kotoru 2010. godine.

Ovogodišnja izložba za umjetnicu ima i posebnu simboliku. Nakon dva desetljeća ponovno izlaže u istom prostoru. Prije dvadeset godina tu se nalazila galerija „Ticijan“, kojom je rukovodio **Predrag Janković**.

Umjetnica je zahvalila Tajništvu za kulturu, sport i društvene djelatnosti Općine Kotor na financijskoj potpori koja joj je omogućila nabavu materijala i uramljivanje radova.

„Ova izložba predstavlja radove koji su nastali tijekom mojih putovanja. Većinom sam ih radila izravno na licu mjesta, a nešto i propratno pisala“, rekla je Eleonora.

U njezinu objašnjenju putovanja nema turističke užurbanosti niti potrebe da se novi gradovi predstave kao razglednice. Naprotiv, ona u njima traži prostor za predah, oslobođanje i novi pogled.

„Daleki gradovi su ljekoviti i oslobađajući. Tamo idete bez balasta teških uspomena. Vaše uspomene ne prijanja ju za njihove fasade, ne teku niz kaldrme i ne šapuću kroz njihove prozore“, navela je umjetnica.

U toj misli možda je sadržana i najvažnija odrednica njezina novoga ciklusa. Putovanje za Eleonoru nije samo promjena područja. Ono je promjena unutarnje perspektive.

Izložbu je otvorila povjesničarka umjetnosti i muzejska savjetnica **Radojka Abramović**, koja je istaknula posebnost činjenice da drugi put otvara Eleonorinu izložbu, i to upravo u prostoru u kojem je prije dva desetljeća predstavljala njezine radove.

U međuvremenu se, kako je Abramović navela, Eleonorino slikarstvo značajno razvilo.

Prije dvadeset godina umjetnica je uglavnom slikala prizore priobalja rodnog Prčanja — barke, kuće i mrtvu prirodu — izražene uz snažan, ekspresivan kolorit. Danas je njezin umjetnički pogled proširen na europske gradove i njihove različite kulturne i arhitektonske pejzaže.

Ipak, određena nit ostaje ista. Kuća, ulica, pejzaž, krov i prozor i dalje su njezini važni motivi. Promijenio se prostor, ali ne i potreba da se u njemu pronađe nešto intimno.

Prema riječima Abramović, današnji radovi pokazuju „proživljeniji“ umjetnički odnos prema prostoru, u kojem realni pejzaž postaje polazište za osobnu interpretaciju.

Abramović u svom tekstu objavljenom u katalogu ove izložbe detaljno analizira Eleonorin slikarski rukopis, odnos crteža i boje, kao i način na koji umjetnica arhitekturu europskih gradova pretvara u emocionalni i poetski prostor.

Ona posebno ističe specifičnost Eleonorina izraza, govoreći o „laganom vibriranju olovkom i bojom“ i poetskom odnosu prema predjelima koje umjetnica slika. Prema njezinu tumačenju, pred nama nije samo prikaz određenog mjesta, već svojevrsni slikarski dnevnik — zapis prostora uz emociju, osobno iskustvo i tehničku zrelost.

Jedan od najznačajnijih primjera u analizi slikarice Abramović ističe prizore Ruana u francuskoj Normandiji.

Eleonora promatra zbijene kuće i živopisnu normansku arhitekturu, ali ih ne predstavlja samo kao građevine. Upravo u tome Abramović prepoznaje važnu osobinu ovog ciklusa: arhitektura postaje nosilac značenja.

Prema njezinoj interpretaciji, kuće na Eleonorinim slikama simboliziraju tišinu, vrijeme i njegovu prolaznost, ali i sjećanje. One postaju „organizmi koji dišu i čuvaju tajne“, tiha staništa u kojima se odražavaju ljudski život, obiteljske priče i svakodnevne drame, ali i toplina doma i utočište od ubrzanog života.

U panoramama Ruana, kako dalje analizira Abramović, Eleonorino oko prepoznaje arhitektonski sklad, dok kolorit gradi prostor na granici između stvarnog i izmaštanog. Fasade, krovovi i tornjevi nižu se gotovo kao elementi kolaža, a ružičasti, crveni, oker i plavi tonovi grade atmosferu koja istodobno pripada stvarnom gradu i umjetničkoj unutarnjoj slici.

Posebno mjesto u tom ciklusu zauzima katedrala. Njezina romaničko-gotička arhitektura predstavljena je u detaljima, prozorima kroz koje prodire nebesko plavetnilo i okolno raslinje. Upravo taj odnos arhitekture, neba i zelenila daje slici dodatnu živost.

Abramović u katalogu posebnu pažnju posvećuje i drugim europskim gradovima koje je Eleonora pretočila u svoj likovni dnevnik.

U Sibiuu, gradu u Rumunjskoj i kulturnom središtu Transilvanije, umjetnicu privlače zbijene kuće i njihovi prozori. Povijesni slojevi grada, u kojem su se vjekovima susretali utjecaji Sasa, Rumunja i Mađara, u Eleonorinom slikarstvu ne pojavljuju se kao povijesna lekcija. Umjesto toga, fasade od cigle i kamena postaju emotivni prostor.

Abramović u svojoj analizi upravo u tim fasadama prepoznaje transformaciju arhitektonskog motiva u emociju. Grad se, prema njezinu tumačenju, iz vanjskog pejzaža pretvara u unutarnji doživljaj umjetnice.

Brno, grad u Moravskoj, donosi drukčiji ritam. Eleonora ne bira monumentalne građevine, već svakodnevnu panoramu ulice, fasade i rijetke prolaznike.

U interpretaciji rada slikarice Abramović upravo ističe taj izbor koji pokazuje senzibilitet umjetnice. Eleonoru privlači tišina grada, spoj prošlosti i budućnosti, prostor koji ne mora biti spektakularan da bi postao lijep.

U Gdanjsku, jednoj od najznačajnijih poljskih luka na Baltičkome moru, pažnju privlače kuće s brojnim prozorima i piramidalnim završecima, okupane nedefiniranom svjetlošću.

Abramović u svom tekstu posebno izdvaja Eleonorin likovni dijalog između arhitekture i prirode. Crkva, drveće, nebo i kuće ne pojavljuju se kao odvojeni elementi, već kao jedna vizualna cjelina.

Na putovanju različitim europskim gradovima, Eleonora paleta mijenja intenzitet, atmosferu i raspoloženje.

U prizorima Budimpešte, grada bogate arhitekture i povijesnog nasljeđa, fasade dobivaju zlatne i purpurne odsjaje. Svjetlost postaje gotovo samostalni likovni element.

U Grenoblu, gradu smještenom u dolini okruženoj francuskim Alpama, Abramović posebno uočava zlatnožute fasade s plavim i zelenim akcentima. U tim kolorističkim odnosima prepoznaje se snaga Eleonorina slikarskog izraza.

U svojoj analizi Abramović upućuje i na određene asocijacije s **Van Goghovim** odnosom prema boji i arhitekturi, ali Eleonorin izraz ostaje temeljen na njezinoj vlastitoj mjeri, jednostavnosti i neposrednosti.

Upravo ta smišljena jednostavnost, prema Abramović, daje njezinim slikama posebnu čar.

Jedna od najzanimljivijih karakteristika izložbe jest način na koji Eleonora koristi crtež i boju. Umjetnica vrlo dobro vlada crtežom, ali ga ne koristi da bi strogo ograničila formu. Crtež ostaje živ, intuitivan i slobodan, dok boja preuzima ulogu pojačivača emocije. To se posebice vidi na radovima bez naziva, izvedenim uglavnom u kombiniranim tehnikama. Na njima se pojavljuju intenzivne boje, veliki broj prozora i otvora, igra svjetlosti, zraka i kolorita. Potezi su slobodniji, a stvarni grad sve više prelazi u imaginativni prostor.

Abramović posebno izdvaja rad u kojem je sve gotovo utopljeno u tirkiznu boju, s ružičastim akcentima i jasno prepoznatljivim crkvenim zvonikom. U odnosu na reali-

stičnije gradske prizore, taj rad predstavlja snažniji iskorak ka slobodnoj slikarskoj emociji.

Različite tehnike — gvaš na akvarel-papiru, olovka na toniranom papiru, akvarel i olovka na akvarel-papiru — omogućile su umjetnici da istražuje upravo taj prostor između crteža i boje, realnog i doživljenog.

Kada se sagleda cijeli postav, postaje jasno da Eleonora Apollonio Kocka ne pokušava napraviti katalog gradova koje je posjetila. Ona ih pamti uz osjećaje.

Govori o putovanju kao o oslobođanju, o mogućnosti da se čovjek udalji od vlastitih uspomena i na trenutak pogleda svijet bez njihova tereta.

Abramović, s pozicije povjesničarke umjetnosti, analizira kako se to iskustvo oslobođanja pretače u sliku — u crtež, kolor, arhitektonsku formu, svjetlost i kompoziciju.

U tome je i posebna vrijednost „Dnevnika putovanja – likovnog zapisa“. To nije samo dokument o mjestima koja je umjetnica posjetila. To je dokument o načinu na koji ih je doživjela. „Daleki gradovi su ljekoviti i oslobođajući“, kaže Eleonora. „Tamo idete bez balasta teških uspomena.“

Nakon dvadeset godina, Eleonora se vratila u isti galerijski prostor, ali sa sasvim drukčijim iskustvom i likovnim rukopisom. Nekada je slikala svoje neposredno okruženje — Prčanj, barke, kuće i more. Danas slika europske gradove ■

KADA GLAZBA POSTANE NAČIN ŽIVOTA

Za mladog Kotoranina klavir nije samo instrument, već prostor u kome pronalazi sebe, emociju i način komuniciranja sa svijetom. On svojim talentom, predanošću i ljubavlju prema klasičnoj glazbi pokazuje da ozbiljan umjetnički put počinje puno prije velikih koncertnih nastupa sa svakim satom vježbanja, svakim novim djelom i izazovom. Tako je bilo od njegova prvog nastupa u Kotoru, u crkvi svetog Duha, gdje se po ozbiljnosti šestogodišnjeg dječaka vidjelo da to nije još jedan domaći zadatak, već nešto što voli i u čemu uživa. Pamtim njegov prvi nastup: stiliziran i dotjeran za podij, svojom malom interpretacijom na velikom koncertnom klaviru sa sigurnošću pokazuje da je pronašao svoj put. Tako je i danas - posvećen i predan korača putem uspjeha

Intervju vodila: prof. Marina Dulović
Foto: Jelena Milutin

Carlo Gjurgjević nedavno je nastupio na koncertu u Perastu, na 17. Festivalu gudača, s kolegicom sa studija iz Zagreba i Budimpešte, violinistkinjom **Veronikom Anđelić**, što je i bio povod za ovaj razgovor. Iako pripadnici Z-generacije, oni su ostali privrženi nimalo lakom putu i profesiji glazbenika. Nove generacije danas komuniciraju na drukčiji način, a umjetna inteligencija postala je nezamjenjiva alatka u mnogim poslovima. U klasičnoj glazbi, na sreću, još uvijek nije tako jer čitanje, izučavanje i interpretiranje starih partitura i vrijednosti koje su nastale prije nekoliko stoljeća neće biti lako zamijeniti. Također, duboko vjerujemo da će i zadovoljstvo javnog izvođenja u budućnosti ostati privilegij onih najupornijih koji zahvaljujući svom talentu imaju dar razumjeti glazbu i dijeliti s publikom trenutke koji obogaćuju um i uzdižu naše misli na pijedestal ljepote i uzvišenosti.

Carlo i Veronika su komornim muziciranjem potvrdili reputaciju umjetnika čiji nastupi spajaju mladenačku emociju i virtuosno zrelu interpreta-

ciju. Na programu su bila djela **Dvoržaka, Brahmsa i Bartoka**. Od prvih taktova bilo je jasno da se pred publikom nalazi izvođački duo koji glazbu ne promatra kao tehnički zadatak, već kao prostor za uzajamno davanje i duboko promišljanje. Interpretacija mlade violinistkinje nosila je istodobno nježnost i unutarnju snagu, a Carlova klavirska dionica bila je čvrst oslonac i ravnopravan dio glazbenog dijaloga. Njihovo muziciranje izražavalo je sigurnost, osjećaj za stil i pažljivo oblikovanje fraze. Upravo ta ravnopravnost između violine i klavira predstavljala je jednu od najljepših karakteristika koncerta u Perastu. Posebna vrijednost njihova nastupa bila je izražena u načinu na koji su dvoje mladih umjetnika uspjeli približiti različite nijanse romantičarskog izraza publici. Perast je toj priči dao dodatnu dimenziju, a zvuk violine i klavira u prostoru crkve svetoga Nikole, okružene poviješću i tišinom drevnoga grada, djelovao je gotovo nestvarno. U takvom ambijentu glazba je postala dio nas, poklon u vrućini ljetne noći,

koji smo ponijeli sa sobom kao najljepši dar.

Rođen u talijanskome gradu Martina Franca, Carlo svoj umjetnički put gradi od Kotora i Tivta preko Zagreba i Budimpešte, gdje trenutno završava petu godinu studija na Glazbenom sveučilištu „Franz Liszt“ u Budimpešti.

Kada si prvi put osjetio da klavir nije samo instrument već nešto mnogo više?

Kao dječak sam shvatio da jako volim glazbu i da ona postaje sastavni dio mog života i osvijestio sam to da klavir postaje moja svakidašnjica. Uvijek sam volio što stalno dobivam nove izazove, ambicije, želje i ciljeve i bez toga ne mogu ni danas. Naravno da je klavir za mene nešto više, smatram da je biti pijanist više od običnog posla, to je zaista jedan poziv - poziv na svakodnevni napredak i veliku posvećenost i beskompromisnu strast i ljubav prema glazbi.

Tko je najviše utjecao na tvoj početak, glazbeni razvoj i napredak?

Na moj početak najviše je utjecao moj pokojni otac, **Poly Gjurgjević**. On

se i sam bavio glazbom i to me je jako motiviralo da krenem ovim putem. Prvih nekoliko godina on mi je pomagao u vježbanju, toga se uvijek rado sjetim. Upoznao me je sa stvaralaštvom raznih skladatelja, izvođača i polako mi prenosio ljubav prema glazbi.

Koliko su potpora obitelji i izbor pedagoga bili važni za tvoj put?

Jako sam zahvalan što sam imao niz vrhunskih pedagoga uz sebe, te konstantnu potporu obitelji. Svjestan sam da je to jedan veliki blagoslov i jako sam zahvalan. Imati prave ljude oko sebe mladoj osobi puno znači i golem je „vjetar u leđa” u svakom smislu.

Kako si kao dijete doživljavao disciplinu glazbenog školovanja, koliko rada stoji iza tvoga dosadašnjeg uspjeha?

Kao dijete znao sam da svaki dan moram vježbati klavir. U ranijim godinama nije bilo ekstremnih sati vježbanja. Kako su godine prolazile, repertoar je postajao zahtjevniji i prirodno je da se broj sati znatno povećao. Naravno da iza mene stoji mnogo godina rada, nastojim svakim danom postajati bolji i zreliji glazbenik. Mijenjaju mi se interesi, glazbeni ukus, pa tako nerijetko i moj pristup klaviru i glazbi. Maksimalno koristim vrijeme na glazbenoj akademiji da istražujem, eksperimentiram i konstantno nadograđujem svoj rad.

Tko su ljudi koji su te definirali kao umjetnika?

Prije svih moj dragi profesor **Oleksij Molčanov**. Njemu dugujem jako puno, nesebično mi je davao svoje znanje na raspolaganje više od sedam godina mog školovanja i mnogo sam naučio od njega. I nakon dvanaest godina našeg poznanstva, on je još uvijek osoba koja me jako inspirira i od koje rado primam savjete i kritike. Mogu sa sigurnošću reći da je za mene puno više od profesora, na njega gledam kao na člana obitelji. Kod profesora **Vladimira**

Babina učim od 2021. na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu, a seminare sam pohađao i ranije. Još od ranih natjecanja, seminara tijekom srednje škole, preko akademije, on je osoba koja mi je pružila mnogo znanja, discipline, motivacije i najiskrenije podrške na kojoj sam mu beskrajno zahvalan.

László Baranyay je profesor u čijoj sam klasi od 2024. godine u Budimpešti na Glazbenom sveučilištu „Franz Liszt“. Velika mi je čast učiti od osobe koja je školovala niz svjetski priznatih pijanista i profesora. Od malih nogu želio sam otići u inozemstvo i učiti od autoriteta i umjetnika poput moga trenutnog profesora i jako sam ponosan i zahvalan što mi se to ostvarilo. **Bojan Martinović** je moja velika inspiracija već dugi niz godina, puno sam naučio od njega i iznimno mi znači njegova konstantna iskrena podrška. Iako nikada nisam studirao kod njega, on znatno utječe

na moj razvoj još od srednje škole. **László Borbély** bio je moj profesor tijekom prošle akademske godine i on je definitivno osoba koja je jako ubrzala moj razvoj. Tijekom suradnje s njim značajno sam proširio svoje vidike, repertoar i naučio vrlo mnogo.

Koliko je važno da uz tehničku preciznost u svom izvođenju prenešete i emociju i dio svoje ličnosti?

Tehnika je temeljni i neizostavni dio pijanizma, bez tehnike ne može se svirati niti se emocije mogu prenijeti na pravi način. Tehnika i prenošenje emocija ne trebaju se nužno odvajati jedno od drugog, jer je tehnika ta koja omogućuje naš izražaj. Čak i u tehnički najzahtjevnijim djelima, recimo **Lisztovim** (koji je smatran za jednog od najvirtuoznijih pijanista i skladatelja), ipak je glazbena ideja uvijek na prvome mjestu. Ispravnom tehnikom također se dobiva vlastiti zvuk, što je jedna od najbitnijih komponenti ličnosti jednoga glazbenika.

Koliko se tvoj život razlikuje od života vršnjaka? Koji su tvoji interesi izvan klavira i klasične glazbe? Kakav je Carlo u privatnom životu?

Ne vjerujem da se moj život znatno razlikuje od života mojih vršnjaka. Naravno da postoje odricanja, ali to je moj izbor. Ono što mi je najvažnije u privatnom životu je provođenje vremena s obitelji i bliskim ljudima. Obično u slobodno vrijeme izlazim s prijateljima, pratim nogomet, čitam i nastojim pronalaziti vrijeme za tjelesne aktivnosti.

Kada zamisliš sebe za deset godina, što vidiš? Kakav pijanist i umjetnik želiš postati? Privlači li te više pedagogija ili koncertni podij?

Teško mi je imati sasvim jasnu sliku sebe za deset godina. Jednako me privlači izvođačka karijera i pedagogija. Volim konstantno raditi na velikim repertoarima i velika mi je želja preko nastupa dijeliti moje ideje i ljubav prema djelima koje sviram. Što se pe-

dagogije tiče, smatram da nema većeg zadovoljstva i priznanja od uspješnog prenošenja znanja učeniku. Bila bi mi čast usmjeravati učenike i studente, i radio bih to od srca. Siguran sam da ću za deset godina, u kojoj god poziciji budem, raditi ovaj posao s radošću i da ću se još uvijek neumorno razvijati, učiti i napredovati.

Glazba je subjektivna vrsta umjetnosti, nestalna i promjenjiva. Često se veže uz ideju preciznosti, strogoće i savršenstva. Zbog toga nastaje i određeni pritisak, no ima li slobode u klasičnoj glazbi i koliko je ona primjenjiva?

Istina je da je glazba subjektivna, ali nerijetko sam čuo savjete da treba svirati „objektivnije”. Danas je standard puno drukčiji nego u prošlom stoljeću, interpretacijske slobode je puno manje, isto kao i individualnosti pijanista. Izvođača i profesora je sve više i teško se istaknuti. Nerijetko glazbenici imaju osjećaj da je za veli-

ki broj djela „sve rečeno”. Ne treba se izdvajati pod svaku cijenu. Određena pravila postoje. Sloboda je definitivno dopuštena i poželjna, hoće li biti prihvaćena, to ovisi o tome koliko je izvođač uvjerljiv, ali i to može biti subjektivno. Za uspjeh u umjetnosti pravila nikada nisu postojala, nikada nije postojao „siguran put do uspjeha” i čvrsto sam uvjeren da će tako i ostati.

Kada govoriš o dobrom izvođenju, što je presudno za to?

Presudni su mi prije svega emocija, atmosfera i dobar ukus. Kada slušam glazbu, bilo klasičnu ili zabavnu, najbitnije mi je da mi probudi određene emocije. Zato preferiram pijaniste poput **Richtera, Sokolova, Schiffa** i sličnih.

Što misliš o modernim glazbenim hibridima u mainstream muzici? Privlači li te to?

Ne slušam previše najmoderniju glazbu, naravno da sam zbog društva upoznat s našim trapom i slično. Mi-

šljenja sam da glazbu ne treba osuđivati bez obzira na „kvalitetu”. Svrha zabavne glazbe je, kao što sama riječ kaže, pružiti ljudima zabavu. Od zabavne glazbe najčešće slušam „našu” - domaću. Ako ne slušam klasičnu ili vježbam, najbolje se opustim uz nama dobro poznate melodije i stihove.

Po kojoj emociji ćeš pamtiti nastup na Festivalu gudača u Perastu?

Nastup na Festivalu gudača u Perastu bio mi je poseban. Dugo nisam nastupao toliko blizu kuće i jako sam se radovao nastupiti u Perastu. Posebno mi je drago što sam prvi put održao koncert sa svojom dragom prijateljicom i kolegicom violinistkinjom **Veronikom Anđelić**. Pamtit ću ga po srdačnoj publici i dragim ljudima koji su mi došli na koncert. Jako sam zahvalan na povjerenju direktorice **Marine Dulović**, koja mi pruža iskrenu podršku od mojih najranijih početaka ■

PJESMA PONOVO OKUPILA NAŠE

Posebnost smotre upravo je mjesto na kojem se održava. Otok Gospe od Milosti, izdvojen od svakidašnjice i okružen morem, stvara prirodnu pozornicu na kojoj klapski glas dobiva dodatnu snagu. U takvom prostoru pjesma nije samo glazbeni nastup, nego i svojevrsni razgovor s ambijentom, tradicijom i ljudima koji su je desetljećima prenosili

Tekst i foto: Nikola Dončić

Četvrta smotra klapske pjesme „Još se digod skupe naši“ održana je sinoć na pitoresknome bokokotorskom otočiću Gospe od Milosti u Tivtu, okupivši oko 800 posjetitelja mahom iz Tivta, Kotora i Bara, ali i strane goste.

U ozračju otoka, koji klapskoj pjesmi daje autentičnost, susreli su se tradicija, glazba i zajedništvo, a ovogodišnja smotra donijela je i posebno vrijedan novitet – prvi put na njoj nastupili su laureati ovogodišnjeg, jubilarnog 60. Festivala dalmatinskih klapa u Omišu.

Publika je imala prigodu čuti klapu „Kaše“ iz Dubrovnička, dobitnika Zlatnog štita grada Omiša i prve nagrade žirija, klapu „Dežgracija“, koja je osvojila Zlatni štit u kategoriji mješovitih klapa te žensku klapu „Merla“ iz Dugopolja, dobitnicu Zlatnog leuta i prve nagrade publike. Na Gospi od Milosti nastupila je i klapa „Ošjak“ s Korčule, dugogodišnji prijatelj Bokeljske udruge muzičara „A Cappella“, dok su domaće snage odlično predstavljale ženska klapa „Bellezza“ iz Tivta te dječje klape „Fiori“ i „Fiorellini“ iz Muzičke škole Tivat, koje su oduševile publiku svojim glasovnim umijećem.

Smotra, koju organizira Bokeljska udruga muzičara „A Cappella“, od svojega je osnutka usmjerena na očuvanje, promociju i afirmaciju klapske pjesme kao autentičnog dijela kulturnog naslijeđa Boke kotorske. Istodobno, svojim sadržajem povezuje tradiciju s kulturnom i turističkom ponudom Tivta, potvrđujući kako kulturna baština može biti prostor susreta, suradnje i povezivanja.

Posebnost smotre upravo je mjesto na kojem se održava. Otok Gospe od Milosti, izdvojen od svakidašnjice i okružen morem, stvara prirodnu pozornicu na kojoj klapski glas dobiva dodatnu snagu. U takvom prostoru pjesma nije samo glazbeni nastup, nego i svojevrsni razgovor s ambijentom, tradicijom i ljudima koji su je desetljećima prenosili.

U uvodnom obraćanju voditeljica programa **Antonela Stjepčević** podsjetila je na riječi **Ludvika Kube**, češkoga glazbenog etnografa, slikara i folklorista, koji je još 1892. godine Boku opisao kao „blagoslovljenu zemlju“. Kuba je tijekom boravka u Boki prikupio i od zaborava sačuvao više od 300 narodnih pjesama, napjeva i tekstova, čime je,

kako je istaknuto, ostavio vrijedan trag u dokumentiranju nematerijalne kulturne baštine ovog prostora.

Upravo je očuvanje od zaborava jedna od temeljnih poruka smotre. Klapska pjesma, istaknuto je, nije samo glazbena izvedba, nego spona s ambijentom i tradicijom te način da se sačuva ono što određuje jednu zajednicu. Nekada je nastajala spontano – oko kuće, na gumnu, u polju, konobi ili na raskrižju kaleta. Pjevalo se, nazdravljalo i slavilo život, prijateljstvo i ljubav prema vlastitom prostoru.

Zato je i današnje njegovanje klapske pjesme više od čuvanja glazbenoga oblika. Ono znači očuvanje uspomena, stvaranje novih prijateljstava i prenošenje vrijednosti budućim generacijama. U vremenu brzih promjena i novih trendova, poruka smotre jest da upravo okupljanje oko pjesme, tradicije i prijateljstva može biti način da zajednica ostane vjerna sebi.

Ovogodišnji program dodatnu je vrijednost dobio sudjelovanjem klapa iz Hrvatske. Njihov dolazak u Tivat pokazao je da zajednička ljubav prema klapskoj pjesmi i

kulturnom naslijeđu ne poznaje administrativne granice. Posebno je značajna suradnja s Festivalom dalmatinskih klapa Omiš, koja je ove godine dobila novu dimenziju nastupom njegovih laureata.

Ravnatelj Festivala dalmatinskih klapa Omiš **Mijo Stanić** čestitao je organizatorima, posebno Bokeljskoj udruzi muzičara „A Cappella“ i njezinu timu, istaknuvši velik broj posjetitelja kao potvrdu kvalitete i truda uloženog u organizaciju. Podsjetio je kako organizatori iz Tivta već godinama dolaze u Omiš i sudjeluju na različitim klapskim smotrama, pokazujući predanost klapskoj pjesmi.

Projekt smotre u Tivtu pokrenut je prije četiri godine, a ovogodišnjim uključivanjem Festivala dalmatinskih klapa Omiš suradnja je podignuta na novu razinu. Stanić je izrazio uvjerenje da će se ona nastaviti i razvijati, uz mogućnost da u budućnosti u Tivat dolaze i druge najbolje klape, dobitnice zlatnih odličja u muškoj, ženskoj i mješovitoj konkurenciji.

Omiški festival ove godine obilježava 60 godina postojanja, a tijekom njegove povijesti na njemu su sudje-

lovala i klapa iz Crne Gore, Slovenije te Bosne i Hercegovine. Stanić je ovom prigodom pozvao ovdašnje klapa da se ponovno prijave na audicije i vrate na omišku festivalsku pozornicu. Podsjetio je i na značaj Omiškog festivala za klapsku pjesmu, koja je zahvaljujući njegovu dugogodišnjem djelovanju 2012. godine uvrštena na UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine.

Poseban trenutak večeri bio je nastup klapa „Kaše“ iz Dubrovnika, koja je izvela i pjesmu posvećenu Perastu. Voditelj klapa **Vicko Dragojević** tom je prigodom naglasio posebnu povezanost klapa s tim bokeljskim gradom, čime je i uz glazbu potvrđena povezanost dviju obala.

Među nazočnima bili su veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, predsjednik Skupštine općine Tivat **Miljan Marković**, tajnica Tajništva za društvene djelatnosti **Olivera Mišković Vidojević** te don **Ante Dragobratović**, župnik Perasta.

U ime organizatora, **Vedran Čule** i **Melita Brkan** zahvalili su svim sudionicima, publici i svima koji su pomogli u organizaciji, posebno domaćinu **don Ivu Čoriću**. Za do-

prinos realizaciji i promociji smotre plakete zahvalnosti dodijeljene su upravo njemu, Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Radio-televiziji Crne Gore, novinaru **Miomiru Marošu** i voditeljici Antoneli Stjepčević. Plakete su dodijeljene i svim klapama koje su sudjelovale na ovogodišnjoj smotri, kao i vlasnicima broda „Katica“ i trvki „Una Montenegro“.

Smotra je održana pod pokroviteljstvom Općine Tivat i Turističke zajednice općine Tivat, uz potporu Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Kotorske biskupije te brojnih sponzora.

Na poziv klapa „Ošjak“, sudionici su zapjevali poznatu „Bodulsku pjesmu“, iz koje je i preuzet stih „Još se digod skupe naši“ – naziv smotre koja je i ove godine u Boki okupila ljubitelje klapske pjesme, tradicije i zajedništva. Don Ivo Čorić ispratio je posjetitelje s otoka, zahvalivši na dolasku i pozvavši ih da se ponovno vrate.

Ako je suditi prema atmosferi četvrte smotre, čini se da je Gospa od Milosti već postala mjesto na kojem se naši doista okupljaju ■

„ZELENI AKORDI ZA RANJENU OBALU“

Humanitarni koncert poslao je snažnu poruku: čuvajmo ono što volimo. Svaki ton, svaki glas i pljesak bio je dio zajedničke humanitarne priče koja je imala cilj pomoći našim ljudima i pokazati odgovornost za očuvanje obale te istaknuti važnost suživota generacijama koje dolaze. Omiš i Boka govorili su istim jezikom, jezikom nade, a prilog humanih ljudi bio je više od pomoći – bila je to poruka da nam je stalo

Tekst i foto: prof. Marina Dulović

Glazba nas spaja, priroda obvezuje, a humanost ostaje. Omiš i Boku povezuje mnogo više od plavetnila Jadrana - vjekovima jedinstven prostor, pjesma, kultura i zajednička odgovornost prema prirodi i uzajamno davanje učinili su da mislimo jedni na druge.

Tako je bilo i na humanitarnoj večeri u đardinu Samostanskog kompleksa svetoga Nikole na Prčanju. Koncert klapa nosio je poruku solidarnosti, a svaka pjesma bila je doprinos zajedničkoj ideji otvorenog srca - podsjetnik da se velike ideje rađaju iz malih iskrenih koraka, iz jednoga glasa, jedne pjesme i jedne pružene ruke.

Organizatori su bili Međunarodni festival klapa Perast, u suradnji sa Župom Rođenja Blažene Djevice Marije Prčanj i uz podršku Kotorske biskupije. Nastupile su klape: Bisernice Boke, Maris, Incanto, Bokelji, Camerton, Gašleri i Bellezze.

U prekrasnome prčanjskom ambijentu, gdje se u prirodi sjedinio kamen i mediteransko raslinje, večer je vodila na svojstven način i „po bokeški“ **Dolores Fabijan Bonić**. U ime organizatora perisutne je pozdravila predsjednica Međunarodnoga festivala klapa Perast **Tina Braić Ugrinić**, koja je zahvalila nekadašnjem članu Upravnoga odbora Festivala **Antunu Vihu** za ideju i inicijativu da pjesmom pomognemo ugroženima u Omišu, kao i **don Željku Paskoviću** na mogućnosti da se koncert održi na Prčanju. Poznati humanitarac i dobrotvor don Željko svoju humanost iskazuje i radom u vatrogasnom društvu, kao i putem Caritasa Kotorske biskupije gdje njegova posvećenost dolazi svakodnevno do izražaja.

„Večeras nas nije okupila samo pjesma i druženje, nego ono najljepše u ljudima - solidarnost i empatija. Naš humanitarni koncert nosi naziv 'Zeleni akordi za ra-

njenu obalu - Omiš i Boka kotorska'. Za tragediju kakva je zadesila Omiš u nedavnim požarima granice nam ne smiju biti prepreka. Klapskom pjesmom želimo pružiti podršku onima koji su pretrpjeli najveće gubitke. Dio sredstava od večerašnjih ulaznica i vaših donacija usmjerit ćemo i za dvodnevni smještaj dvaju hrabrih pilota koji su svojim nadljudskim naporima gasili požare na širem području Boke kotorske. Na ovaj način, kao zajednica, želimo im uputiti jedno veliko, duboko i iskreno hvala. Preostali dio donacija bit će upućen izravno za pomoć stradalim obiteljima u Omišu, kao i za obnovu crkve svetoga Petra koja je izgorjela na Pelješcu. Prijateljstvo i veze Boke i Omiša traju dugo, a mi ih večeras obnavljamo i učvršćujemo klapskom pjesmom koja neraskidivo vezuje naša dva prostora“, istaknula je Braić Ugrinić.

SNAŽA SURADNJA OMIŠKOGA I PERAŠKOGA FESTIVALA

Festival dalmatinskih klapa Omiš od samog osnivanja Festivala u Perastu bio je svojevrsni uzor i referentna tačka za klapsko pjevanje. Oba festivala njeguju *a cappella* klapsko pjevanje, a ljudi okupljeni oko Festivala dalmatinskih klapa Omiš, vrsni poznavatelji dalmatinske klapske scene, kontinuirano sudjeluju u izgradnji peraškoga festivala.

Klape iz Omiša rado su viđeni gosti u peraškome „krugu“, jer zajednička kulturna osnova Boke i Dalmacije potvrđuje sustavni rad na očuvanju starih napjeva, ali i stvaranju novih klapskih pjesama. Veza je danas još izraženija uz mlade klape gdje poznati stručnjaci i voditelji dalmatinskih klapa dolaze i rade na seminarima s klapama iz Crne Gore, koje idu uzlaznom putanjom i potvrđuju da klapsko pjevanje u Crnoj Gori i te kako ima svoju budućnost. Prijatelji Festivala klapa u Perastu dugi niz godina su i poznati klapski stručnjaci s kojima Festival sarađuje: **Joško Čaleta, Nikola Buble, Jakša Primorac, Dražen Mladin, Duško Šarac, Duško Tambača, Krešimir Magdić, Jakša Fiamengo, Jure Šaban Stanić** te **Jasminko Šetka**.

Don Željko Pasković obratio se publici biranim riječima, duhovno i uzvišeno. Koristeći biblijske zapise kao polazište za pitanja o duhovnosti, istaknuo je: „Vatra je najčistiji simbol koji postoji, iskra božanske ljubavi usađena u svakome od nas. Svjetlost koja razgoni mrak i toplina koja oživljava dušu. Ona je ono sveto ognjšte koje vjekovima ujedinjuje i spaja obitelji, mjesto gdje se prelamaju molitva, tradicija i zajedništvo, mjesto gdje se griju i tijelo i srce. Vatra je ljubav koja gori u nama, ona sila koja nas tjera da volimo, stvaramo i trajemo. Ali u trenucima koji su iza nas, vidjeli smo i njezino drugo strašno, užasno lice. Vidjeli smo vatru koja se pretvorila u destruktivnu silu, u nemilosrdnu stihiju koja ruši, guta i ostavlja puštoš. Svjedočili smo toj razornoj sili i zato smo večeras ovdje da pružimo ruku onima kojima je to sada najpo-

trebnije. Naša prva i najdublja misao ide obitelji iz Omiša čije je toplo obiteljsko ognjište grubo prekinuto, uništeno, a čiji članovi se u ovim trenucima bore na respiratoru za onaj najvrjedniji dar – za svoj život i svaki novi udisaj. Naša pomoć večeras ide i za obnovu crkve svetoga Petra na Pelješcu, svetoga mjesta mira i molitve koja je ova bezumna stihija teško uništila ostavljajući nas u tišini pred srušenim zidovima koje oni moraju ponovno podići. Vatra je uništila domove i zidine, ali je probudila onu drugu neuništivu vatru – vatru ljudske solidarnosti. Ta bliskošću nošena želja da se pomogne preletjela je granice, zbrisala daljine i večeras nas spojila u jedno jedinstveno biće“, istaknuo je don Željko Pasković.

Koncertu je uz brojnu publiku, ljubitelje klapskog pjevanja i humanih ljudi, nazočio veleposlanik Republike Hr-

vatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić** i zastupnik u Skupštini Crne Gore **Tonči Janović**.

Večer je završila pašticom „ala maka“, u atriju Samostanskog kompleksa svetoga Nikole, uz ljubaznost domaćina koji su prekrasni prčanski ambijent upotpunili mirisom domaćih začina za nezaobilaznu mediteransku deliciju – paštašutu.

Humanitarni koncert poslao je snažnu poruku: čuvajmo ono što volimo. Svaki ton, svaki glas i pljesak bio je dio zajedničke humanitarne priče koja je imala cilj pomoći našim ljudima i pokazati odgovornost za očuvanje obale te istaknuti važnost suživota generacijama koje dolaze. Omiš i Boka govorili su istim jezikom, jezikom nade, a prilog humanih ljudi bio je više od pomoći – bila je to poruka da nam je stalo ■

ANTO I MARIJA PROSLAVILI 60 GODINA BRAKA

Svoj veliki jubilej obilježili su i u Župi svetoga Petra u Bogdašićima, gdje su obnovili svoje bračne zavjete, potvrdivši još jednom obećanje koje su jedno drugome dali prije šest desetljeća. Posebnu radost i simboliku ovome događaju dao je i blagoslov pape Lava XIV., koji su primili u povodu svoga jubileja

Tekst i foto: Radio Dux

Postoje ljubavne priče koje se ne mjere samo riječima, već godina-
ma, zajedničkim uspomenama,
izazovima i trenucima koji se dijele u
životu. Jedna takva priča pripada **Anti i
Mariji Božinović**, koji su sa svojom obi-
telji proslavili vrijedan i rijedak jubilej
– 60 godina braka.

Šezdeset godina zajedničkoga ži-
vota puno je više od brojke. To je šest
desetljeća ljubavi, razumijevanja, str-
pljenja, zajedničkih radosti i onih težih
trenutaka koje je život donosio. To je
svakodnevno biranje jedno drugoga –
ponovno i ponovno.

Svoj veliki jubilej obilježili su i u Župi
svetoga Petra u Bogdašićima, gdje su

obnovili svoje bračne zavjete, potvrdivši
još jednom obećanje koje su jedno dru-
gome dali prije šest desetljeća. Poseb-
nu radost i simboliku ovom događaju
dao je i blagoslov **pape Lava XIV.**, koji su
primili u povodu svoga jubileja.

U vremenu u kojemu se ljubav po-
nekad olako shvaća, u kojemu se na
prve teškoće često zaboravlja na obe-
ćanja koja smo dali, Anto i Marija svo-
jim su životom pokazali da prava lju-
bav nije samo osjećaj. Ona je odluka,
trud, oprost, poštovanje i spremnost
da se zajedno prođe kroz sve što život
donesе.

Njihov dijamantni pir zato nije samo
obiteljsko slavlje. On je i lijepa poruka

svima nama – da ljubav može trajati,
da vrijedi čuvati ono što imamo i da se
najljepše životne priče grade polako,
dan po dan.

Anto i Marija danas mogu pogle-
dati iza sebe i vidjeti 60 godina za-
jedničkoga puta. A ispred njih ostaje
ono najvrjednije – obitelj, uspomene
i ljubav koju su desetljećima stvarali i
čuvali.

Neka njihovih 60 godina bude pod-
sjetnik na to da ljubav nije nešto što
se podrazumijeva, nego nešto što se
svakoga dana njeguje. Čestitamo Anti i
Mariji na velikome jubileju i želimo im
još mnogo zajedničkih, zdravih i rado-
snih godina ■

BUDVANSKA KOMBINACIJA CASANOVE, JAMESA BONDA I BARUNA MÜNCHAUSENA

„Možda je upravo zbog obilja različitih biobibliografskih podataka o Zanoviću u našoj ne samo općoj, nego i kulturnoj javnosti razmjerno nepoznata činjenica da se ime toga Budvanina bilježi u jednome od najglasovitijih romana 20. stoljeća, u romanu *Berlin Alexanderplatz* njemačkoga književnika Alfreda Döblina, objavljenom 1929.”

Tekst: dr. sc. Domagoj Vidović
Foto: Meta

Ove se godine obilježava 275. obljetnica rođenja i 240. obljetnica smrti **Stjepan Zanovića**, hrvatskoga književnika i pustolova iz Budve, svojevrsne kombinacije **Casanove**, **Jamesa Bonda** i baruna **Münchausena**.

Stjepan Zanović rodio se u Budvi 18. veljače 1751. Taj se neobičan svat lažno predstavljao kao nasljednik **Skenderbega**, car **Šćepan Mali**, grof **Warta**, potomak **Petra Velikoga**, vojvoda **svetoga Save**, despot **Gruđe**, gospodar **Babindola** itd. Družio s **Casanovom**, ali je i hinio da je napisao **Rousseauova** djela živeći između ložnica svojih ljubavnica i kockarnica.

„Njegova biografija i njegov opus iskupljuju svu dosadu zaslužnih mu prethodnika“, nadahnuto će ga (kao da sebe gleda, rekao bih) opisati **Slobodan Prosperov**

Novak, *enfante terrible* hrvatske književnosti, rođen točno dvjesto godina nakon Zanovića. Novak će nam uzgred otkriti i kako se Zanović nudio američkome Kongresu da postane američkim kraljem te kako je iznio zamisao o gradnji Kipa slobode.

Ove se godine također obilježava i 250. obljetnica objave Zanovićevega djela *Turska pisma*, koji **Aleksandar Radoman** drži prvim romanom na području Crne Gore. Pritom treba naglasiti kako je taj roman napisan 157 godina prije prvoga crnogorskog romana *Nevidbogi Rista Ratkovića*. Kad smo već u nazdravičarskome raspoloženju, napomenimo i kako će za dvije godine biti točno stotinu godina otkad je hrvatski književnik **Mirko Breyer** objavio roman o obitelji Zanović pod naslovom *Antun conte Zanović i njegovi sinovi*.

Alfred Döblin

Berlin Alexanderplatz

Die Geschichte vom
Franz Biberkopf

Alf. Döblin

1929

S. Fischer Verlag / Berlin

Zanović u svjetskome klasiku

Možda je upravo zbog obilja različitih biobibliografskih podataka o Zanoviću u našoj ne samo općoj, nego i kulturnoj javnosti razmjerno nepoznata činjenica da se ime toga Budvanina bilježi u jednome od najglasovitijih romana 20. stoljeća, u romanu *Berlin Alexanderplatz* njemačkoga književnika **Alfreda Döblina**, objavljenom 1929., dakle gotovo istodobno s Breyerovim romanom. Zanović se spominje već u prvome poglavlju romana kad glavni lik Franz Biberkopf, nakon što je izišao iz zatvora odsluživši četverogodišnju kaznu zbog ubojstva svoje djevojke Ide, iz usta dvaju Židova sluša Zanovićevu životnu priču. Ime su i prezime toga Budvanina u romanu zapisani njemačkim slovopisom: Stefan Zannowich.

Koliko je Döblin iscrpno poznao Zanovićev životopis i rodoslovlje, pokazuje sljedeći ulomak u prijevodu **Snješke Knežević**: „Iz Albanije je bio Zannowich i pošao je u Veneciju. Znao je on zašto to ide u Veneciju. Jedni idu iz grada u selo, drugi sa sela u grad. Na selu ima više mira, ljudi prevrnu svaku stvar s ove na onu, možete govoriti satima i, ako imate sreću, zaradili ste nekoliko pfeninga. U gradu, i ondje je teško, ali ljudi stoje bliže jedni uz druge i nemaju vremena. Ako nije ovaj, onda je onaj. Nemaju volove, nego brze konje s kočijama. Gube i dobivaju. Znao je to stari Zannowich. Najprije je prodao što je imao, kod sebe, a onda je uzeo karte i igrao s ljudima. Nije baš bio častan čovjek. Napravio je posao od toga što ljudi u gradu nemaju vremena i hoće se zabaviti. On ih je zabavljao. I to ih je koštalo teškog novca. Prevarant i varalica na kartama bio je stari Zannowich; ali je imao glavicu. Sa seljacima mu je bilo teško, ovdje je živio lakše. Išlo mu je dobro. Sve dok jedan nije mislio da je prevaren. No, na to stari Zannowich nije mislio. Bilo je batina, policija i napokon je stari Zannowich sa svojom djecom morao uhvatiti maglu. Venecijanski mu je sud bio za petama, a sa sudom, mislio je starac, ne bih želio imati posla, oni me ne razumiju, oni ga nisu mogli ni uhvatiti. Imao je i konje i novca i opet se smjestio u Albaniju, kupio je dobro, čitavo selo, a svoju je djecu poslao u visoke škole. I kad je bio sasvim star, umro je mirno i poštovan. To je bio život starog Zannowicha. Seljaci su plakali za njim, ali on ih nije volio, jer je uvijek mislio na vrijeme kad je stajao pred njima sa svojim tričarijama, prstenjem, narukvicama, nizovima koralja, oni su ih okretali s ove na onu stranu i opipavali i na kraju bi otišli i ostavljali ga na cjedilu.“

Otac Stjepana Zanovića, **Antun**, uistinu se s obitelji iz Budve (koja se nalazila u Mletačkoj Albaniji) preselio u Veneciju gdje je imao gostionicu, ali se u Budvu vratio zbog više počinjenih prevara. Uloženi novac uložio je, među ostalim, i u školovanje djece u Padovi („Znate kada je otac grm, onda bi on da mu sin postane drvo.“).

„On će opet učiniti Albaniju velikom“

U sljedećim se ulomcima Döblinovi likovi posvećuju samome Stjepanu. Isprva mu opisuju narav: „Ljudi su se posvuda lijepili za njega. Imao je ključ za svako srce. (...) a u Crnoj Gori su ga primili kao grofa i kneza. Ne bi mu vjerovali da je rekao: moj se otac zove Zannowich, mi smo iz Paštrovića iz sela, a moj je otac ponosan na to! Ne bi mu vjerovali, pa je nastupio kao plemić iz Padove i izgledao je kao da je netko i poznavao je sve. I tako je rekao Stefan i smijao se: neka bude po vašem. I govorio je ljudima da je bogat Poljak, što su oni i mislili, barun Warta, i oni su se radovali i on se radovao.“ Zatim se u romanu nastoji otkriti tajna njegova uspjeha u zavaravanju ljudi: „Vi mislite da su imali mozak, bili su pametni. Ali i drugi su bili pametni i nisu dospjeli na osamdeset godina tako daleko kao Stefan sa dvadeset. Jer glavno na čovjeku su oči i noge. Čovjek mora vidjeti svijet i uputiti se u njega. Čujte onda što je učinio Stefan Zannowich, koji je vidio ljude i koji je znao kako se malo treba bojati ljudi. Pogledajte, kako poravnavaju čovjeku put, kako pokazuju put gotovo slijepcu. Oni su to htjeli od njega: ti si barun Warta. Lijepo, rekao on, pa sam barun Warta. Kasnije mu ni to nije bilo dosta, ili njima. Ako već barun, zašto ne i više. Bio je ondje slavan junak u Albaniji, bio je već odavno mrtav, ali oni su ga slavili, kao što narod slavi junake, a zvao se Skenderbeg. Da je Zannowich mogao, on bi bio rekao: ja sam glavom Skenderbeg. Ali kako je Skenderbeg bio mrtav, on je rekao, ja sam potomak Skenderbega i udario se u prsa, zvao se princom Castriotom od Albanije, on će opet učiniti Albaniju velikom, njegovi ga pristaše očekuju. Dali su mu novac da može živjeti kao Skenderbegov potomak. Svidio se ljudima. Oni idu u kazalište i slušaju izmišljotine koje su im ugodne. Za to i plaćaju. Pa mogu platiti i za to ako im se nešto ugodno dogodi po podne ili prije podne i kada i sami mogu sudjelovati u tome.“ I dok su mu se u bijelome svijetu divili nasjedajući na njegove priče, u zavičaju su Zanovića, kako se u Döblinovu romanu navodi, prozreli, pa je pobjegao u Njemačku i zatim u Austriju.

Ondje je prijateljevao sa saskim knezom i susreo se s austrijskom caricom: „I vidite, on se nije nimalo bojao svijeta: najveći, najsnažniji ljudi što ih je bilo, najstrašniji, bili su njegovi prijatelji: saski izborni knez, pruski prijestolonasljednik koji je poslije bio veliki ratni junak i pred kojim je Austrijanka, **carica Tereza** drhtala od straha na svom prijestolju. Ali Zannowich se nije tresao pred njim. I kad je Stefan tako jedno došao u Beč i nabasao na ljude koji su njuškali za njim, onda je sama carica digla ruku i rekla: ostavite momka na miru!“ Godine 1777. sa svojom je engleskom ljubavnicom primljen čak i na dvoru **Katarine Velike**. Nakon što se predstavljao kao albanski princ, otišao je u Bruselj gdje je razotkriven kao varalica.

Sin razmetni hrvatske književnosti

Posljednji su Zanovićevi dani u romanu ovako opisani: „Jesi li ispričao o njegovu crnom kraju u zatvoru gdje je prerezao žile? I kakav je bio mrtav – lijep je to život, lijep kraj, treba ispričati – a onda je došao krvnik, s kolicima za mrtve pse i konje i mačke pa ga natovario, tvoga Stefana Zannowicha, i bacio ga van pokraj vješala i smeće iz grada bacio po njemu.“

Iako je opis posljednjih Zanovićevih dana iz pera Slobodana Prosperova Novaka znatno romantičniji, činjenice se podjednako razabiru i iz Döblinova romana i Novakove *Povijesti hrvatske književnosti*, pa poslušajmo sad Novaka: „Zanović je umro u Amsterdamu (25. svibnja 1786.; op. D. V.) u dužničkom zatvoru, gdje je prerezao vene kad je shvatio da su mu prevare otkrivene i da mu nema spasa. U trenutku propasti jedino ga se nije odrekla njegova ocvala

ljubavnica Elizabeth Kingston (da budemo posve precizni **Elizabeth Chudleigh**, vojvotkinja od Kingstona; op. D. V.). Zanović je umro u samoći, ali su njegovi predromantičarski tekstovi trag duha koji je svuda oko sebe tražio dodire.“ Srećom, sudbina je Budvanina Stjepana Zanovića koji je, među ostalim, pisao o Poljskoj, koji se znao naći u blizini **Voltairea**, Rousseaua i **D’Alamberta** i mnogih svojih drugih slavnih suvremenika, dirnula njemačkoga velikana koji ga je počastio ovjekovječenjem u remek-djelu koje se čita diljem svijeta. Spomenom bi Zanovića Döblin morao potaknuti i nas, njegove suzavičajnike i sunarodnjake da se povremeno prisjetimo toga neobičnog svata kojemu su suknje, lažna predstavljanja i kocka bili podjednako dragi koliko i pero, pa iako Zanovića Slobodan Prosperov Novak naziva izgubljenim sinom hrvatske književnosti, čini se da je, barem posmrtno, ostvario očevu želju da ga nadraste, to jest da se od grma prometne u stablo ■

Sinoptički pogled na hrvatske književnike koji su u ranom novom vijeku djelovali na tlu Boke kotorske i Crnogorskoga primorja

II. dio

Tekst: Viktorija Franić Tomić i Slobodan Prosperov Novak
Foto: Nikola Dončić

U Boki kotorskoj, kako rekosmo, nešto se kasnije nego u drugim hrvatskim primorskim gradovima pojavila književnost na narodnom jeziku, ali je ovdje kao i u većini ondašnjih dalmatinskih gradova rano fiksirana gradska humanistička povijest napisana latinskim jezikom. Jedan takav najstariji topografski i povijesni prikaz Kotora sastavio je Ivan Bona Bolicis, koji je nakon studija prava u Padovi u rodnom gradu radio kao sudac. Pisao je Bolicis i na talijanskom, pa se očuvao i jedan njegov apeninski sonet, a ima od njega i nešto latinskih epigrama. On je inače autor prve obrade života časne Ozane, čiji se kult odmah nakon blaženičine smrti štovao u Boki. Da je bio dobar pisac, svjedoči i dulja pjesma koju mu je posvetio Ludovik Paskalić, a u kojoj prijatelju, uvjeren u njegove kritičke sposobnosti, ispovijeda svoje književne i ljubavne probleme izravno svjedočeći o nekim danas izgubljenim Boninim književnim djelima. Glavno očuvano piščevo djelo nastalo je oko 1540. i zove se *Descriptio sinus et urbis Ascriviensis*. Već na početku tog latinskog spjeva zaziva Bona ilirske muze da mu pomognu opisati krajolik domovine, i to, kako kaže, ne samo njezina najužeg dijela, grada Kotora, nego i prostora oko njega, pa i područja nad njim. Mislio je Ivan Bona Bolicis pritom ne samo na svoj Kotor i Dalmaciju, nego još više na tamni i mitovima opterećen crnogorski vilajet, koji su Kotorani doživljavali iz žablje perspektive i koji je svojom različitošću pritiskao trgove svih bokeljskih gradova. Da je imao posvema humanistički i antikom impregniran um, vidi se na mnogim stranicama njegova domoljubnog spisa. Ivan Bona Bolicis čak i katedralu Svetoga Tripuna doživljava kao antički hram, pa joj opisuje samo njemu vidljivo grčko pročelje, a spominje i njezine četverokutne tornjeve, koji da su nalik piramidama jer svojim vrhovima dodiruju nebo. Bolicis je svoj spis o Kotoru pisao neposredno nakon mletačko-

turskoga rata, pa se na njegovim stranicama osjeća blizina ratnih sukoba, nazire strah što ga je svuda oko sebe širio silni turski admiral Barbarossa kojega su se i kad je bio poražen Bokelji plašili. Kotorski latinist, poput mnogih svojih drugih suvremenika, vjeruje da je i njegov grad nastao kao grčka kolonija, vjeruje da mu je utemeljitelj bio sam Hesiod, rođen inače u Askri u Beotiji. Ono, dakle, što je humanistima u Dubrovniku bio Eskulap i njegov Epidaur, Kotoranima je trebao, naravno posve krivo, biti Hesiod i njegov Ascrivium. Ta prva povijest Kotora napisana je u heksametrima i premda je u većem dijelu fikcionalni spjev, ona je, dok opisuje kotorske građevine, prvorazredno povijesno vrelo:

Najprije duboko na najdubljem podnožju brda leži grad oivičen morem: bez imena brdo, a grad se zove Askrivij, a kula visoko na samome vrhu strši, u brdo se samo ovija bedom svojim. Širok je pred gradom prostor, a brda obronak tamni blagom u zavoju sačinja luku, tu puhanje divlje vjetrova sviju se smiri, a površje ne dira mirno nikakav bijes, već ono u zatonu miruje stalno. Kraj grada tu i tamo su sela, tu vinograd buja, tamo pak rastu voćke u dugome nižuć se redu. Za njima dvije su gore, što šiljatim vršcima bodu u same zvijezde, tu lijevo od grada diže se Lovćen, nadesno Peštingrad, a od njih nije ni Osa viša, ni Rodopsko gorje, ni visoki vrh Apenina.

Djelo je sa svojim 331 latinskim heksametrom privlačilo onodobne čitatelje, pa ga je Serafin Razzi već 1595. tiskao kao dodatak svojoj opsežnoj povijesti Dubrovnika jer mu se učinilo da je sadržaj njegov i tada bio aktualan. Ivan Bona Bolicis svoj opis Kotora piše za vrijeme i neposredno nakon rata i on zbog suvremenih događanja ne može izbjeći da mu djelo mjestimično ne postane i kronikom suvremenih bitaka koje su tom piscu, rođenom 1520., a preminulom 1572, dramatično omeđile životni vijek.

Bonin povijesni i kroničarski opis Kotora oblikovan je kao putopisna plovidba za vrijeme koje se opisuju sva važnija mjesta u zaljevu pored kojih je prolazio njegov narativni brod.

Dok govori o Herceg-Novom, prekida Bolicis nit svoga povijesnog spisa i počinje pripovijedati kaotičnu ratnu priču o tomu kako su pred kotorskim zaljevom najprije „Iliri“ klali Turke, pa Turci „Ilire“ i Španjolce te priča kako je Muhamed protjerao hercega Stjepana Vukčića Kosaču, pa kako su onda kršćanske trupe otjerale Turke, da bi se na kraju Turčin Barbarossa osvetio Španjolcima pobivši ih na žalu i razvivši nad gradom otomanski stijeg. Bolicisov opis Boke tako je knjiga o suvremenosti, tekst iz kojega se čuje izravno upozorenje Turcima: *Uzalud zbijaš redove, uzalud vjetru razvijaš jedra. Ne boji se Kotor bitke ni turskog oružja: naprotiv, izaziva te borba.*

Bitka za Herceg-Novi nije nadahnula samo povjesničara i književnika Ivana Bonu Bolicisa, nego je ona dramatično obilježila i veći dio književnoga djela svakako najznamenitijega renesansnog kotorskog pjesnika Ludovika Paskalića. Rođen oko 1500. i on je poput vršnjaka Bone studirao u Padovi. Paskalić je kratko vrijeme boravio u Africi, valjda nekim tajničkim ili agentskim poslom. U Libiji su ga, poput Cervantesa, zarobili maurski gusari. Bio je neko vrijeme i u državnoj službi na Kreti u Retimnu, a u Kotor se vratio 1538. Još dok je živio na Kreti, javljao je prijateljima u Kotor kako turski barbari napadaju Kretu usred zime prezirući studen i kako mogu biti vrlo opasni i za njihov zavičaj. Malo poslije pjesnik je opasao mač i 1539. sudjelovao u obrani Kotora, što se vidi i po tomu kad u jednoj pjesmi posvema tehnicistički opisuje zamjenu kotorske straže i njezino raspoređivanje.

Njegova latinska *Carmina* objavljena su u Mletcima 1551., posthumno i u izdanju mletačkoga polihistora i dramatičara Lodovica Dolce, autora čiju je *Ecubu* prerađivao Marin Držić i onoga istoga koji je objavio kulturnu knjigu *Idea del teatro* bosanskog izbjeglice Giulia Camilla. U toj Paskalićevoj latinskoj zbirci, koja se sastoji od četiriju knjiga, ispisan je niz političkih pjesama. Među ostalima piše autor poslanicu Karlu V., caru rimsko-njemačkom i gospodaru najvećega dijela tadašnjeg svijeta, moleći ga da rastjera turske čete koje se kriju u Kotorskom zaljevu. U poslanici *Ad Galliae regem* nagovara Paskalić francuskoga kralja da stupi u savez s Europljanima protiv Sulejmana i da ne paktira s Turcima. Paskalić je u svojim pjesmama latinskog i talijanskog izraza izravno zainteresiran za ondašnja politička zbivanja. Bio je stihovani kroničar suvremenih ratnih sukoba. U jednom njegovu sonetu tako pastir Mopso, stojeći na brdu ponad Prčanja, gleda na zaljev i govori kako je s toga istog mjesta prije godinu dana vidio tiranina s istoka dok je vodio tisuće brodova, a sada veli *vidjeh te iste brodove protjerane s naših žala*

i vidim kako mi ostadosmo ovjenčani palmom mira i lovorom slave.

Redovito je u svojim političkim pjesmama Paskalić govorio o stvarnosti svoga kraja, u kojemu je mir bio najrjeđa, ali zato i najžudeńija stvar. Potičući francuskoga kralja da uđe u savez s ostalim kršćanima, Paskalić ga poziva neka najprije pogleda okrvavljene zidine Herceg-Novoga, a u pjesmi *In foedus ictum inter principes christianos* veseli se savezu koji bi zasnovali kršćani. Pozdravlja on i Vicenza Capella, mletačkoga ratnika, samo zato što se odlučno odupro turskom zulumu u Boki.

Zbirku svojih talijanskih stihova, nazvanu *Rime volgari*, objavio je Paskalić u Veneciji 1549. Velika je srodnost između njegovih talijanskih i latinskih pjesama, a dodiri su među njima toliko brojni da se stječe dojam da pjesnik ta dva jezična medija nije razlikovao ni po naravi ni po funkciji. Uzori Paskalićevi, kako u latinskom, tako i u talijanskom pjesništvu, bili su osim rimskih klasika, a on bijaše izravni đak Tibula i Vergilija, još i djela njegovih talijanskih suvremenika Pietra Bemba i Jacopa Sannazzara. Paskalić je u svoje doba bio vrlo cijenjen lirski pjesnik, pa su se njegove pjesme prevodile u Engleskoj, a uvrštavane su u najpoznatije talijanske antologije, čak i nekoliko stoljeća nakon pišćeve smrti. Njegova je ljubavna lirika posvećena Kotoranki Silviji, o kojoj iz pjesama doznajemo čak i da je pohlepna na blago, da je neko vrijeme bila bolesna, da je jednom prošavši pored pjesnika ispustila bijelu rukavicu, a da se poslije valjda udala za drugog i napustila rodni grad.

Kotoranka Silvija ipak nije bila jedina žena iz Paskalićevih pjesama. Među njegovim muzama javlja se i jedna Zadranka iz slavne plemićke obitelji Grisogono. Zvala se Marcija i živjela je sredinom XVI. stoljeća, a izvori je pamte zbog književnog rada koji nam, žalibože, danas nije poznat. Godine 1549. bila je ova Zadarkinja počašćena posvetom u Paskalićevoj knjizi *Rime volgari*. Riječ je o djelu koje je imalo veliku recepciju ne samo u tadašnjoj Dalmaciji, Italiji i Engleskoj nego posebno među glazbenicima jer dogodilo se da su upravo te pjesme posvećene Marciji bile uglazbljivane više puta. Camillo Perego uvrstio je u svoju zbirku *Madrigali a quattro voci* čak tri Paskalićeve Marciji posvećene pjesme. Poslije su za istom zbirkom posezali i skladatelji Francesco Menta i Giovanni Battista Pace u zasebnim knjigama. Tako se dogodilo da su bokeljski pjesnik i njegova zadarska muza doživjeli slavu koja je bila još veća od one koju je i ona sama mogla očekivati. Zanimljivo je što Paskalić upravo u posveti Marciji Grisogono spominje svoj uži bokeljski zavičaj govoreći kako su njegove pjesme napisane *nell' estremo angulo della Dalmatia*. Spomen vlastite perifernosti poželio je pjesnik usmjeriti prijateljici Marciji koja je živjela u Zadru, u tadašnjem dalmatinskom središtu,

tj. sjedištu mletačkog providura. U svakom slučaju glazba što su je na temelju Paskalićevih stihova skladali Perego, Menta i Pace bila je u svoje doba vrlo popularna pa bi se i danas, jer su note ušćuvane, mogla izvesti.

Inače je zanimljiva kompozicija Paskalićeva talijanskog kanconijera, u kojem se opjevava put postupnog pjesnikova zaljublivanja i hlađenja od svoje ljubavi te se fiksira stanje u kojem on postaje sve svjesnijim da ga je ne samo draga napustila nego da s istoka na njegovu domovinu nadiru tirani. Prošao je Paskalić školu Bembova purificiranoga petrarkizma naučivši u njoj cijeniti eleganciju starih rimskih lirika te imitirati njihovu vještu frazu i glatke stihove. Jedna je od njegovih najljepših latinskih ljubavnih pjesama posvećena draginoj ogrlici. U toj se pjesmi poredbe prikladno povezuju s tada posve suvremenim mitom o američkom bogatstvu i Englezu koji onamo brodi. Paskalićeva talijanska zbirka ima čak 96 listova i sastoji se od 120 soneta, a ima u njoj više desetaka kancona i madrigala. Svoju je zbirku autor pomno sastavio, pa je, kako se vidi iz očuvanih primjeraka, poslije sam ispravljao tiskarske pogreške. Dok su u prvom dijelu knjige soneti posvećeni pjesnikovoj Donni, a to je spomenuta Silvija, u drugom su dijelu pjesme posvećene uglednim ljudima i prijateljima, čija brojnost svjedoči o pjesnikovoj druželjubivosti.

U svoju talijansku knjigu uvrstio je Paskalić i pohvalnicu Hanibalu Luciću, što nije samo gesta uzajamnoga prijateljstva, nego i dokument njihove književne bliskosti. U vrijeme kad je Paskalić pisao pohvalnicu Luciću, Hvaraninova jedina knjiga još i nije bila tiskana, ali ju je Kotoranin očito poznao, pa je s razlogom osjetio srodnost svojih talijanskih pjesama s Lucićevim hrvatskim kanconijerom, u kojemu je također presudan utjecaj Pietra Bemba i njegove reforme. Malo je hrvatskih pisaca onoga vremena koji su do prijateljstva držali onoliko koliko Kotoranin Paskalić. Jedna je od njegovih osjećajima najviše natopljenih tvorevina jest vrlo potresna pjesma *Ad amicos*, koju je napisao pred odlazak na Kretu, opraštajući se od zavičaja i prijatelja:

Budite sada, stari drugovi, kratko vrijeme uza me, dok se po širokoj pučini morskoj ne otisnem na daleki put... Zdravo ostajte i vi, ilirske šume i brda, i sve rijeke poznate po mojim pjesmama. Neka budu pozdravljeni i očinski lari, i očinski penati, i mjesta kojima sam ja posvećivao osobitu pažnju.

Paskalićeva latinska *Carmina* objavljena su posthumno 1551. u knjižici koja ima 56 listova. U njoj je tiskano nekoliko posvema biografskih pjesama u kojima se opisuje pjesnikovo školovanje u Padovi, zarobljavanje u Africi, boravak na Kreti. Ljubavnim pjesmama Silviji kontekst daju suvremenim zbivanjima, i to osobito sukob koji se između turske i španjolske flote dogodio

1539. na ulazu u Bokokotorski zaljev. U knjizi imade i više poslanica suvremenim književnicima, pa tako i jedna Jeronimu Bartučeviću, Hektorovićevu prijatelju, a druga Dubrovčaninu Klementu Ranjini, kojega Paskalić ohrabruje neka objavi svoje književne radove, u čemu ga je ovaj i poslušao. Izvan talijanske zbirke ostalo je nešto Paskalićevih soneta, koji su otkriveni tek u naše vrijeme, ali oni nisu promijenili čvrstu sliku koju je o sebi u tiskanim knjigama ostavio taj vrhunski lirik. Njegove pjesme nalik su dobro klesanim skulpturama. Odlikuje ih visoka, formalna točnost, a njihov je unutrašnji ritam pjesnik s lakoćom oprimjerio inače vrlo raznolikim sadržajima. U latinskom jeziku on je izvrsno ovladao klasičnim formama, a njegov jezik kao da teče iz najboljih izvora antike. I u talijanskom jeziku Paskalićevo poznavanje toskanskoga narječja bilo je, kako su svjedočili suvremenici, sjajno. Paskalić svoje latinske i talijanske pjesme razvija skladno, bez čestih opkoračenja, pri čemu su mu stihovi posve samostalne smisaone cjeline, što im podaruje glatkoću i neku čudesnu smirenost koja u cjelini obilježava ujednačenu književnu vrijednost poezije Kotoranina Paskalića.

Malo je među novijim kritičarima onih koji ga nisu smatrali najboljim pjesnikom što su ga renesansi dale Mletačke Dalmacije i Albanija. On, žali se, nije pisao i na hrvatskom jeziku jer da jest, bio bi i u tom idiomu na razini svojih dvaju objavljenih kanconijera, pa bi mu mjesto svakako bilo uz bok Lucićev, s kojim je dijelio ne samo jasnoću i točnost nego i oduševljenje za reformirani klasicistički petrarkizam što ga je najuvjerljivije zagovarao Pietro Bembo. Premda nije napisao stiha na hrvatskom jeziku, Paskalić je posvema urastao u hrvatski duhovni prostor te je u njemu obilježio ne samo trenutak u kojemu je djelovao, nego on i dugo nakon smrti ostaje trajati kao simbol visoke uljuđenosti mletačkih Slavena na Jadranu.

U Paskalićevoj generaciji u Kotoru djelovao je još jedan glasoviti pjesnik. Zvao se Juraj Bizanti i autor je jednog tiskanoga talijanskog ljubavnog kanconijera. Pjesnik se rodio 1480. u Kotoru, školovao se u Padovi, a već mu se Vinko Pribojević u svome govoru 1525. divio, premda pjesnikove *Rime amorose*, u trenutku kad je Hvaranin izgovorio svoj govor nisu još bile tiskane. Knjiga je Bizantijeva objavljena 1532. u Veneciji, dakle iste one godine kad je tiskan i Pribojevićev govor, pa je možda Hvaranin, ako Bizantija i nije poznao otprije, mogao svoj tekst dopuniti svježim podatkom, naravno pod uvjetom da je u vrijeme tiskanja svoje knjige bio živ, što nam se ipak čini da nije bio slučaj. Pribojevićev spomen potvrđuje da su Bizantijevi stihovi cirkulirali Dalmacijom u prijevima puno prije objave njegove jedine knjige.

Juraj je Bizanti u Kotoru bio gradski odvjetnik i blagajnik, a umro je u rodnom gradu 1560. okružen onima koji su se mogli sjećati kako je upravo on bio najstariji petrarkist

svoga grada. Njegove *Rime amorose* nisu iznimno poetsko djelo, srodnih knjiga bilo je u talijanskim gradovima u ono vrijeme u velikom broju. Te su knjige bile ponajprije društvene iskaznice, dokaz o dobroj naobrazbi, o udvornim manirama i društvenim aspiracijama autorovim. Tek u drugom planu bile su u tim zbirkama književne vrijednosti. U svim pjesmama Bizantijeva kanconijera vidljivo je da je pjesnik dobro svladao poetiku petrarkizma, što pokazuje korektnim kontrastima i pjesničkim slikama. Poezija u pjesnika kakav je bio Juraj Bizanti nije nipošto bila u središtu zanimanja. Bile su takve knjige više od svega posjetnice svojih autora. I Bizanti je slijedio pjesničku školu u ono doba nezaobilaznoga Pietra Bemba. Kotoranin je u svoju knjigu iz 1532. uvrstio 48 soneta, nešto kancona, madrigala i jednu *ottava rimu*. Čim je objavljena, bila je ta njegova knjiga i najstarija na talijanskom jeziku tiskana pjesnička zbirka iz pera nekog Hrvata.

Juraj Bizanti pripadnik je vrlo glasovite kotorske obitelji koja je u ono vrijeme dala niz pisaca, biskupa i svećenika, koji su u okvirima svoga vremena ostavili i danas vidljive tragove. I jedan drugi Bizanti, rođak pjesnika Jurja i depresivnoga Tripa, čija je literarna suicidalnost svojom iznimnošću zainteresirale suvremenike, zvao se Luko. Taj Bizanti bio je biskup kotorski i vrlo aktivan borac protiv Turaka. Usto je bio sudionikom koncila u Trentu i teološki pisac. Umro je 1575. On je redigirao, a ponešto i dopunio stariju građu o kotorskom parcu, svetom Tripunu, te ju je objavio u Veneciji 1561. u zasebnoj knjižici pod naslovom *Offitium Sancti Triphonis Martyris*. I danas se u Nürnbergu čuva njegov biskupski prsten dok se od njegova rođaka Jerolima Bizantija ne čuva nigdje ništa jer je taj svoje kosti ostavio na dnu mora sudjelujući 1571. u Bitci kod Lepanta. Potomci su toga hrabra čovjeka, Jerolima, Bizantiji slavili zbog velika junaštva. Među glasovitim kotorskim Bizantijima bio je i neki Pavao Bizanti, poznat po tomu što mu jer Ludovik Paskalić posvetio tri elegije. U plejadi renesansnih Bizantija bilo je i nekoliko bibliofila i pjesnika, zatim autora knjiga kojima se danas još jedino mogu spomenuti naslovi jer su izgubljene.

Iz obitelji Bizanti potekao je, naposljetku, da slika bude potpuna, i jedan palitelj knjiga. Taj obiteljski izrod, taj biblioklast zvao se Pavao i bio je sinovac biskupa Luke. On nije ništa pisao, ali se tako zdušno priključio posttridentskom plamenu da ga pisani izvori sve do danas jedino pamte po tomu što je po Austriji palio nepoćudne i opasne knjige. Bilo je, dakle, kao u svakoj tipičnoj građanskoj familiji, Bokelja koji su bili uzorni, a onda bila je tu uvijek među njima i poneka bijela vrana. Taj Bizanti koji knjige nije pisao, ali ih je zdušno palio, razmetni je sin svoje inače slavne i časne loze.

Potkraj XVI. stoljeća, bili su to u Boki kotorskoj početci pisanja književnih tekstova na hrvatskom jeziku, bio je s

talijanskog jezika na hrvatski, kako znamo po posrednim izvorima, preveden jedan danas, nažalost, izgubljeni tekst o životu zazidane djevice Ozane. Nije poznato kada je nastao taj hrvatski prijevod, dakle jedan od najranijih domaćih tekstova na narodnom jeziku, ali je nedvojbeno da se u njegovim rečenicama smjestio početak nove barokne faze književnosti u Boki u kojoj će se od tada javljati sve više djela na narodnom jeziku.

Jedan od prvih takvih književnih tekstova povezan je s knjigom glasovita talijanskog pisca Lodovica Zuccola, autora kojega i danas detaljno obrađuju najbolje povijesti talijanske književnosti, ponajviše zbog njegovih politoloških spisa i tipičnih starijih priručnika za psihološku samopomoć. U takvoj jednoj Zuccolovoj knjizi naslovljenoj *Discorsi dell Honore* bilo je objavljeno prvih šest hrvatskih stihova što ih je napisao neki Bokelj. Pisac im je bio *Jeronim Pima*, potomak Bernarda, prvog ovjenčanoga kotorskog pjesnika s početka XVI. stoljeća. Inače u Dalmaciji je Talijan Zuccolo bio dobro znan jer je između ostaloga kraće vrijeme radio kao nastavnik na dubrovačkoj školi. Nije poznato kako se Pima povezao s Zuccolom, ali je nedvojbeno da su se njegovi hrvatski stihovi našli u spomenutoj knjizi.

Nakon tih stihova iz 1623. godine bila su u Boki sve češća djela na hrvatskom jeziku, a također je sve češća pojava da njihovi pisci nisu bili samo iz Kotora, nego podrijetlom i iz ostalih bokeljskih gradova. Ipak, ako ćemo se držati datuma, onda ni Pimi ne pripada primat prvih hrvatskih stihova jer bi to ponajprije imao neki Maro Dragović. O tom autoru samo jedne posvetne pjesme, i to one Bartolu Kašiću u izdanju knjige *Pjesni duhovne od pohvala Božijeh* iz 1617., ne zna se ništa osim da mu je sačuvano tih nekoliko stihova te uz njih oznaka zavičajnog podrijetla.

Na samom početku XVII. stoljeća kojim je dominirao niz lirskih pjesnika izdvaja se golemim opusom konvencionalnih prigodnica i ljubavnih pjesama Ivan Bolica, ali prije nego što ocijenimo njegovo opsežno prigodničarsko lirsko djelovanje, treba spomenuti rad njegovih nešto starijih srodnika. Recimo, njegova rođaka Marijana Bolice koji je ostavio samo jedno, ali vrlo važno prozno književno djelo na tečnom talijanskom jeziku. Upravo dok su Pima i Dragović pisali onih svojih šest odnosno petnaest stihova na hrvatskom jeziku, Marijan Bolica oblikovao je svoj detaljni prozni opis skadarskog sandžakata. Ta pouzdana i izvrsno napisana putopisna knjiga pobudila je veliku pozornost, pa je još u XIX. stoljeću smatrana važnim historijskim, ali i književnim izvorom. Za taj memorandum pisac je pored stanovite učenosti trebao ponajprije iskazati veliku hrabrost da otputuje u nepredvidivi i slabo poznati turski posjed. U najvažnijem dijelu toga izvještaja iznosi Bolica obilje

građe o selima i gradovima turske carevine, o njihovim stanovnicima i domovima, o vjeri tih ljudi i o njihovim običajima, o naoružanju što ga taj narod ima i o snazi njegovih gospodara. O Marijanu Bolici, piscu te putopisne promemorije, malo se inače zna. Tek toliko da je sudjelovao u nemirima što su se početkom stoljeća rasplamsali čitavim mletačkim posjedima, pa zato dokumenti i bilježe da je Kotoranin Marijan Bolica sudjelovao i u nekoj od hvarskih pobuna s početka stoljeća. Da je fizički bio vrlo spretan, vidi svatko tko pročita njegov izvještaj o skadarskom sandžakatu jer je iz tog teksta bjelodano da je što pješice, a što na konju pregazio veći dio Albanije i Crne Gore te dio Hercegovine. Svoj spis uputio je 1614. u Veneciju, ali nije posvema jasno što je njime želio postići. Svakako mu je namjera bila da objektivno i razložno prikaže snagu sultanove vojske i ponudi detaljni opis turske uprave nad slavenskim pučanstvom. Taj politički sloj njegova djela samo je jedan, recimo obavještajni aspekt knjige u kojoj Bolica pokazuje i zavidan osjećaj za prirodu, pa čak i za takve pojedinosti kao što je lov ribe na Skadarskom jezeru i na ušću rijeke Bojane pri čemu se nazire dobra piščeva kontrola cjeline teksta i osjećaj za zanimljivost detalja. Uza sve to bio je i pionir tadašnjeg poštanskog prometa jer je s ushitom promovirao moderan način distribucije pošte i njezino prenošenje iz Venecije preko Kotora do Carigrada, i to kopnenim putem, iznoseći pritom i niz reformnih prijedloga za distribuciju pošte Mediteranom, a posebno turskom carevinom. Marijan Bolica potpuno je i ispravno shvatio veliko značenje razvitka komunikacija i to posebno ako se doista želi balkanske Slavene osloboditi turskog ropstva i ako se nešto želi postići ekumenizacijom tamošnje raje.

Bio je Marijan Bolica neka vrsta domaćeg Taxisa (Tassa!) jer je, barem kada je riječ o razvitku poštanskih komunikacija, s nešto zakašnjenja on dostojan nasljednik slavne europske poštarske tradicije. Boličin memorandum u vrijeme kad je napisan nije bio tiskan, ali je i u rukopisnom obliku poslužio kao dobar izvor mnogih informacija i zanimljiv izvještaj o nepristupačnim zemljama. Moguće je da je taj Boličin memorandum, koji je u Kotoru tijekom XVII. stoljeća kružio u brojnim prijeljepima, a koji je više puta prepisivan i u Italiji, bio poznat Rafaelu Levakoviću kada je s pretendentom na carigradsko prijestolje nazovi sultanom Jahjom maštao kako će upravo iznad Kotora u skadarskom sandžakatu poraziti tursku silu.

I Marin Bizza, biskup barski koji se rodio 1570., bio je jedan od hrabrih putnika koji su se nakon što su upoznali ovaj brdski rubni sandžakat, pa i šire prostore Turskog Carstva, odlučili o svojim iskustvima napisati knjige. Rabljanin Bizza od 1608. Barski nadbiskup i zatim upravitelj Budvanske biskupije nosio je i naslov primasa Srbije, a s obzirom na svoju odvažnost i veze s nekim Turcima

odigrao je važnu ulogu u pokušajima oslobađanja Slavena koji su bili pod turskom vlašću. Bio je jedan od najviših velikodostojnika Katoličke Crkve kojemu je uopće pošlo za rukom da već početkom XVII. stoljeća, i to u vrijeme vrlo zategnutih odnosa istoka i zapada, obiđe tursku carevinu te da kao primas Srbije pregleda naselja koja su barem na papiru bila u njegovu djelokrugu. Spretnome Rabljaninu taj pothvat omogućio je neki Mahmud-paša koji je i sam bio podrijetlom s Raba. Bizza, odvažan kakav je bio, krenuo je kao i Marijan Bolica, u unutrašnje dijelove turske carevine gdje je posjetio Prokuplje, Trepču, Novi Pazar, Prijepolje, Pljevlja i Trebinje. Na tom opasnom putovanju nadbiskup je jedva sačuvao živu glavu, a kad je 1612. stigao u Rim, on je, koristeći se prethodnim bilješkama napisao izvještaj velikog opsega koji je predao papi. Bizzina *Relatione della visita nelle parti della Turchia, Antivari, Albania e Servia*

jedna je od važnijih putopisnih knjiga onoga vremena i svakako znamenit dokument o osobnoj hrabrosti pisca koji je dobar dio života proživio na području današnje Crne Gore.

Pred samu smrt zahvalio se Bizza na časti nadbiskupa u Baru te je nadalje živio u Rimu gdje je umro 1625., a njegov je izvještaj, kao i onaj Marijana Bolice, kružio u brojnim rukopisima od kojih se jedan čuvao u rimskoj knjižnici obitelji Barberini. Bili su ti izvještaji dragocjeni za svakoga tko je htio nešto поближе doznati o unutrašnjosti Balkana. Tekstovi poput Boličina ili Bizzina memoranduma čitali su se u ono doba s velikim interesom, pa je indikativno da su upravo u razdoblju oko 1600., kad su nastali, bili oni pravim hitom. Uostalom, čak su i urotnička pisma Marina Držića u to vrijeme bila posuđena s arhivskih polica medičeskog arhiva u Firenci te su od nepoznatog korisnika

bila konzultirana. Držićev napisani memorandum o Dubrovniku iz 1566. zainteresirao je neke avanturiste koji su početkom XVII. stoljeća tražili politička rješenja za Balkan i koji su mačem htjeli provjeravati valjanost ideja o vjerskom ekumenizmu među balkanskom rajom. Njima su se Dubrovnik, jednako kao Kotor, Budva i Bar, učinili nezaobilaznim u planiranju ozbiljnijih vojnih pothvata protiv turske sile. Bilo je to doba u kojem je bilo vrlo moderno pisati, ali i čitati izvještaje o egzotičnim i opasnim zemljama. Da bi te zamamljive knjige mogli pisati bokeljski pisci, nisu morali odlaziti predaleko. Njima je taj egzotični svijet, a takvim se on činio svojim čitateljima, naravno s pristojne zapadnoeuropske distance, bio vrlo blizak jer su ga oni vidjeli čak s prozora svojih kuća i slutili su njegove opasnosti iza okolnih brda, ali i na stjegovima lađa koje su im nepozvane često uplovljavale u luke.

SPLITSKI BAS-BARITON POD SVJETLIMA AMERIKE

Alujević 1933. godine odlazi na usavršavanje na Conservatoire International de Musique de Paris, a nakon povratka u Sjedinjene Američke Države 1934. postaje član čikaške operne kuće Chicago Civic Opera Company. Nastupa u brojnim ulogama iz djela talijanskih, njemačkih, francuskih i ruskih skladatelja. Bio je član opernih družina „International Opera Company“, „Festival Opera Company“ i „America Opera Company“, kao i uglednog ansambla „Chicago Opera Quartet“

Tekst i foto: Branka Bezić Filipović

Glazba je jedan od najljepših jezika kojima su Hrvati tijekom proteklih stoljeća predstavljali svoj narod i domovinu u svijetu. Na velikim europskim i američkim pozornicama slavu su stjecali **Milka Trnina, Zinka Kunc Milanov, Josip Kašman, Tino Pattiera i Nikola Zaninović**, ostavljajući trag u opernim kućama i koncertnim dvoranama daleko od zavičaja. I Boka

kotorska dala je istaknutoga glazbenika: **Ivana Brkanovića**, rođenoga u Škaljarima kraj Kotora, koji se ubraja među najznačajnije hrvatske skladatelje 20. stoljeća.

Uz ta velika i dobro poznata imena postoje i umjetničke sudbine koje su gotovo pale u zaborav premda su njihovi nositelji desetljećima nastupali pred američkom publikom i svojim darom

svjedočili o kraju iz kojega su potekli. Jedna od njih je životna priča splitskoga bas-baritona **Paška Alujevića**, koji je na američkim pozornicama nastupao pod imenom **Theodore Lovich**.

Paško Alujević rođen je 1898. godine u Splitu, u obitelji **Ivana Alujevića i Ane**, rođene Dvornik. Anin otac, Paško, imao je gostionicu i bio gorljivi narodnjak. Na stropu gostionice ponosno je

stajala nacrtana hrvatska zastava sa šahovskim poljem.

Obitelj Ane i Ivana bila je brojna. Prema pisanju **Tomislava Alujevića Gr-gasa**, Ana je rodila dvadeset i četvero djece, od kojih je desetero doživjelo odraslu dob. Paško je tako imao još četvoricu braće i pet sestara. Među njima su se osobitim glazbenim darom isticala braća **Andrija** i **Ante**.

Andrija i Ante pjevali su u splitskim zborovima „Guslar“, „Tomislav“ i „Zvonimir“, te u zboru HNK Split. Ujedno su bili i vrsni lovci.

Ante se oženio **Marijom Kragić**, kćerkom jednog od tada uglednih splitskih posjednika koji je, zanimljivosti radi, izbačen iz škole jer nije htio pisati i čitati na talijanskom nego na hrvatskom jeziku. Njezin otac **Jure Damjan Kragić** nije bio oduševljen dati svoju jedinicu, jer su kao dobrostojeći težaci smatrali da nisu u istom društvenom rangu s Alujevićima, gostioničarima. Marija je, uz to, završila prestižnu školu kod časnih sestara Ančela (Družba sestara služavki Malog Isusa) na Dobrome, a miraz joj je iznosio dva

kilograma zlata. Ante se družio sa skladateljem **Ivom Tijardovićem**, pa su mu njegovi ljubavni jadi poslužili kao predložak za libreto opere *Splitski akvarel*. Imena Ante i Marija promijenjena su u Tonći i Marica. Jedan od likova operete jest i Paško, koji je u to vrijeme već bio emigrirao, jer Tonći spominje dolare koje mu on šalje iz Amerike.

I jedna od sestara, **Slavka Alujević**, bila je vrsna sopranistica i cijenjena krojačica. Najmlađi brat, **Ivo Alujević** (1914.), pjevao je nešto slabije, ali je zato stekao ugled kao napadač splitskoga Hajduka u prijeratnim i ratnim godinama.

Obitelj je živjela u splitskom predjelu Lućacu. Njihov kućni prijatelj bio je skladatelj i dirigent **Josip Hatze**, koji je rado navraćao u njihovu kuću u Rokovoj ulici gdje je, kako je znao reći, imao svoj mali „komorni zbor“. Kao istinski glazbenik nije mogao odoljeti ravnanju takvim obiteljskim ansamblom. Već kao sedmogodišnjaka otac je maloga Paška poslao pjevati u dječjački zbor crkve sv. Petra, koja je poslije srušena u Drugome svjetskom ratu.

Od sve djece u obitelji Paško se jedini odlučio otisnuti u svijet. Obitelj ga je u tome poduprla prodajom dijela zemlje kako bi mu osigurala sredstva za put. Godine 1923. odlazi u Trst s namjerom da se uputi u Sjevernu Ameriku. Međutim, zbog nesporazuma s prijateljem koji mu je pomagao pri odlasku, umjesto na brod za Sjedinjene Američke Države ukrcao je na brod za Montevideo u Urugvaju. Uostalom, u ono su se vrijeme sva odredišta preko oceana nazivala Amerikom.

U Montevideu je isprva radio u hladnjačama, zatim u tvornici čokolade, no nije se dugo zadržavao kod istoga poslodavca. Jednoga dana, prolazeći pokraj katedrale iz koje je dopiralo pjevanje, nakon mise obratio se zborovodi, Talijanu, koji mu je ponudio posao vrtlara i mjesto u zboru, istodobno ga podučavajući pjevanju. Taj je susret bio presudan za njegov daljnji umjetnički put.

Nakon dvije godine u Montevideu, Paško je uspio pribaviti potrebne dokumente te se preseliti u Chicago. Ondje započinje novo životno poglavlje i mijenja ime u Theodore Lovich. U Chicagu pjeva u hrvatskome pjevačkom društvu „Zora“, gdje mu je učitelj bio rusko-poljski operni pjevač **Gabriel Chrzanowski**. Već 1927. godine Paško tumači ulogu Sultana u operi *Nikola Šubić Zrinski* **Ivana pl. Zajca**, koju je tada u Chicagu izvodilo društvo „Zora“.

Godine 1933. odlazi na usavršavanje na Conservatoire International de Musique de Paris, a nakon povratka u Sjedinjene Američke Države 1934. postaje član čikaške operne kuće Chicago Civic Opera Company. Nastupa u brojnim ulogama iz djela talijanskih, njemačkih, francuskih i ruskih skladatelja. Bio je član opernih družina „International Opera Company“, „Festival Opera Company“ i „America Opera Company“, kao i uglednog ansambla „Chicago Opera Quartet“ (**Giuseppe Cavadore**, tenor; **Mari Barova**, alt; **Barbara Darlys**, sopran; Theodore Lovich, bas-bariton).

Američki tisak posvetio mu je znatnu pozornost sredinom tridesetih godina 20. stoljeća. **Herman Dervies** iz *Chicago American* (13. studenoga 1934.) pohvalio je Paškov (Lovichev) debi i napisao da je riječ o bas-baritonu od kojega se mnogo očekuje.

Slijedili su brojni novinski napisi:

„Na lipanjskoj izvedbi Gounodova *Fausta* u Kimball Hallu, u organizaciji 'International Grand Opera Company', osobiti talenti ovoga vrsnoga hrvatskog baritona došli su do punog izražaja. Pokazao je izniman glumački dar... sjajnu vokalnu snagu i autoritet.“ — *Novi Svijet*, veljača 1932.;

„Theodor Lovich istaknuo se u jednoj od manjih uloga, onoj liječnika, kao diskretan i maštovit umjetnik.“ — **Eugene Stinson**, *Chicago Daily News*, 15. studenoga 1934.;

„Theodor Lovich, bas, pridonio je dojmljivom izvedbom arije iz 'Kneza Igora' (Borodin).“ — *Musical Leader*, 13. srpnja 1935.;

„Novi glas, glas Theodora Lovicha, očarao je sinoć publiku.“ — *Courier*, Ottumwa, Iowa, 5. ožujka 1935.;

„Izvanredna izvedba bila je ona Theodora Lovicha kao istinskoga đavolskog Mefista.“ — *Joplin Globe*, 28. veljače 1935.;

„Čikaška družina dovela je u Lincoln postavu sastavljenu od samih zvijezda... Theodor Lovich, bas, koji je izvrsno odigrao ulogu kralja faraona, i **Reinald Werrenrath**, poznati bariton...“ — *Lincoln State Journal*, 7. svibnja 1935.;

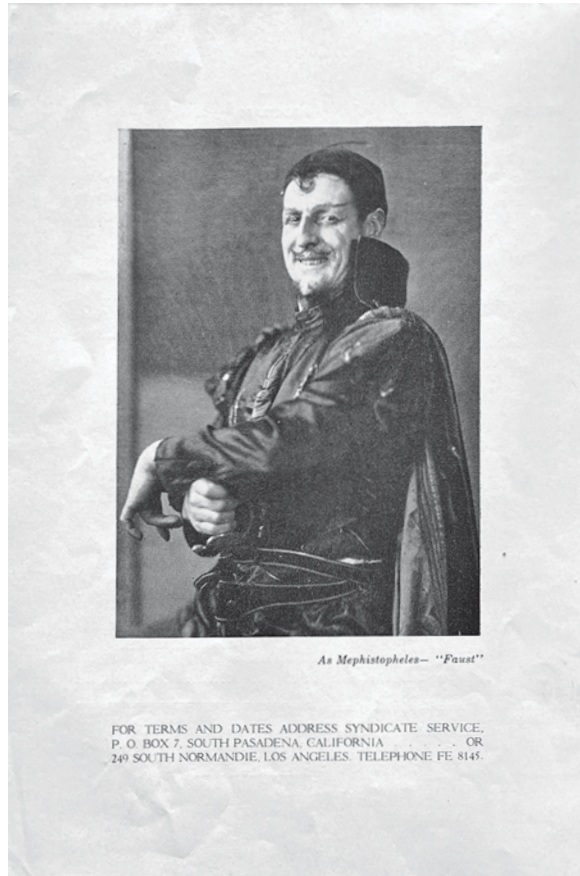
„Theodor Lovich kao Mefistofeles pokazao se posjednikom snažna, zvonka glasa, lako sposobna za zlokobnu dominaciju pozornicom pri svakom svom nastupu.“ — *Salina Journal*, 21. veljače 1935.;

„Gospodin Lovich ostavio je snažan dojam interpretacijom skladbi **Manne Zucce** 'I Love Life' i **Huhnova** 'Invictusa'. Njegov moćni bas-bariton uzdignut je njegovim dramskim sposobnostima.“ — *South Bend Tribune*, 19. veljače 1936.;

„Američki su kritičari mnogo puta spominjali i hvalili jugoslavenskog pjevača Theodora Lovicha, i to s punim pravom; a i prošloga je petka primio ovacije u 'Prodanoj nevjesti' u ulozi Michua.“ — *Nedělní Svornost*, 6. prosinca 1936.;

„Lovich, proslavljen svojim ulogama u 'Faustu' i 'Marthi', pružio je idealan bas-bariton... Njegova interpretacija 'Volških lađara' unijela je svježinu u tu poznatu rusku pjesmu.“ — *Mining Journal*, Marquette, Michigan, 26. veljače 1936.;

„Mnoštvo, procijenjeno na 24.000 ljudi... slušalo je jednako dojmljivog Theodorea Lovicha u ulozi Bonze, odnosno veličanstvenog svećenika koji ulijeva strahopoštovanje.“ — *Times*, 27. kolovoza 1937., **Isabel Morse Jones**;

„Theodor Lovich uvelike je pridonio sjaju izvedbe... uspješno je interpretirao i u glazbenom i u dramskom smislu.“ — *Cedar Rapids Gazette*, 6. svibnja 1937.;

„Theodore Lovich bio je uvjerljiv kao egipatski kralj; svoju je ulogu razradio tako da je uistinu služila cjelinu.“ — *L. A. Evening Herald-Express*, **Carl Bronson**, 19. veljače 1938.;

„Postigao je golem uspjeh na svom drugom koncertu. Program je bio izvrstan, a glas bogat i umjetnički oblikovan. Njegove su najbolje izvedbe bile 'Monolog' iz opere 'Boris Godunov' **Musorgskoga** te arija 'Leporello' iz opere 'Don Giovanni' **Mozarta**.“ — *Yugo-Slav Herald*, San Francisco, 15. siječnja 1938.;

„Koncert je bio tako dobro posjećen da su izdane samo ulaznice za stajanje. Zanimljiv program, koji je uključivao arije iz omiljenih opera i pjesme na engleskom i slavenskim jezicima, umjetnik je izveo sjajno.“

— *News-Pilot*, San Pedro, 18. veljače 1938.

Naš Paško, sada Theodore, prvi put nastupa u Hollywoodu 1938. godine na znamenitoj otvorenoj pozornici Hollywood Bowl. Kalifornija mu se sviđela te se nastanio u El Monte. Budući da Los Angeles tada nije imao stalnu opernu kuću, dodatno je zarađivao pjevajući kao solist u kabaretu „Parisienne“, gdje su svi konobari morali biti pjevači. Pojavio se i u dvama hollywoodskim filmovima: *I'll Take Romance* i *Balalaika*, a radio je i kao prevoditelj za ruski jezik u brodogradilištu u San Pedru, gdje su se popravljali sovjetski brodovi.

Nakon Drugoga svjetskog rata u El Monte otvorio je glazbenu školu i školu pjevanja.

Krajem šezdesetih godina odlučio je notni materijal i instrumente koje je tijekom godina prikupio darovati Glazbenoj školi Josipa Hatzea u Splitu. Prijevoz je organiziran brodom „Ljutomer“ iz San Pedra izravno u Split. Njegov sin **Tom Alujević** sastavio je popis predmeta poslanih u drvenom sanduku: veću količinu notnoga materijala, jednu novu trubu te dvije violine — jednu njemačke izrade i drugu, prema navodima, Stradivarijevu iz 1722. godine.

Nakon dospjeća pošiljke Paško je primio zahvalnicu škole i poziv na susret prigodom dolaska u Split. Na žalost, violinama i drugim instrumentima s vremenom se gubi trag te se danas ne nalaze u fondusu škole. Suvremenici tih događaja više nisu mogli rasvijetliti okolnosti njihova nestanka. Nakon toga razočaranja Paško Alujević više se nikada nije vratio u rodni grad.

Premинуo je 1984. godine u Kaliforniji, gdje je i pokopan ■

Priredio: Joško Katelan

Ovo je godina jednoga velikog, a zanemarenog jubileja, kojega se svi mi Bokelji moramo s ponosom sjećati. Zašto, pitat će se mnogi. Pa kotorska galija „San Trifone di Cattaro“ pod zapovjedništvom kotorskoga plemića **Jerolima Bizantija**, sa svojom bokeljskom posadom uz hrabre peraške „gonfaloniere“ koji su čuvali državni stijeg na brodu glavnoga zapovjednika mletačke flote, kao i peraški pomorac **Petar Stjepković Marković**, tada pilot na glavnome brodu **don Juana Austrijskog**, suprotstavili su se moćnoj otoman-

skoj floti pridruživši se armadi Svete lige u obrani zapadnog kršćanstva.

Grad Kotor i država Crna Gora moraju učiniti dodatni napor da se u grčkome Nafpaktosu postavi spomen-obilježje svim tim hrabrim bokeljskim pomorskim ratnicima, kao što su to učinile i ostale zemlje sudionice ove velike pomorske bitke.

Pročitajte članak **Marije Mihaliček** koji je objavljen na ovu temu u broju 126. našega glasnika iz 2015. godine.

POMORSKA POVIJESNA BAŠTINA BOKE – PONOS I ZABORAV

Kotorani i Peraštani u bici kod Lepanta

U povodu 444. godišnjice Bitke kod Lepanta želimo se podsjetiti na povijesni događaj - simbol masovnog stradanja naših davnih pomoraca iz Boke, koji su i na Lepantu pronijeli njezinu slavu. U njihovu čast Hrvatsko građansko društvo Crne Gore postavilo je 2007. godine spomen-ploču na palači Bizanti u starome gradu.

Piše:

Marija Mihaliček

„I kada su se borili na svojim komunalnim galijama za čast crveno-žutog barjaka svetog Marka, borili su se za čast svoga grada, svoje komune i za svoju slobodu. Svaki naš primorski grad dičio se cijelom serijom tih neustrašivih boraca i pomoraca, a od svih se najviše istaknuo Perast. I kod Lepanta 1571., i kod Patrasa 1645., i kod Kandije 1646., i kod Santa Maure i Preveze, u Arskom zalivu 1681., kod Herceg-Novog 1687., kod Navarna, Modona, Argosa, Korinta, Atene i Negropontea (Eubeje) 1687. i bezbroj drugih pomorskih bitaka Venecije bili su naši mornari među najhrabrijim i najistaknu-

tijim, a u prvom redu sinovi Perašta, Trogira, Hvara, Kotora i Šibenika, Korčule, Zadra i Raba.“

(akademik Grga Novak)

Ratovi koje je Venecija vodila protiv Turske, posebno Ciparski rat (1570. - 1573.) obilježeni su junaštvom i stradanjem pomoraca iz Boke. Najveća i najpoznatija pomorska bitka na Sredozemlju iz vremena jedrenjaka i galija odigrala za vrijeme Ciparskoga rata 7. listopada 1571. na ulazu u Korinjski zaljev kraj Lepanta, današnjega grada Nafpaktosa u Grčkoj. Sam sukob, koji je uslijedio poslije opsežnih priprema dvije moćne pomorske armade, kršćanske i osmanske, trajao je samo jedan dan. Pobjeda

koju je izvojevala flota država: Španjolske, Papinske države Venecije, Đenove, Malte, Savoje i Toskane, koje su činile flotu Svete Lige u borbi s puno jačom flotom Otomanskog Carstva srušila je dotadašnje uvjerenje europskoga svijeta o nepobjedivosti osmanske sile na moru. Ipak, okončanjem Ciparskoga rata 1573. Mletačka Republika izgubila je otok Cipar i gradove Bar i Ulcinj. Turska i Venecija vodit će i kasnije u XVII. i XVIII. stoljeću ratove i mnoge bitke na moru i kopnu, ali se Lepantska bitka smatra velikom prekretnicom

jer ona definitivno označava početak slabljenja otomanskog imperija i definitivne prevlasti Republike sv. Marka na moru. Ovaj veliki povijesni događaj značajan je i za našu povijest jer su na strani Venecije ratovali i stradali njezini podanici s prostora Boke kotorske.

Glavni zapovjednik flote koja je izvojevala pobjedu kod Lepanta bio je Španjolac Don Huan Austrijski, polubrat španjolskoga kralja Filipa II. U toj velikoj pomorskoj bici sudjelovalo je više brodova Dubrovačke Republike, dok su gradovi s istočne obale Jadrana pod

vlašću Venecije sudjelovali galijama, koje su morali opremiti oružjem i posadom, pomorcima i veslačima *galijotima*.

Galije iz gradova Istre, Dalmacije i Boke kotorske koje su se borile na Lepantu u sastavu Venecijanske ratne flote bile su: *Lav* - zapovjednik Ivan Dominik de Tacco (Kopar), *Sveti Nikola* - zapovjednik Nikola Dražić (Cres), *Uskrsli Krist* - zapovjednik Ludovik Cikuta (Krk), *Sveti Ivan* - zapovjednik Ivan Dominis

(Rab), *Sv. Jeronim* - zapovjednik Ivan Balčić (Hvar), *Sveti Juraj* - zapovjednik Krsto Lu-

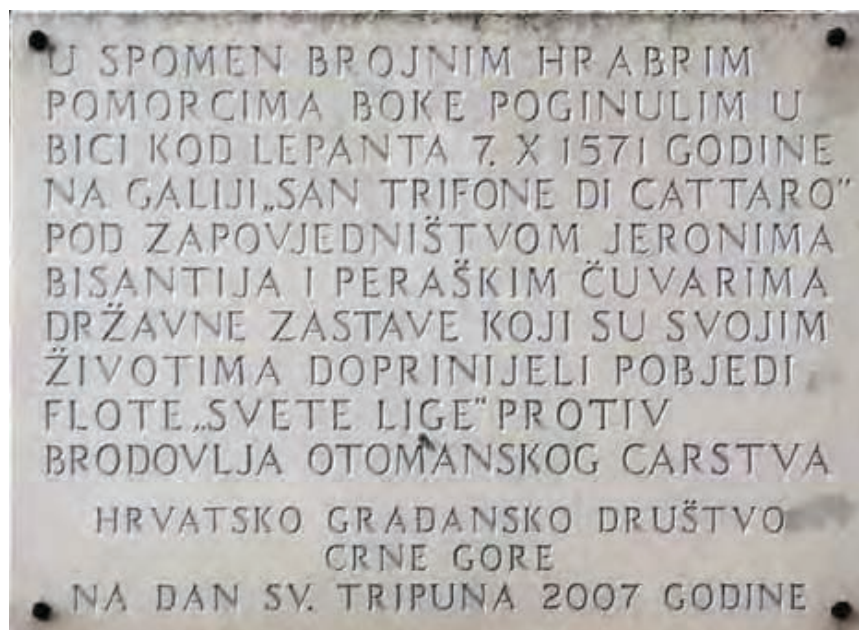

Bitka kod Lepanta

čuć (Šibenik), *Žena* - zapovjednik Ludovik Cipiko (Trogir). S njima je bila i galija San Trifone di Cattaro, kojom je zapovijedao plemić Jerolim Bizanti (Kotor, 1533. - Lepant, 7. X. 1571.). Jedan je od nekoliko zaslužnih pomoraca-vojnika poteklih iz poznate kotorske obitelji koja je dala nekoliko istaknutih pomoraca u XV. i XVI. stoljeću. Jerolim Bizanti je u okršaju protiv četiriju turskih galija poginuo u Bici kod Lepanta, zajedno sa svim članovima posade među kojima je bilo dvadeset Peraštana.

Mnogi Peraštani tada su se nalazili i na drugim brodovima mletačke flote, a posebno značajnu ulogu imali su oni odabrani, predstavnici 12 peraških bratstava, kojima je pripadala velika počast zastavničke službe - čuvanja barjaka svetoga Marka. Poznato je da jedna važna stranica pomorske i vojničke prošlosti grada Perasta svakako pripada zastavnicima, čuvarima venecijanskoga stijega - *gonfalonierima*, kojima je u doba vladavine Venecije (1420. - 1797.) bila iskazana počasna dužnost čuvanja ratne zastave na brodu glavnoga zapovjednika - admirala Mletačke mornarice. Zapravo činjenica da moćna *Serenissima*, gospodarica mora - Venecija, priznaje Perastu tu počast, najrječitije govori o tome koliki je bio značaj ovoga grada čije stanovnike mletački dokumenti nazivaju *čuvarima Kotskog zaljeva*, apostrofirajući obrambeno-strateški položaj prema turskom teritoriju Boke kotorske. Zasluge Peraštana u ratovima i pomorskim okršajima i bitkama na kopnu, požrtvovnost prilikom čuvanja interesa svoga grada i Mletačke Republike dovode Perast u red najistaknutijih gradova-komuna na istočnoj obali Jadrana.

U Lepantskoj bici na mletačkome admiralskom bro-

Spomen ploča u Kotoru

du, zapovjednika Sebastiana Veniera (kasnijega mletačkog dužda), gine sedam peraških *gonfaloniera*, braneci stijeg republike sv. Marka. Gine i poznati peraški pomorac Petar Stjepković Marković - predak poznatoga Marka Martinovića, kao pilot glavnom brodu Don Huana Austrijskog.

U slavu Lepanta ispisane su mnoge povijesne stranice, pobjeda i stradanje bili su inspiracija za mnoga literarna i glazbena djela. U katoličkom svijetu Europe odmah nakon bitke javljaju se mnogobrojni primjeri glorifikacije pobjede i isticanja Bogorodičine uloge, kao zaštitnice i pomoćnice kršćanske vojske. Papa Pio V. odredio je da se u spomen na tu bitku svake godine 7. listopada slavi dan Gospe od Rozarija (Blažene Djevice Marije od Krunice).

Kult Gospe od Rozarija prisutan je na prostoru Boke kotorske, o tome svjedoče mnogobrojne crkve, kapele, oltari, kipovi i slike, a zvono u sumrak poziva na *Zdravo Marijo*, molitvu krunice upućene za spas duša stradalih pomoraca.

Obljetnica ovoga povijesnog događaja obilježava se svake godine u Nafpaktosu (Lepantu) okupljanjem predstavnika europskih država iz kojih su potjecali pomorci sudionici Lepantske bitke. U ovome grčkom gradu postavljena su spomen-obilježja za poginule iz Španjolske, Italije, Austrije i Hrvatske, osim iz Boke kotorske - Crne Gore. Hrvatsko građansko društvo Crne Gore s Pomorskim muzejom priprema inicijativu za postavljanje spomen-obilježja u Nafpaktosu. Treba svakako spomenuti grad Krk, gdje se već nekoliko godina uspješno neguje sjećanje na krčke pomorce, ali i na sve druge pomorce iz gradova od Boke do Istre. Pomorski muzej Crne Gore prigodnom izložbom pomorske tematike svake godine uveliča ovu svečanost.

Na žalost, Bokelji malo znaju o Lepantu, čija slava motivira druge gradove da obilježe ovaj datum. Skloni smo isticanju čuvanja vlastite tradicije, a zaboravljamo da vlastitom pričom o Lepantu promoviramo vlastitu povijesnu baštinu.

Grad Krk njeguje sjećanje na jednu od najvećih pomorskih bitaka u povijesti čovječanstva

Otvaranje izložbe u galeriji Decumanus

Od godine 2007. grad Krk u organizaciji Centra za kulturu organizira višednevnu komemoraciju jedne od najvećih pomorskih bitaka u povijesti čovječanstva koja se dogodila 7. X. 1571. godine u Korintskom zaljevu u blizini Lepanta - Naupaktos. Bio je to sukob križa i polumjeseca, u kojem je sudjelovalo više od 500 brodova i više od 150.000 ljudi s jedne i druge strane. U toj bitki kršćani su pobijedili i tako zaustavili prodor Turaka na Mediteranu.

Ovogodišnja proslava započela je 6. X. 2015. u galeriji Decumanus u Krku s izložbom „Blago iz bokeljskih baula“ s kojom se predstavio Pomorski muzej Crne Gore iz Kotora u sklopu međunarod-

ne kulturne suradnje Hrvatske i Crne Gore.

Na otvorenju izložbe govorili su: Maja Parentić, ravnateljica Centra za kulturu grada Krka; Mileva Pejaković Vujošević, direktorica Pomorskog muzeja u Kotoru; Jelena Karadžić, kustosica, a izložbu je otvorio u ime Primorsko-goranske županije Anđelko Petrinić, ravnatelj županijske Lučke uprave - Krk.

Sutradan 7. X. krčka i kotorska delegacija sudjelovale su u obilježavanju 444. godišnjice od Lepantske bitke na Rabu. Bilo je to u organizaciji grada Raba i udruženja pomorskih kapetana Hrvatske. Za tu prigodu u 9 sati otkrivena je spomen-ploča uz prigodni govor kap. Marija Babića, predsjednika zajednice

hrvatskih udruga pomorskih kapetana. Marko Sandalić, inspektor sigurnosti plovidbe, u maniri dobrog domaćina na poseban je način pozdravio pristigle goste na Rab iz Kotora i iz susjednog otoka Krka. Zatim su s rapske rive u more položeni vijenci. U ime Pomorskog muzeja iz Kotora učinio je to kap. Anton Palma; grada Krka - Mladen Bastijanić, potomak zapovjednika krčke ratne galijske Ljudevita Čikute; kap. Mario Babić kao predsjednik Udruge kapetana Hrvatske, a u ime grada Raba predsjednik Udruge kapetana otoka Raba kap. Branko Pahljina.

Na svečanosti je bio prisutan i doministar pomorstva prometa i infrastrukture Republike Hrvatske Zdenko

Predstavnici gradova Kotora, Krka i Raba

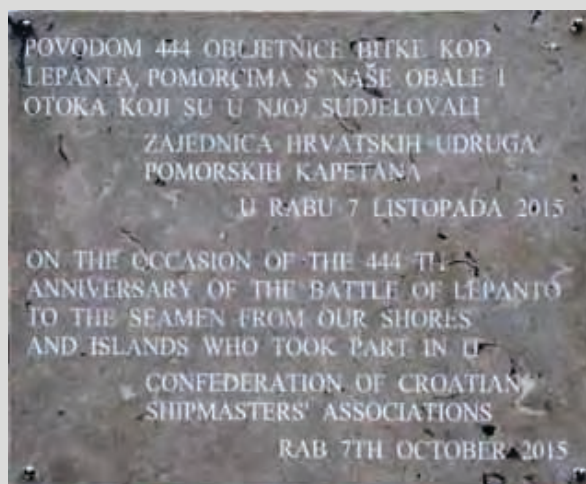
Antešić. Nakon toga u rapskoj katedrali održana je sveta misa za sve poginule, a zatim povijesni sat i predavanje o Lepantskoj bitci u velikoj vijećnici grada gdje je promovirana brošura prof. Iva Barića „Bitka kod Lepanta 1571.“. Bio je upriličen i prijem kod gradonačelnika grada Raba Nikole Grgurića. Istoga dana u 19 sati molila se u krčkoj katedrali krunica i vodila koncelebrirana sveta misa za poginule. Koncelebriranu svetu misu slavio je dr. Franjo Velčić, prepozit Stolnog kaptola. Koncelebrirali su i predstavnici Kotorske biskupije: don Anton Belan, generalni vikar i don Ante Dragobratović, župnik. Misi

je nazočio i umirovljeni krčki biskup mons. Valter Župan.

U maloj vijećnici grada Krka 8. X. u 18 sati Mladen Bastijanić održao je predavanje: „Galijoti - braća po veslu“. U 20 sati u crkvi sv. Kvirina izvedena je monodrama „Zapisi iz nevremena“ u gostovanju kazališta iz Splita, prema tekstu don Branka Sbutege, a tekstove je govorio glumac Trpimir Jurkić. Sljedećega dana sve se završilo uz Galijotsku večer

i nastup klape „Sinj“ iz Sinja u konobi „Volsonis“.

Slavko Dabinović

Komemorativna ploča u spomen bitke kod Lepanta

Hrvatski glasnik

Časopis Hrvatski glasnik, nakladnika Hrvatskoga građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore.

Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim, ali je i u stalnoj misiji povezivanja Hrvatske i Crne Gore.

Distribuirana se u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Europi, SAD, Kanadi, Australiji...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe.

Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

Časopis možete pronaći u:

- katedrali sv. Tripuna u Kotoru,
- uredu Hrvatskoga građanskog društva,
- Tivtu, u uredu Hrvatskoga nacionalnog vijeća,
- Župnom uredu sv. Nikole na Prčanju.

Tiskanje časopisa pomogli:

- Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske,
- Dubrovačko-neretvanska županija,
- Marko Franović, hrvatski dobrotvor, Sydney, Australija.

Medijski partneri:

- Radio Kotor, radiokotor.info
- Radio Dux, radiodux.me
- Radio Tivat, radiotivat.me
- Boka News, bokanews.me

www.hrvatskiglasnik.me

**Središnji državni ured za Hrvate
izvan Republike Hrvatske**

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore

